İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL 2 SAYI: 21

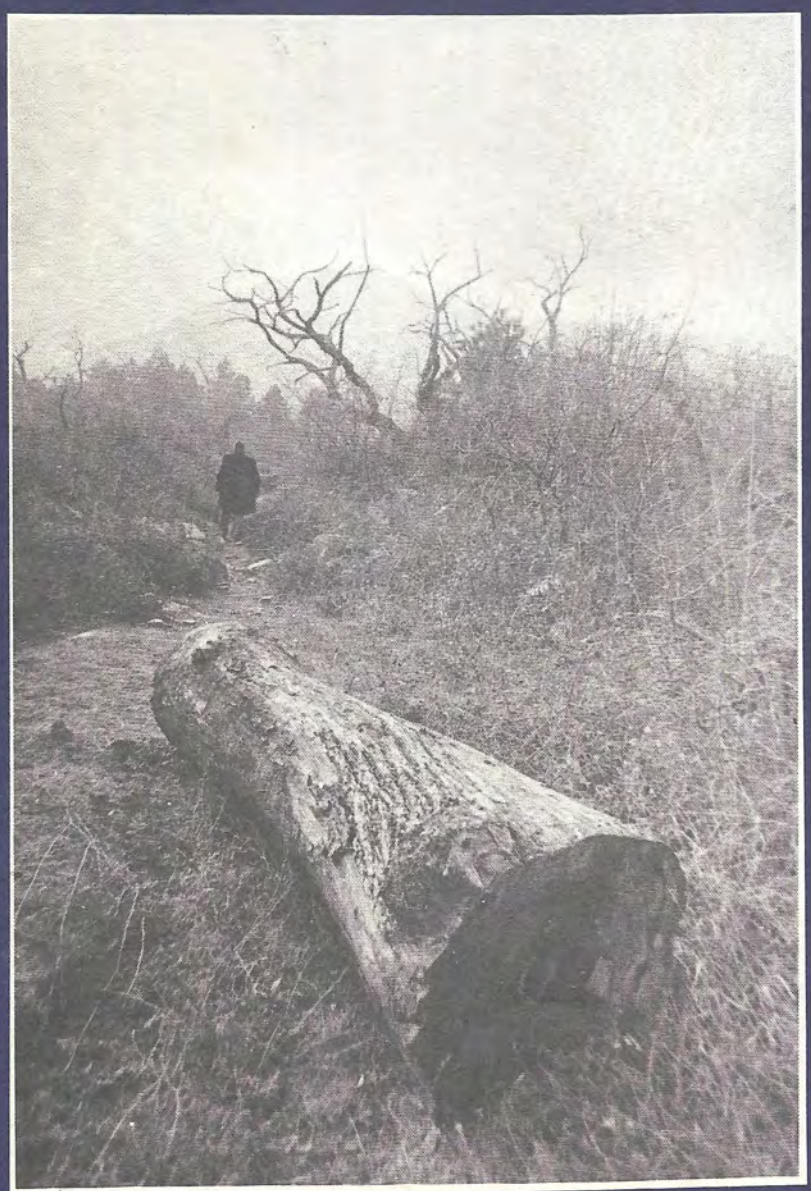

SEDAT TOSUNOĞLU

ZİGANA DAĞININ ÜZERİNE PORTAKAL DİKİLİR Mİ?

8.000 TL. (KDV DAHİL)

TEMMUZ 1992

• Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

• Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

• Genel Yönetmen Yardımcısı
MUSTAFA SERCAN

• Kurum Yönetmeni
ESER GÜNÇE

• Görsel Yönetmen
CEMİLE ÇAKIR

• Teknik Danışman
MUSTAFA DOKUMACI

• Katkıda Bulunanlar
NAZAN KARACA
NİHAT ATEŞ
SADIK ALBAYRAK
HATİCE TUNCER
İSA ÇELİK
İBRAHİM AKYÜREK
SEDAT TOSUNOĞLU

• GENEL DAĞITIM
GAMEDA

•Yönetim Yeri: Mollafeneri Sok. Nadir Han
No: 40-42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İST
Tel: 511 79 94
Posta Çeki No: 666 043

Dizgi: Sel Dizgi, 511 10 05
Baskı: Talat Matbaası
Tel: 518 13 92 - 518 15 19

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu Posta çeki hesabına Berrin İstanbulluoğlu adına 80.000 TL. yatırmanız yeterlidir. (Öğrenci - Öğretmen 70.000 TL, Yutdışı: 50 Mark)

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

İÇİNDEKİLER

Cengiz Gündoğdu
Zigana Dağının Üzerine Portakal Dikilebilir mi? 1
Mustafa Sercan
Ardıç Kuşu Nasıl Şakır? 2
Afşar Timuçin
Kırık Dökük Bir Yabancı Dil İçin Ömrü
Heba Etmek 3
A. Necmettin Borteçin
Egemen Dille Nereye 5
Cengiz Bektaş
Komşular (şiir) 6
Haldun Şen
Dil-Yetisi-Bilimleri ve Felsefe Birlikteliğinin
Gerekliliği, Sorunları 7
Sennur Sezer
Bakış Açısı 15
Hikmet İnan
Çoğalıyorum (şiir) 16
Yakup Şahan
Mektup 17
Umut Germeç
Az Umut Az Nar Yaşarken (şiir) 18
Derya Görgü
Ahmed Arif'ten Mektup 20
Hayri Kako
Ahmed Arif'in Şiir Ağzı 21
Mustafa Sercan
Bir Dönek'e Sorular (şiir) 23
Gülsüm Akyüz
Şiir Denizine Akan Irmaklar 24
Ayhan Ergün
Kaldırım Menekşesi (şiir) 25
İbrahim Oluklu
Eleştirmenin Dili Kimin Dili Değil 26
Ömer Bilge
Mandela'nın Düşündürdükleri 28
Nihat Ateş
Satranç Şiirleri 30
Halim Şafak
Ahmet Ada ile Söyleşi 33
Güngör Tekçe
Belirsiz (şiir) 32
Nursen Karas
Kadın Erkek Ayrımı 33
Peter Heartling
Fabian İçin (şiir) 35
Berrin Taş
Bilinç Gezgini 36
Cemile Çakır
Sevgi Üzerine Bir Roman: Devekuşu Roza 37
Metin Güven
Ten ve Bellek (şiir) 38
Yusuf Çotuksöken
Şevket Toker'le Söyleşi 39
Ömer Baytaş
Güneşli Bir Gün ya da
Tamamlanmamışın Umudu 42
Cemile Çakır
Yeni Bir Sevdaya Başlamak (şiir) 43
Cengiz Gündoğdu
Yıldız Güncesi 44
Ali Ersin Günçe
Tararname (şiir) 47
Kitap 49

ZİGANA DAĞININ ÜZERİNE PORTAKAL DİKİLİR Mİ?

Merhaba sevgideğer okurum. 1931 yılını düşünüyorum. 1931 yılında Falih Rıfkı Atay şöyle diyor "...hiç şüphe etmeyiniz bütün muhalif gazeteciler hepsi bir kelime ile alçaktırlar." Çünkü devlet "intizam ve inzibat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez gençler" yetiştirmek istiyordu. "İntizam ve inzibat altına girmeyen... yeknesak olmayan insanları da Falih Rıfkı "bir kelime ile alçaktırlar" diye susturuyordu. Türkiye çok uzun yıllar muhaliflerin alçaklığı teziyle yönetildi. Türkiye'de muhaliflere... hepsi tek kelimeyle alçaktı çünkü.. Falih Rıfkı'nın dediği gibi "şahsi hürriyetleri bile kendi ellerine teslim edilmedi."

Bakın 1931'den 1992'ye kaç yıl geçti. Çok değişiklik oldu. Falih Rıfkı gibi düşünenler şimdi şöyle diyor "hiç şüphe etmeyiniz bize karşı çıkanlar bir kelime ile sekterdirler."

Bütün bunlardan sonra şuna geliyorum. Ben Türkiye'de edebiyatçıların büyük çoğunluğuna göre sekterim. Çünkü dünya değişti diye dönmüyorum. İlkelerim doğrultusunda insani değerleri savunuyorum. Kimsenin kimseyi sömürmediği... kimsenin kimseyi horlamadığı bir dünyayı insanın kuracağına inanıyorum.

İlkelerim doğrultusunda karşı çıktığım bir eylemin içinde sevdiğim insanlar var diye susmuyorum. O işin içinde sevdiğim insanlar olsa bile o işe karşı çıkıyorum. Söz gelimi Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'nın Nazım Hikmet Şiir Ödülü'ne karşı çıkıyorum. Jüriye bakıyorum. Benim gönlümde sevgideğer... saygıdeğer insanlar var. Üzülüyorum. Canım sıkılıyor. Ama bir saniye duraksamadan bu ödüle karşı çıkıyorum. Önce bu ödülün diline karşı çıkıyorum. Bu ödülün dili bir metanın alımına benziyor... Sonra bu ödülün özüne hayır diyorum. Bu ödülün Nazım Hikmet'e hiç katkısı olmayacak... bu ödülün şiirimize hiç katkısı olmayacak.

Hiç kimse kendini aldatmasın. Bu ödül Nazım Hikmet'in mıncıklanmasıdır. Nazım Hikmet'i bırakın. O, Türkiye halkının içinde yaşasın. Hiç kimse gidip Nazım Hikmet'in üstünden ılıman sularda tatil yapmasın.

Benim pek sevdiğim jüri üyesi dostlarım ben bu işten çok rahatsız oldum. Sizin adınızı orda görünce koyu bir yalnızlığa düştüm. Çekip gitmek istedim. Hiç gelmemek... hiç okumamak.. hiç yazmamak istedim. Yanlış anlamayın lütfen, ben Sezar değilim... siz Brütüs değilsiniz... Bu işten çok rahatsız oldum. Bunu söylüyorum.

Siz neden rahatsız olmadınız. Lütfen neden rahatsız olmadığınızı anlatın bana... Rahatlatın beni. Uzun... kuramsal açıklamalara gerek yok. Belki ben uyumsuz bir adamım. Belki benim kafam çarpık. Belki ben bu dünyanın insanı değilim. Belki ben ruh hastası bir sekterim. Belki geri zekalıyım.

Söyleyin lütfen.. hepsini kabule hazırım. Rahatlatın beni. Ödülü nasıl vereceksiniz.. nasıl paylaştıracaksınız... mansiyon nasıl verilecek. Ödülü paylaştırırsanız Yazarlar Evi'nde bir hafta tatil ikiye mi bölünecek...

Söylerken korkuyorum. Ödülü kazanan saygıdeğer şair Nazım Hikmet'in o güzel ülküsünde mi, ülküsünde olsa bile bir gün dönerse bu sizi hiç ilgilendirmeyecek mi...

Ödül için başvurular neden gizli tutulacak... Bu ödüle katılıp da kazanamamak ayıp mı... Yüz üzerinden puanlama ne demek... Beş şiirle ödül alan şairin beş formalık kitabını oluşturan şiirlerin düzeyi acaba beş şiirle ölçülebilir mi... Beş şiiri güzel şairin beş formalık kitabı oluşturan şiirleri mutlaka güzel olur mu...

Sevgideğer jüri üyesi dostlarım, bütün bunları düşündükce rahatsız oluyorum. Sizlerin beni rahatlatmasını bekliyorum. Çünkü tiyatroya yardım konusunda... İlyas Salman olayında olduğu gibi haklı çıkmak istemiyorum... Biliyorsunuz devlet yardımının tiyatroyu düzelteceği söylendi 10 yıl önce. Hayır düzeltmeyecek dedim. Düzeltmedi... Ya İlyas Salman. İlyas Salman 13 yıl önce benim Karar 71 adlı oyunumda oynamadı. "İdeolojisine karşı çıkıyorum" dedi. Gitti. Bir müzikalde oynadı. Haber saldım kendisine. "Bir gün ideolojin yüzünden bir oyundan atılırsan seni savunacak kimse bulamayacaksın bu despot tavrından dolayı" dedim. 12 yıl sonra İlyas Salman ideolojisinden dolayı bir oyundan atıldı. Atıldığı tiyatronun oyuncuları gık demedi. Hiçbir tiyatro perdelerini on dakika olsun geç açmadı. Demokrasiyi savunan bütün dernekler sustu.

Üzülüyorum. İnsancıl'da önerdiğimiz okur-yazar örgütlenmesi gerçekleşseydi, İlyas Salman'ın düşüncesinden dolayı o tiyatrodan atamazlardı.

Bayanlar... baylar... sustunuz değil mi... çünkü siz de düşüncesine katılmadığınız birini susturmuştunuz belki...

Recep Peker 9 Mayıs 1935'te şöyle konuşuyor "Arkadaşlar bütün bunlar düşünülüp konuşulurken hatta şimdiden akislerini görüyorum (Ya demokrasi ne oldu) diyenler var." Recep Peker demokrasi n' oldu diyenlere "Zigana dağının üzerine portakal ağacı dikilemez" diye yanıt veriyor.

Biz... İnsancıl... Zigana dağının üzerine portakal ağacı dikilir diyoruz. Hiç şüphe etmeyiniz sevgideğer İnsancıl Okuru herhangi bir düşünceye karşı çıkan bir kelime ile alçak değildir. Böyle biri bizcileyin düşünmeyen bir insandır. Ama Türkiye'de özellikle yazarların... şairlerin büyük çoğunluğunun karşı düşünceyi savunan insana "İşte susturulması gereken bir sekter" diye baktığını biliyorum. Yaratıcılığa aykırı bir tezle karşı düşünceyi söyleyen susturulmak isteniyor. İnsana inanan bilincimle söylüyorum... deneylerimle söylüyorum. Başarılı olamayacaksınız. İnsan Zigana dağının tam tepesine portakal ağacı dikecek... Ben buna inanan... bu süreci yaşayan insanım.

Esen kalın.

Cengiz GÜNDOĞDU

ARDIÇ KUŞU NASIL ŞAKIR?

Mustafa SERCAN

İnsancıl Yayınları üstüne beton dökülen tohumları yeşertmeyi hedefliyor. Tohumlarsa betonu delecek kadar güçlü. Star Sistemi'nin döktüğü beton delinecek elbet.

Bastil Kalesi alındığında, sonra yerlebir edildiğinde... içinde çok az mahpus varmış. Olsun. Yıkılmalıydı Bastil. Çünkü o bir simgeydi. Bir gün Star Sistemi yıkıldığında, destekleyen kimse kalmayacak belki. Kalsın mı denecek o zaman? Hayır! Yıkılacak!

Bastil 1789'dan çok önce yıkılmaya başlamıştı. Star Sistemi de o gelecekteki günde yıkılsa bile, bugünden yıkılmaya başlanacak.

Zerrin Taşpınar Şahin'in yayımlanan ilk kitabı, **"Bir Ardıç Kuşuyum Ben",** beton altında bırakılan tohumlardan biri.

Şiirde anlamı, öyküyü, iletiyi yok sayanlara inat, Zerrin Taşpınar Şahin, şiirinin Anka kanatlarına duygusunu, düşüncesini, yüklemiş uçuruyor.

Bir kadınlık şiiri bu. Kadına söylenmiştir. İnsanlığa bir kez daha kadını anlatmakta:

"Çok eski bir sermayedir güzelliğin / sevdan buyruklu. / Bir damla kan içre onurun... / (...) / bukağın acıtmakta / ve bütün kahramanlar sana karşı / seni korumakta. / (Eski Bir Sermayedir).

Zerrin Taşpınar Şahin, ağız dolusu, kulak dolusu bir sesle akıl dolusu, yürek dolusu, gönül dolusu bir şiir söylüyor. Duyan kulaklara... Bir kadınlık tarihi:

"Kızın elinde oya gelin olacak yakın / doğduğu yerde çocuk / gittiği yerde kadın. (Kızın Elinde Oya)

"Bir Ardıç Kuşuyum Ben", bir aşk şiiri:

"Kaç kişinin gücü yetmiştir / yasaklanmış bir aşkı savunmaya..." (Ardıç Kuşu ve Sevda) **"Eski bir denizdi aşk... / Çıkar düğmesiz gömleğini."** (Eski Bir Liman).

Ardıç Kuşu... Bir analık şarkısıdır çığırdığı:

"Bembeyaz yüzünü döndürüp sordu: / Boşalırken kan, ayrılırken beden / istenmeyen bir ceninden / yitirilen aslında ne? (...) Neydi bunca kutlamayla kurtarılan / bunca yasaktan sonra kazanılan ne... ? (Yeniden Bahar). Ya da "Bir Saksı Menekşe" şiirinde söylediği gibi: **"Bu yıl besbelli uzun sürecek kar. / Sürecek ayrılıklar ve ölüm ilanları / ve açlık grevlerine dayansın diye yüreğim / fırlayıp çıkacak sandıklardan yeni bir mevsim / tükenmemiş bir yaz."**

Zerrin Taşpınar Şahin'in şiiri birçok dilek taşıyor:

"Bekliyor çocuklar / küçük kırmızı bir bisiklet / olabilir mi bildırcınlar ?" (Belki Yarın). **"Kocaman bir dilim ekmek olmak istiyorum / bir parça şeker / bir avuç tuz / ve dut yaprağından dokumak ipeği."** (Nakışlı).

Taşpınar Şahin'in şiiri ölçünün dar kalıplarına girmeden ölçülü, uyak'ı yinelenen seslere dönüştürmeden uyaklı.

Kendini, insanları sorgulayan bir tavrı var Zerrin Taşpınar Şahin'in. Şiirini de yer yer soruda kalan, yer yer yanıtını da birlikte getiren imgelerle örüyor. İmgeler uçuşmuyor. Canlandırdığı hayal bir gerçekliği betimliyor. İnsanın bakışını açıyor. İmgeler yoğun. Aynı şarkıyı uyumlu, değişik seslerle söyleyen bir imge korosu kurabiliyor, iletisini açık, yalın bir söyleme yükleyebiliyor ozan: **"Çömlekçi söyle bana / nasıl bulunur gizli bir liman / insan kendine bunca korkaksa...?"** (Anfora).

"Kuşlar uçuyorsa uykularından / yüreğin bin kişilikse / çözüme durduysa bilmecelerin / ellerin gönüllü girmeden kelepçelere / yılanlar değiştirmeden kabuklarını / düşlerini yormayı dene." (Usulca Geç Gecelerden).

Ardıç Kuşu'nu... herşeyden önce, herşeyden öte bir insanlık arayışı getiriyor: **"Nasıl sevmem barışı / nasıl bölmem ekmeği hakça / birinin sevgisi ötekinden artık değil / ve mümkünü yok ana olmanın / tek başına"** (başlıksız sunuş şiiri).

Ardıç Kuşu'nun sesi yeni bir ses. Hele herşeyin parayla ölçüldüğü bir yaşama biçimi bunca girmişken içimize... Eski bir ses. İnsanlığın binlerce yıllık özlemini şakıyor. Belki çok uzun zaman eskimeyecek bir ses. Binlerce yıllık özlemimiz gerçekleşinceye dek...

İNSANCIL YAYINLARI

PAZAR RESİMLERİ / Ali Ersin Günçe, 15.000 TL.
SENİ ÖZLEDİM / Ayten Mutlu, 15.000 TL.
CEMREYE ÇAĞRI / Cemile Çakır, 15.000 TL.
RÜZGAR / Cengiz Gündoğdu, 15.000 TL.
DENEMENİN KIYILARINDA / Yusuf Çotuksöken, 25.000 TL.
BİR ARDIÇ KUŞUYUM BEN / Zerrin Taşpınar Şahin 20.000 TL.
EKMEKARASI UMUT / İdris Atmaca, 20.000 TL.
İNSANA GECİKMEDEN / Berrin Taş, 20.000 TL.

Kitabın ederini İnsancıl 666043 no.lu hesaba yatırıp, makbuzu, istenen kitabın adıyla adresimize göndermeniz rica olunur.

KIRIK DÖKÜK BİR YABANCI DİL İÇİN BİR ÖMRÜ HEBA ETMEK

Afşar TİMUÇİN

Bir yabancı dile "bihakkın vakıf" olmak, onu sular seller gibi konuşmak ne güzeldir! Ülkemiz dünyaya açıldıkça, insanlarımız bir yabancı dili öğrenmenin önemini yanlış ve eksik de olsa kavramaya başlıyor. Gelgelelim tüm eğitim kurumlarımızda yabancı dil eğitimi dostlar alışverişte görsün düzeyini pek aşamıyor. Almanya'da yerleşen işçi kardeşlerimizin almancayı ana dilleri gibi bildikleri savı bir yana, yabancı dil konusunda epeyce yol almış olduğumuz bir söylentiden öteye geçmiyor. Kolejler, özel liseler ve benzeri öğretim kurumları da üniversiteler de bu alanda yeterli bir etkinlik ortaya koyabilmiş değiller. Çünkü her şeyden önce dilin ne olduğu, bir yabancı dilin ne olduğu, dil öğreniminin hangi koşullarda gerçekleştirilmesi gerektiği, bu yolda uygulanacak yöntemlerin neye göre geliştirilmesi gerektiği gibi sorunlar henüz tartışılmış değil. Birileri birilerine bu yolda ucuz ya da pahalı bir şeyler öğretmeye çalışıyor ama, sonuç hiç de iç açıcı boyutlara ulaşmış görünmüyor.

Bir yabancı dil bilmek azgelişmişliğin çokgelişmişliğe doğru aşılmasının yeter koşulu gibi alınıyor toplumumuzda. Oysa bu bir gerek koşul olabilir ama yeter koşul olamaz. Çünkü dil bilincin basit bir yansısıdır. Yetkin dil bilinci yetkin bir bilgi ya da bilinç düzeyini gerekli kılar. Bu olmayınca yabancı dil öğrenmek serüveni kendini kandırmakta sınırlanıp kalıyor. Bu çerçevede ingilizceyi, fransızcayı, almancayı gezginci bilinciyle de olsa sular seller gibi konuşanlar toplumda birinci sınıf insan işlemi görüyor. Henüz çağdaş bilinç düzeyinin eteklerine ulaşamamış pekçok kişi, henüz türkçenin "t"sini kavrayamamış pekçok kişi gündelik düzeyde bir yabancı dil ezberciliğiyle turnayı gözünden vurmaya hazırlanıyorlar. Birileri **"Good evening, how are you?"** derken, **"I am very well thank you!"** derken sanırsın dünyayı yeniden kuruyor, yeniden düzenliyor. Bu başı sonu belirsiz koşuda, bu geri kalmış özentililer koşusunda olan parmak kadar çocuklara oluyor. Onlar daha çocukluklarının en güzel zamanında, oyun oynayacak yerde, korkunç bir yarışın içine girip ruhsallıklarını zedeleyecek ölçüde bir takım ezber bilgiler yani zararlı bilgiler edinmeye başlıyorlar. Anneannesinin şımartmaları yüzünden yılışık duruma gelmiş olan sevgili oğluna yaradana sığınıp bir tane patlatmayı uygarlık dışı bir davranış olarak değerlendiren uygar bir baba, onu yabancı dil üzerinden eğitim yaptığını bildiren bir okula sokma yolunda uyduruk test kitaplarının başına cezalı gibi oturturken, ona dünyayla ilk sağlıklı ilişkilerini kurmasını sağlayan oyunu yasaklarken, ona beynini beyinsiz bilgilerle doldurması için baskı uygularken uygarca bir eylemi gerçekleştirdiğini sanıyor. Sevinmeyi unutmuş, çarpılmış, ihtiyar suratlı olmuş, bu kötü koşullarda bencilliği yaşam felsefesi durumuna getirmiş çocuklar kocaman gözlükleriyle, bilmiş bilmiş konuşmalarıyla insana acı veriyorlar. XVIII. yüzyılın rekabet bayrağını açmış sanayicilerini bile kıskandıracak olan bu yarışta, izbandut gibi babalar, göz açtırmayan anneler çocuklarını ne olduğunu pek iyi bilmedikleri ve "biz yapamadık o yapsın"dan daha sağlam hiçbir gerekçesi olmayan bir düzende sözde mutlu bir geleceğe acı içinde hazırlıyorlar.

Öğretimin bazı temel kuralları varmış, bu kuralların başında da her yaştaki bireye ancak alabileceği kadar bilgi vermek gelirmiş, bunu kimse umursamıyor. M.Ö.V. yüzyılın sofistleri kadar tüccarlaşmış öğretmenler çocukları birbiriyle yarıştırırken daha iyi bir sofist ünü ve zenginliği sağlamak için birbirleriyle yarışıyorlar. Yanlış etkilerle kötü geliştirilmiş bir bilinç her türlü bunalıma ve dolayısıyla her türlü başarısızlığa yol açabilecek kişilik kaymaları getirirmiş, bunu da kimse umursamıyor. Gerçek bilgi özümsenmiş bilgiymiş, karşılaştırmalarla ve sindire sindire elde edilmiş bilgiymiş, bunun dışındaki bilgiler ya uçup gider ve sahibini ortada bırakırmış ya da yıkıcı bir güç olarak bilince yerleşirmiş, buna da kimsenin aldırdığı yok. Bu yarış yıllardır sürüyor ama bu yarışı kazanmışlar arasından bir Shakespeare, bir

Descartes, bir Comte, bir Kant çıkmadığı gibi, Shakespeare'i, Descartes'ı, Comte'u, Kant'ı aslından okuyup anlayacak ve giderek o kaynaklardan beslenmiş olmakla yetkin düşünce ve sanat yapıtları ortaya koyacak kimseler de çıkmıyor. Ne büyük bir fizikçi, ne büyük bir romancı, ne büyük bir filozof... Pekiyi, böylesi bir yarışa bir sokak dili kazanmak için mi giriyor bu insanlar? İşadamı olmak için, gezginci gezdirmek için, yurtdışında estetik ameliyat olmak için bu zahmete değer mi? Zahmet ki ne zahmet! Analar babalar hepsine razı, yeter ki çocukları toplumda ikinci sınıf insan durumuna düşmesin, bir yabancı dili bilmese de biliyor görünsün. Uçakta giderken önüne yemek çıkardıkları zaman hostese ingilizce üzerinden seslenebilsin. Yol soran bir yabancıyla yalak yalak konuşabilsin. **"I am all right, thanks!"** diyebilsin gerektiğinde. Almanya'ya gittiğinde ne kadar kalacağını sorunlara çatlata çatlata **"Ich bin ja nur für eine Woche hier!"** diyebilsin. Fransıza dönüp dönüp de şöyle candan gönülden **"Quelle heure est-il à votre montre?"** diye sorabilsin.

Yetkin düzeyde bilinçlenmek, bir bilgi alanında derinleşmek, buna göre kendi dilini doğru ve güzel konuşabilmek, buna bağlı olarak bir yabancı dili ağızda kaydırmaya değil de tam anlamında özümlemeye çalışmak... bütün bunlar şu topraklar üzerinde kendini bilen adamın uğraşmaya alışık olduğu işler değil. Bu gibi şeyler insan yaşamını pırıltılı, verimli, kazançlı kılmazlar. Ayrıca bu gibi işler insana zarar getirebilecek işlerdir. Montaigne'in belirttiği "En pırıltılı fırsatlar en tehlikeli olanlardır" gerçeğine uygundur diye kafa sallasak da bizler pırıltıdan vazgeçemeyiz. Çocuklar ve ilkeller nasıl çarpıcı renklerden, özellikle kırmızıdan vazgeçemezlerse, bizler de bu tür pırıltılardan vazgeçemeyiz. Havai fişek pırıltısı türünden bu tür pırıltılar hepimiz biliyoruz ki bilim, felsefe, siyaset, sanat alanlarımızda bol bol geçerlidir. İnsanların kim olduğunun değil de ne olduğunun önemli olduğu bir ortamda pırıltı her şeyden önce gelir. Nitekim, bir yabancı dili uluorta kullanmak konusunda ilk büyük adımları yabancılarla ilişkilerinde "çatır çatır" ya da "takır tukur" ingilizce konuşmaya yeltenen önemli siyaset adamlarımız atmadılar mı? Bir yabancıyla görüşmenin yakışığı çevirmen kullanmaktır, ama batılıdan daha batılı siyaset adamlarımız buna nasıl katlansınlardı? Çünkü bu ülkede bir yabancı dili bilmek değil de, bir yabancı dili sular seller gibi konuşmak önemlidir. Dünyanın çoktan dürüp büküp çöpe attığı kolej eğitimini biz hâlâ şu ya da bu biçime sokarak yaşatmaya ve onu ayrıcalı insanların eğitim kurumu yapmaya çalışıyoruz. Kolej eğitiminin kökeninde XVI. ve XVII. yüzyıllardan kalma modern papaz eğitiminin kaba katıkuralcılığı yatar ki bu katıkuralcılık her şeyden önce çağdaş ruhbilimin ilkelerine uymaz. Kolej eğitiminin bizim ülkemiz gibi ülkelerde yaygınlaşmış olmasının nedeni de sömürgeciliğin misyonerlik kılığındaki "masum" görüntüleriyle ilgilidir. Kolejler "sömürgeli ruhu" yaratmakta, "sömürge aydını tipi" oluşturmakta çok başarılı olmuşlardır. Sömürge aydını dediğimiz adam kendi değerlerini hor gören ve yabancı değerlere tartışmasız bir ağzı ayrıklıkla yönelen, gene de o değerleri özümleyecek çabayı gösteremeyen adamdır. Batılılar bu kolej eğitimini erkenden gözden çıkarırken onu azgelişmiş ülkelerde yerleştirmeye uğraştılar. Locke daha XVII. yüzyılda baskıcı ingiliz eğitimine karşı özgürlükçü eğitimi öneriyor, bu yüzden özel öğrenimi kolej öğrenimine yeğ tutmak gerektiğini yazıyordu. Rousseau'nun XVIII. yüzyılda ortaya koyacağı düşüncelere yakın düşünceler ortaya koyarak, Locke eğitimin insana kişilik geliştirme olanakları sağlaması gerektiğini, böyle olmayan bir eğitimin eğitim olmadığını bildiriyordu. Ona göre iyi insan olmanın yolu baskıcı olmayan araştırmacı bir eğitimden geçecekti. Locke'dan önce Montaigne **Denemeler**'inde şöyle diyordu: "Fransa'daki küçük çocuklar kadar incelikli hiçbir şey yoktur, ama onlar genellikle kendilerine bağlanan umutları boşa çıkarırlar ve yetişkin duruma geldiklerinde onlarda hiçbir pırıltı görülmez. Aklı başında kimselerden kulağıma çalınan, bu çocukların gönderildikleri kolejlerin verimlilikleri ölçüsünde onları aptallaştırdığıdır."

Yabancı dil sorununu en baştan, kökten, temelden ele almak, onu nasıl öğretmemiz gerektiğini bütün ayrıntılarıyla tartışmak bugün bir zorunluluk olarak görünüyor. Belki eğitimin her alanında yapılması gereken köklü değişiklikler arasında görmek gerekir bu yabancı dil konusunu. Ama ne olursa olsun, o başlıbaşına bir uzmanlık alanıdır ve başlıbaşına yöntem sorunu ortaya koyar. Bugün kolejlerimizde bir başka türlü, liselerimizde bir başka türlü, üniversitelerimizde bir başka türlü, hatta bazen **odyovizüel** denilen araçların eşliğinde sürdürülmekte olan yabancı dil öğrenme ve öğretme yalanına bir son vermek gerekiyor. Bu konuda çoktan ilk girişimlerin ortaya konulmuş olması gerekirdi. Oysa, besbelli, eğitimciler bugünkü yabancı dil öğretim düzenini kökten değiştireceklerine ya da onaracaklarına onu yaygınlaştırmaya, tüm hastalıklarıyla yerleştirmeye bakıyorlar. Böylesi bir temelsiz eğitim bilinç dünyasına sürekli bomba atmak anlamına gelir. Genç insanların beyinlerini daha ne kadar zaman ve nereye kadar bozacağımızı bilelim en azından. Bu verimsiz eğitim ancak ve ancak her alanda bir takım teknik uygulamaları becerebilen, onun dışında kurucu, yaratıcı, yapıcı girişimlerden uzak kalan sıradan insanlar yaratmaya yarayacaktır. Bu işe son verilmezse yabancı dil ticareti daha da büyük boyutlara ulaşacak, birilerine para getiren bu iş birilerine tam anlamında mutsuzluk getirecektir.

EGEMEN DİLLE NEREYE...

A. Necmettin BORTEÇİN

ÖRTÜK BİR DİKTE ETME ARACI

Bir resim görürüz. Bir fotoğraf. Bir açıklama duyarız. Bir öğüt dinleriz... hatta bir masal anlatır anamız. Televizyonda bir reklam... bir film... bir aşk öyküsü. Bir ödül verilir birilerine. Yılın en iyi on romanı seçilir... en iyi film ödülleri dağıtılır. Bunlar, gündelik yaşamın sıradan olaylarıdır. Her gün, her ay, her yıl yinelenen, sıradan... gündelik şeylerdir. Bu halleri ile son derece olağandırlar. Kimi zaman üstünde durulmaz. Kimi zaman günlerce, aylarca tartışılır durur. Kimi insanlar, bunlardan bazılarını hiç duymaz. Ama, herkesi ilgilendirenleri mutlaka vardır. Herkes ilgilendiği alandan payına düşeni alır. Bütün bu olayların ortak yönü şudur. Bize bir dil ile aktarılırlar. Ama nasıl bir dille... İç dünyamızı etkileyen... oluşturan bir dille.

Örneğin, bir ödül kurumu toplanır ve der ki... "Bu yıl ödüle değer eser bulunamadı." Aktarılan şudur... İyi eserler ödül alır. Ya da, ödül alamayan eser kötüdür. Ödül, iyi ile, değerli ile özdeşleştirilir. Ağustos böceği ile karıncanın öyküsünü anımsıyor musunuz. İşçi karıncaların bitip tükenmez bir enerji ile çalışmalarını göklere çıkaran La Fontaine, kendini yakma pahasına, karnındaki halkaları birbirine sürterek bir anlamda doğurganlığını üreten ağustos böceğini nasıl da aşağılar. Dikte ettirilen şudur... Hiç durmadan çalışın. Geleceğinizi güven altına almanın başka bir yolu yoktur.... Çalışmak, **geleceği güven altına almak**la özdeşleştirilir. 'Biz bir aileyiz'le biten reklam sloganları, yalnız o ürünü değil aile kurumunu da pazar-

Natali Volosok

lar... mutlaklaştırır iç dünyamızda.

İşte, egemen dil dendiğinde, 'dil' bilinen anlamının dışında böyle bir anlamı içeriyor. Şunu bilmek zorundayız. Bu dil, iç dünyamızı doğrudan etkiliyor... oluşturuyor. Kafamızda pek çok şeyi mutlaklaştırıyor. Modelleri, kavramları, sıfatları yaşamımızda egemen kılıyor. Bu dil, örtük bir dikte etme aracı olarak kullanılıyor. Böyle kullanıldığı için de, bunu kullananlar dile bir araç diye bakıyor.

ÇAĞDAŞ SAVAŞ... MODERN "ÖYKÜ"...

Aristoteles'e göre bazı insanlar doğuştan köle bazıları ise özgürdür. Şunu söylemek olanaklı. Aristoteles'in yaşadığı çağ, köleciliğin görkemli çağıdır. Bu yüzden, çağını yakalayanların, çağının dilini kullanıyor olması... o çağın gereklerini yerine getiriyor olması da doğaldır. Şimdi bir soru. Çağdaş mısınız... çağınızın gereklerini mi yerine getiriyorsunuz... Geçiyorum. Şunu kabul ederim. Aristoteles'in düşüncelerinin, çağının yansıması olduğu doğrudur. Ancak bu, mutlaklaştıran... haklı göstermeye çalışan bir bakış açısıyla ortaya konan bir yansımadır. Çünkü Aristoteles köleciliğe, tarihselliğinin, toplumsallığının, insani değerlerin dışında bakıyor. Bu dışlama, köleci toplumun mutlaklaştırılması yönünde bir dille konuşmasını zorunlu kılıyor. Yine çağdaşlığa dönüyorum. Soruyu yineliyorum. Çağdaş mısınız... değil misiniz... Çağımız, kapitalizmin azgınlaştırdığı savaşların çağı. İnsanın metalaştırılması çağı. İnsani değerlerin alınır satılır hale getirildiği bir çağ. Modernlik diye önümüze yoz burjuva geleneklerinin sürüldüğü... toplumculuğun demodelik... meta kültürünün çağdaşlık diye sunulduğu çağ. Soruyorum. Çağdaş mısınız... modern misiniz... Değilseniz neden 'modern öykü', 'çağdaş öykü' deyip duruyorsunuz. Hem Orhan Pamuk'u eleştirip hem de neden 'modernizm' den söz ediyorsunuz.

İşte egemen dil öylesine yer etmiş ki kafamızda.. öylesine daraltmış ki bakış açımızı... Farkında olmadan ilkelliğin karşıtı olarak dikte ettirilen çağdaşlık... modernlik güdümleyiveriyor dilimizi. İşte tam da burada dayatıyor dilin, egemen dile karşı savunulması zorunluluğu... yeni bir dil yaratma zorunluluğu.

BAKIŞ AÇISI

İnsanlar dili kullanırken bakış açılarını ortaya koyarlar. Olayları, durumları, oluşları açıklarken bu bakış açısına göre değerlendirir... açıklarlar. Yetersiz gördüğü... önemsemediği bir kişiye, 'yetersizdir', 'önemsizdir,' yerine, 'kaç paralık adam' diyen birinin bakış açısı, meta kültürünün, her şeyin ölçü-

KOMŞULAR

Agapi taşındı
Koço gurbette kaldı
Salepçi geçen yıl öldü
Bozacı neden hâlâ geçiyor kış gecesinden
İlk lakerdayı yapmıyor artık Jak
Tenekeci Simon şimdi çöpçü
Dişçi Onnik zor yürüyor karısının kolunda
Söyleşiler hep yakınma

Cengiz BEKTAŞ

sünün para olduğunu düşündüren bir kültürün etkisindeki bir insanın bakış açısıdır. Şu saptama yanlış olmayacak. Hangi kültürel birikimin etkisindeyse insan, o kültürü oluşturan dili konuşuyor. Sonuç. Kullandığı dil eğer egemen kültürün, resmi ideolojilerin istediği hasarlı bilinç üreten dil ise, bu dilin egemenliğine farkına varmadan boyun eğiyor.

BİLİMSELLİK

Yapısal dilbilimin kurucusu Saussure, "Dil dizgesinin incelenmesi, bu dizgeyi yaratan tarihsel ve toplumsal olguların soyutlanmasını gerektirir" diyor. Yani, eğer Osmanlıca'yı inceleyecekseniz, saray eşrafı aydınların.... edebiyatçıların kullandığı o karmakarışık dili oluşturan tarihselliği, toplumsallığı göz önünde bulundurmayın... halktan kopuşunu, sanatın değiştirici gücüne nasıl darbe indirdiğini gözardı edin. Şiiri örneğin, kulağa hoş gelen sözcükler olarak algılayın... anlamını kavrayamasanız da olur. Saussure'ün yapısalcı dilbilim kuramı, dili yalnızca yapısı yönüyle ele alıyor. Bu yapı içindeki olguları yalnızca o yapı içindeki, o yapının olguları olarak inceliyor. Dilin, kültür yaratan bir süreç olduğunu... yapısının kültürdeki önemini... yarattığı kültürün tarihsel, toplumsal etkilerini de yok sayıyor. İşte bu da bir dildir. Bunu öne sürmek... bilimselliğin ardına gizlenip bilim adamı sıfatıyla bilinci hasara uğratmak... işte bu da bir dil. Dilin yapısını, bu yapının ortaya çıkardığı dille yazıp konuşmanın toplumsal sonuçlarını yok saymak... bu toplumsal sonuçların tarihselliğini bir yana bırakmak, bir dille konuşmaktır. Eğer bir dilin yapısı gereği anlaşılmaz oluşunu, bilimseldir diye tarihselliğinden, toplumsallığından soyutlar, bunu da haklı göstermeye çalışırsanız... yapısı gereği... doğası gereği gerekçelerine sığınırsanız, Aristoteles de, doğası gereği gerekçesine sığınarak bazı insanları bin yıllar sonra da olsa köleleştirir. Siz de buna gık diyemezsiniz.

CIMBIZ

Şunu kabul etmeliyiz. 'Sözcük' diye adlandırdığımız... geçiştirdiğimiz pek çok sözcüğe kavramsal bir anlam yüklendi. Bekaret, maganda, meşru, yasadışı, sorumsuz... Bunların ve bunlar gibi bir yığın sözcüğün bir modele karşılık geldiğini... hepsinin bir idesi olduğunu kabul etmek zorundayız. İlkeleri yüzünden işsiz kalan birine sorumsuz... yürürlükteki, insanlığa yakışmayan yasaklara karşı çıktığı için yasadışı... yerleşik ahlaka karşı olana gayrimeşru deniyorsa... böylelikle insanların iç dünyaları bilinçli ve sistemli bir şekilde oluşturuluyor... baskı altında tutuluyorsa... sistemin kurumları böylelikle ayakta tutuluyorsa, bütün bunları 'sözcükler' diyerek geçiştiremeyiz.

Egemen dil tartışmalarında, ürünlerden cımbızla sözcük seçip eleştirmenin yanlış olduğu söylendi. Ya da, "bir tek sözcüğe takılmak doğru değil" dendi. Ama, bunun yaşamdaki karşılığı... bu bir tek sözcüğün kullanılmasının yaşamdaki karşılığı son derece trajik.. O cımbızla çekilen... ya da takılmamak gereken tek bir sözcük... Bekaret. Liseli gencecik kızların canına mal oluyor. "Bekaretini kontrol ettirin" sözü kaç genç kızın yaşamına karşılık geldi... Daha kaçınınkine karşılık gelecek. Yazarın... şairin bu konuda sorumluluğu yok mu... Yazar.. şair sözcüklerini cımbızla seçmek zorundadır. Sözcük işçisidir... dil işçisidir yazar, şair. Eğer cımbızla seçmeyecekse sözcükleri, ne farkı kalır star sisteminin aklına gelen sözcükleri sıralayarak ürün yaratan yazarından... şairinden.

Bir yanılsama da şu. "Egemen dil denen şeyi benim halkım kullanıyor. Egemenler kullanmıyor ki. Nereden çıktı bu egemen dil" sorusu sorulabiliyor. Yanılsama şurada. Sorun, kimin kullandığı değil. Bunların nereden geldiğinde... neden mutlaklaştırıldığında... bu mutlaklaştırmaların kimin işine yaradığında. Bekaret kavramını halk yaratmadı. Bekaret bin yıllar önceden geliyor. Prenslerin... kralların zamanından. Evli oldukları kadınlara bekaret kemeri takarak savaşa gidenler halk değildi. Yaşatılan budur. Prenslerin sınıfına karşılık gelen sınıf artık bekareti önemsemiyor. Cinsel özgürlük adına önüne gelenle yatıp kalkıyor. Ama, çalıştırdığı insanın kızı evlilik dışı ilişkiye girdiğinde "orospu" diyor... "gayrimeşru" diyor... "ahlak düşkünü" diyor. Sistemler bütün kurumlarıyla bir bütündür. Bu kurumların tümü yaşarsa sistem de yaşar. Egemen bunu iyi biliyor... biz de bilmek zorundayız. Yani, derdin ucu derinde... çok derinlerde.

Dil sorunu herkesin... ama önce yazarın... şairin önündeki birincil sorundur. Bu, böyle bilinmeli.

DİL-YETİSİ-BİLİMLERİ VE FELSEFE BİRLİKTELİĞİNİN GEREKLİLİĞİ, SORUNLARI

Dr. Halidun ŞEN

YAMALI PANTOLON (X)

Bu yazımda çok önemsediğim bir konuya değineceğim: Bu konu dil-yetisi-bilimlerinin bir dalı olan dil-bilimle, felsefenin, kendi bağımsızlıklarını koruma koşuluyla, birlik içinde çalışmaları konusudur. Bu çalışmalar her ikisi için de çok gereklidir düşüncesindeyim. Sözü edilen çalışmalarda felsefenin dil-bilime olan ya da olacak olan katkıları ne kadar yadsınamazsa, dil-bilimin de felsefeye olan ya da olacak olan katkıları o kadar yadsınamaz. Bu çalışmalar bir dil-bilimcinin dile bakışında yol açıcı nitelikte ola-bileceği kadar, bir felsefecinin de felsefeye bakışında o kadar yol açıcı ola-bilir, bir-birlerine eğemenlik kurma eğiliminde olmama koşuluyla. Ancak Türkiye'deki koşullar sözü edilen çalışmaları engelleyici, daha doğrusu sağlıklı olmalarını engelleyici niteliktedir. Türkiye'de dil-bilimci yetiştiren bir tane dahi dil-yetisi-bilimleri fakülte ve / veya yüksek-öğretim kurumunun olmayışı en büyük engeldir. Dil-bilimci yetiştirmeyen / yetiştiremeyen Türkiye'de yukardaki çalışmalar nasıl sağlıklı bir biçimde gerçekleşe-bilir? Olanak yok buna. Dil-yetisi-bilimleri bilincini, dolayısıyla felsefeye gerekli olan dil bilincini (dili bilimsel olarak inceleyen tek bilim dalı dil-yetisi-bilimleri açısından) sağlıklı veriler biçiminde üretecek ortamı oluşturacak bu bilim yuvaları yoktur. Salt felsefe içinmi geçerli bu? Elbette hayır, dil-bilimle etkileşim alanında buluşan diğer dallar için de geçerlidir yazdıklarım. Dil-yetisi-bilimlerinin, yamalı pantolon örneği çalışmalarla yürütüldüğü Türkiye'de felsefecilerimiz nasıl yararlana-bilirler dil-bilimin verilerinden? Ya da felsefecilerimiz nasıl diye-bilirler ki dil-bilimle ilgili bilgilerimizi, bilerek, biz kendimize yettiği kadarıyla, bilinçli bir sınırlılık içinde kullanıyoruz? Türkiye'deki dil-yetisi-bilimleri açısından utanç verici koşullar nedeniyle bu temel bilgiler kendilerinde yok ki bilerek ve de bilinçli hareket ediyoruz diye-bilsinler. Olmayan, elde edilmemiş / edilememiş bilginin yettiği kadar kullanımından, bilinçli bir sınırlılık içinde kullanımından söz edilemez. Yazdıklarımı kanıtlayan örnekler doludur. Bir-kaçını vermekle yetineceğim.

DİL-BİLİMCİNİN UĞRAŞI

25-26 Ekim (1991) günlerinde "TÜRKİYE FELSEFE KURUMU"nun İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda düzenlemiş olduğu "FELSEFE AÇISINDAN DİL VE KÜLTÜR" konulu seminerin katıla-bildiğim ikinci günü, sabah oturumunda, bir değer olan Ömer Naci Soykan sunduğu bildirisinin başlarında şöyle demişti (aldığım notlardan): "Dil-bilimcilerin tayin ve tespit ettiği kurallara uygun olup, olmadığı", burada söz konusu edilen dildir. Bir felsefecimiz dil ve kültür üzerine (felsefi açıdan olsa bile) bildiri sunarken, daha dil-bilimin (dili bilimsel olarak inceleyen tek bilim dalı dil-yetisi-bilimlerinin bir alanı) ve dil-bilimcinin görevlerinden habersizdir. Dil-bilimci dile kural koymaz, **dil-bilimcinin (dil-bilimci + ses-bilgici anlamında kullanılmaktadır bu terim) uğraşı her türlü dili, yazılı, sözlü ya da yazılı dillerin yazı dilini, sözlü dilini incelemektir. Bu inceleme, araştırma dilin özellikleri, gerçeklikleri gözlemlenerek yapılır.** Dil-bilimci dilin özelliklerini, gerçekliklerini gözlemler, ortaya çıkarır, açıklamağa çalışır. Ama **asla** Ömer Naci Soykan'ın düşündüğü, dediği gibi dilin kurallarını tayin ve tespit etmez. Dil kendisi yapar bu işi (dil bizi yönlendirir, biz dili değil, dili yönlendiriyormuşuz gibi görünüyor dahi olsa. Dil devriminde Atatürk yönetiminde dilciler dili yönlendirmediler, dil onları yönlendirdi. Bunu anlaya-bilmek için bilmem dil-yetisi-bilimleri öğrenimi görmek gereklimi?), biz dil-bilimcilerse dilde yaptığımız kazılarla bu özellikleri, gerçeklikleri ortaya çıkarırız; yani dil KENDİ KURALINI KENDİSİ "TAYİN VE TESPİT" EDER kendi mantığı içinde, biz dil-bilimciler değil (ne de dil-yetisi-bilimleri). Bu yanılgıyı düzeltmek için söz isteyip, söz alamadığımdan, verilen arada Ömer Naci Soykan'a düşüncelerimi belirtmiştim. Ancak seminerde bulunan ve söz ala-bilmeyi başaran felsefecilerimiz (dil-bilim kökenli olmayan dilcilerimiz suskundu, nedendir bilinmez) bu konuda düzeltme yaklaşımında bulunmadılar yönelttikleri sorularda bildiriyi sunan Ömer Naci Soykan'a. Bu demek oluyor ki orada bulunan tüm felsefecilerimiz ya önemsemediler bu anıtsal yanılgıyı ya da yanılgının anıtsal nitelikte oluşuna rağmen, farkına bile varmadılar. Her iki duruma ve tutum biçimine neden oluşturan, dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgilerinden yoksun oluşları sonucunda yanılgının önemlilik derece-

sinin ne büyük boyutlara ulaşmış oluşunun bilincine varamamışlıklarıydı; başka bir açıklama göremiyorum. Konunun (dil ve kültür —felsefe açısından dahi olsa ki burada bir etkileşim alanı söz konusudur—) can damarlarından biri koparılıyor / kesiliyor ve oluşan kanamaya kimse müdahale etmiyor. Kötü niyetli olunmadığı düşünülürse (ki öyle olunmadığı seminerin akışından çıkmıştı) bu durumdan dolayı ancak ve ancak temel bilgi yoksunluğundan söz ede-biliriz orada bulunan tüm felsefeci ve dilcilerimiz için[1]. Özellikle dil-yetisi-bilimleri bilincinin yokluğundan, dolayısıyla dil bilincinin yokluğundan söz edile-bilinir burada (bakış açısı etkileşim alanındaki dil-yetisi-bilimleri bakış açısıdır). Dil bilincinin olmadığı yerde, dil-yetisi-bilimleri ve felsefenin etkileşim alanında buluştuğu "felsefe açısından dil ve kültür" konusu ne derece sağlıklı bir biçimde işlene-bilir? Sözünü ettiğim dil bilincinin olmayışı (etkileşim alanındaki dil-yetisi-bilimleri açısından) aynı seminerde, aynı gün, öğleden sonraki oturumda bir kez daha görüldü güçlü bir biçimde. Konu zengin dil, fakir dildi. Uzman bir dil-bilimci olarak dil-yetisi-bilimleri açısından zengin dil, fakir dil yoktur[2], bu bir yanılgıdır, basit dil kavramı vardır "langue simple" günümüz dil-yetisi-bilimlerinde diyerek bu temel bilgiyi sunduğumda Prof. Dr. Bedia Akarsu'nun zengin dil, fakir dil terim ve kavramını savunur tutumuyla ortaya etkileşim alanındaki dil-yetisi-bilimleri açısından başka bir anıtsal yanılgı örneği çıktı. Bu anıtsal nitelikteki ikinci yanılgı da yine dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgilerinden, kavramlarından habersiz olmaktan kaynaklanıyordu. Bu yanılgıyı gördükten sonra "ZENGİN DİL! FAKİR DİL!"[3] başlıklı yazıyı yazma gereksinimi duydum. Temel bilgilerin yokluğundan kaynaklanan bu yanılgı bir kez daha dil-yetisi-bilimleri bilincinin, dolayısıyla dil bilincinin (etkileşim alanındaki dil-yetisi-bilimleri açısından) henüz felsefecilerimizde yerleşmediğini göstermektedir. Felsefecilerimizde diyorum, zira orada bulunan felsefecilerimizin hiç-biri bu konuda bir yorum getirmedi. Benim bu temel bilgi yokluğu karşısındaki şaşkınlığımı yan yana oturmakta olduğumuz Cengiz Gündoğdu bey fark edince, söz alıp, şaşkınlığımın, böylesine bir bilgi yokluğunun ola-bileceğine inanamayışımın nedenlerini, seminerdekilere açıklamak gereksinimini duydu. Gerçekten de kendimi uzaydan gelmiş gibi hissetmiştim bu bilgi fakirliği ve onun getirdiği inatçılık karşısında yıllar sonra dönmüş olduğum Türkiye'de bir seminerde.

Temel bilgiler üzerine olan tartışmaya / tartışmalara katılmamak, o bilgilerden yoksun olunduğunu ya da temel bilgilerin bilincine varılmamış / varılamamış olunduğunu gösterir. İki kişi arasında oluşan tartışma ortamı detay bilgiler ya da teknik alanlarda olduğu zaman doğaldır ki herkes tartışmaya giremez, ancak konuyla ilgili uzmanların işidir bu. Ama buradaki durum değişik, söz konusu olan TEMEL BİLGİLERDİR, teknik düzeydeki bilgiler değil tartışma ortamını yaratan. Konunun "dil ve kültür" olduğunu (felsefi açıdan dahi olsa) tekrar anımsatırım. Dil-yetisi-bilimleriyle felsefenin etkileşim alanında buluştuğu bir konu. Bu konuda çalışan ya da çalışacak olan felsefeciler ne kadar dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgi ve kavramlarını bilmek zorundaysalar, dil-bilimciler de o kadar felsefenin temel bilgi ve kavramlarını bilmek zorundadırlar.

DİL- BİLİMCİ OLMAYAN DİLCİLER

"FELSEFE AÇISINDAN DİL VE KÜLTÜR" konulu bir seminerde bildiri sunan dil-yetisi-bilimleri kökenli olmayan (dil-bilimci kabul edilemeyen) dilcilerimiz (Dr. Ömer Demircan, Doç. Dr. Mustafa Durak), felsefeye teğet bile geçmediler sundukları bildirilerde. Sanki bir dil-yetisi-bilimleri semineri için hazırlamışlardı bildirilerini. Kabul edilemeyecek bir tutum bu. Ya felsefeyi önemsemediler ki anıtsal yanılgının ötesinde nitelenecek bir yanılgı biçimi bu ya da felsefenin temel bilgi ve kavramlarından yoksundular. Bildiri sunan felsefecilerimizin bir bölümü, Türkiye'deki olumsuz koşullar, yokluklar nedeniyle yoksun oldukları dil-yetisi-bilimleri **temel bilgi ve kavramlarına rağmen, sundukları bildirilerde dil-yetisi-bilimleri,** felsefe etkileşim alanına girdiler; etkileşim alanında dil-yetisi-bilimleri açısından yanılgılı noktaları vardı; ancak konu bu değil, konu sözü edilen etkileşim alanına dil-yetisi-bilimleri açısından koltuk değnekleriyle yürüyerek dahi olsa girmeleriydi; böylesine bir atılımı gerçekleştirmeleriydi. Her şeye rağmen kendilerine sonsuz teşekkürler. Fırsattan yararlanıp dilcilerimizi felsefeye duyarlı olmaya çağırıyorum. Şunu anlamalılar ki felsefe bir ağız kalabalığı değildir. Yer-yüzündeki her şeyi konu edinen, dolaysız olarak kendini sorgulayan tek alandır. Etkileşim alanında çalışmalar yapmasalar bile, felsefe ile bir-azcık dahi olsa ilgilenmelerini salık veririm dilcilerimize. Dile bakış açılarının genişlediğini zamanla göreceklerdir. Öncelikle düşünmenin, us yürütmenin ne olduğunu daha iyi anlayacaklardır. Bu kadarı dahi yeterlidir kendi alanlarında yaptıkları çalışmalara yarar sağlaması bakımından, eğer salt bu hedefleniyorsa.

Doç. Dr. Betül Çotuksöken kendisiyle yapılan söyleşide[4]" "Söylem"in genel anlamı adını andığınız sözlükte de görüldüğü gibi, "dilin yazılı ya da sözlü olarak gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımıdır" ....der."[5] Sözü edilen sözlük: Prof. Dr. Berke Vardar yönetiminde hazırlanmış olan "Dilbilim Terimleri Sözlüğü"dür. Prof. Dr. Berke Vardar sözlüğünde 1, 2, 3 diye numaralandırarak "söylem"in üç tanımını verir; bu üç tanım da, kaynakçada da, verilen "DUBOIS. J. ve başkaları, Dictionnaire de linguistique, Paris, Larousse, 1973" sözlüğünden yapılmış çevirilerdir. Ancak Prof. Dr. Berke Vardar 3 numaralı tanımı verirken sözlüğün Fransızca olan aslındaki "modern dil-bilimi"nde bölümünü atlamıştır. Yani 3. tanım modern dil-bilimin "söylem" tanımıdır, bu özellik belirtilmemiştir Berke Vardar'ın sözlüğünde; 3 numaralı "söylem" tanımı (sayfa 132, 1980 baskısı): "Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce." Betül Çotuksöken'in verdiği, benimsediği tanımsa 1 numaralı olan

tanımdır ve modern dil-bilimi bu tanımı, kavramı çoktan geride bırakmıştır. "Felsefi söylem"le, dil-bilimle etkileşim alanına girmiş felsefenin bu tanımı geride bırakmış olması gerekirdi etkileşim alanı bağlamında. Günümüz dil-yetisi-bilimlerine göre Betül Çotuksöken'in "FELSEFİ SÖYLEM NEDİR?" başlıklı çalışmasına temel oluşturanların başında gelen, benimsemiş olduğu dil-bilimsel "söylem" tanımı geçersizdir, eskidir, ayrıca bu tanım "söz" "parole" tanımının eş-anlamlısıdır. Söz ile söylem arasındaki fark yadsınamaz derecede büyüktür; tanımlar da bunu kanıtlamaktadır. Bu-gününün dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgi ve kavramlarından biri olan "söylem"in tanımındaki yanılgı, temel bilgi eksikliği, bu değerli felsefecimizde açıktır. Eğer böyle olmasaydı Betül Çotuksöken, çalışmasının en önemli temel taşlarından birini oluşturan dil-bilimsel "söylem" (felsefi değil) kavramını 1, 2, 3 numaralı tanımlar içinden seçerken doğrusunu seçerdi. Felsefi açıdan kendisine en yakın olan üç numaralı tanımdır; 1 numaralı tanım **iletişimde kabul edilemeye-bilirlik** saklar; bu bir sakıncadır hem dil-bilimsel, hem felsefi "söylem" yönünden. Betül Çotuksöken bu sakıncayı kendisine gösterecek olan temel bilgi ve kavramlarına sahip olsaydı dil-yetisi-bilimlerinin, ayağının biri kırık (dört ayaklı bir iskemledir söz konusu edilen iskemle anlamsal alanda "champ sémantique") bir iskemle görünümünü almış çalışmasının bu görünümü almasını engelleye-bilirdi. Çalışmadaki bu kırık ayak dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgi ve kavramlarıdır.

SORUMLU KİM

Bir çeviri, hele bilimsel tanımlarsa bunlar, yapılırken her noktanın, her virgülün vb. önemi çok büyüktür. Sözü edilen çeviride atlanılan "modern dilbilim" bölümü Betül Çotuksöken'in çalışmasını baltalamış, bir ayağı kırık iskemleye dönüşmesine yardımcı olan nedenlerden birini oluşturmuştur. Bunun sorumlusu kesinlikle ne bu değerli felsefecimiz, ne de tanıdığım, bu-gün aramızda olmayan, çok değerli Fransız Betik-bilimcisi Berke Vardar'dır. Prof. Dr. Berke Vardar dil-bilimci olmadığından[6] (dil-bilim üzerine yapmış olduğu çalışmalara rağmen) dil-yetisi-bilimleri öğreniminin verdiği dil-bilim ve ses-bilgisi bilincinden yoksun oluşu ki bu da doğaldır, bu atlamaya ya da eksik çeviriye neden oluşturmuştur. Prof. Dr. Berke Vardar'ın dil-yetisi-bilimleri açısından temel kavramların, bilincin içine girmedeki eksikleri çoktur; ancak bu konuda yapmış olduğu çalışmaları ve dil-yetisi-bilimlerine olan yararlarını kimse, ama ayrıksız hiç kimse yadsıyamaz. Gerçek sorumlular Türkiye'de bir türlü dil-yetisi-bilimleri fakülte ve yüksek-öğretim kurumlarının zamanında açılmasına yanaşmamış olanlardır. İşte sonuç: Yanılgıları getiren (yardımcı olan) yanılgılar. Uğruna zaman ve emek tüketilen bir çalışmanın baltalanışı, şimdi "MEMNUN" ve "MESUT"turlar her halde !!! Baltalanışı diyorum, çünkü tüm diğer dallara, felsefeye olduğu gibi, dille ilgili sağlıklı verileri vere-bilecek bilim dalı, yineliyorum, dili **bilimsel** olarak inceleyen **tek** bilim dalı olan dil-yetisi-bilimleridir. Bu bilim dalına Türkiye'de bilimcisini ürete-bileceği olanaklar (sözü yazım boyunca edilen okullar) tanınmamış, verilmemiş, bunun sonucunda da dil-yetisi-bilimleri bilinci, dolayısıyla dil bilinci Türkiye'de gelişmemiş, kısır kalmış, böylelikle dille ilgili üretilen veriler sağlıksız olmuş, bu veriler üzerine kurulan çalışmalar da ayağı kırık iskemleler görünümünü almaya başlamış ya da almıştır. Bu duruma salt, dil-yetisi-bilimleri kökenli olsun, olmasın, dilciler değil, dil-yetisi-bilimleriyle etkileşim alanlarında buluşan diğer dalların ilgilileri de dur demelidir artık. Betül Çotuksöken "FELSEFİ SÖYLEM NEDİR?"[7] yapıtının on-ikinci sayfasında şöyle der "Felsefe bir varolan olarak düşünme ve dildedir; üstelik felsefe bir söylemdir." Aynı yapıtta sayfa on-birde de şöyle demektedir Betül Çotuksöken "Ayrıca her felsefi söylem, varolan, düşünme ve dil arasındaki ilişkilerin belirlenişine ilişkindir.". Dil-yetisi-bilimleriyle felsefenin iç içeliğini, buluştukları etkileşim alan(lar)ının varlığını bu iki tümceden daha güzel ne göstere-bilir? Her zaman savunduğum bir düşünceme (etkileşim alanlarında buluşan dallar kimliklerini yitirmeden, beraberlik içinde çalışmalıdırlar düşüncesi) Betül Çotuksöken'in sözü edilen yapıtının on-birinci sayfasındaki iki tümcesi (diğerleri arasından) destek olur niteliktedir. ".... ve bunu gerçekleştirirken çalışması bir ruhbilim haline gelmeyecektir .....", "..... bunu da felsefeyi bir dilbilim haline getirmeden yapacaktır." Eğer bu çalışmalarda, alış-verişlerde felsefe bir ruh-bilim, bir dil-bilim vb. haline gelirse hem kayb-olur, hem kayb-ettirir, bunu yapmağa hiç-bir felsefecinin hakkı yoktur. Etkileşim alanında felsefenin buluştuğu, alış-verişte bulunduğu diğer dallar ilgililerinin de böyle bir istek eğiliminde çalışmaları yürütmeğe, felsefecilerden bunu istemeğe kesinlikle hakları yoktur; böyle bir eğilimin baş harfi dahi düşünülemeyecek kadar aykırıdır çalışmalardaki birliktelik anlayışına. Ancak kimliğini koruma, bağımsızlığını sürdürme, her dalın bildiğini okuması anlamında ele alınmamalıdır. Bu bir kargaşa yaratır. Bu kargaşanın önlenmesi de ancak ortak bir dilde buluşulmasıyla olur. [8]

SAUSSURE'Ü ANLADIKMI

"F. de Saussure de dilsel göstergenin anlıksal oluşunu, onun gösterilen yanına verdiği başka deyişle kavrama ilişkin yanına verdiği ağırlıkla somutlaştırır, ..."[9] demektedir Betül Çotuksöken; F. de Saussure hiç-bir zaman, hiç-bir biçimde göstergenin tek bir tarafına ağırlık vermemiştir, bu düşünce, F. de Saussure'ün dil-bilimini "linguistique" bilim haline getiren düşünce tarzına aykırıdır. F. de Saussure gösterilen (kavram) ve gösterene (işitim imgesi) aynı ağırlığı verir, ayrıcalık yoktur F. de Saussure'ün düşüncelerinde bu konuda, ayrıca olamaz, olması da düşünülemez. Bu, F. de Saussure'ü yanlış anlamaktır. Okunan bir, iki kitap yeterli değildir (taşıma suyla değirmen çevirmeğe benzer) göstergeyi kavraya-bilmek, içine gire-bilmek, derinliklerine ine-bilmek için: Dil-yetisi-bilimleri bilincinin oluşmuş oldu-

ğu ortam gereklidir; bu ortam Türkiye'de yoktur; bu ortamı oluşturacak bilim adamlarını yetiştirecek, açılması için, şimdilik, tek başıma uğraş verdiğim,[9-] okullar yoktur çünkü. Türkiye'de kötü bir alışkanlık var: Alt-yapıyı oluşturmadan üst-yapıyı oluşturma alışkanlığı; alt-yapı olmadan üst-yapı OLMAZ bunu herkesin anlaması gerekli. İçinde bulunduğumuz bağlamdaki alt-yapı, dil-yetisi-birimleri bilincinin oluştuğu ortamdır. Başka bir deyişle, dil-yetisi-bilimleri fakülte ve / veya yüksek-öğretim kurumlarının varlığıdır; bu okullardan yetişmiş dil-bilimcilerin, ses-bilgicilerin varlığıdır; kim, 1992 Türkiyesi'nde bunlar vardır diye-bilir?

F. de Saussure'ü doğru anlaya-bilmek, doğru yorumlaya-bilmek için ilk önce dil-yetisi-bilimlerinin orta direğini oluşturan temel bilgilerden biri olan "FARKI", ses ile ses-birim arasındaki "FARKI" bilmek, ayırt ede-bilmek gerekir. Bu bilgiler olmadan (diğer temel bilgilerin yanı sıra) F. de Saussure doğaldır ki yanlış anlaşılacak, yanlış yorumlanacaktır. Seslerden oluşan ses-bütünlüklerinin, ses-bilimsel-bütünlüklerden (ya da biçim-ses-bilimsel-bütünlüklerden) ayırt edilmesi, ilişkilerinin saptanması (iç ilişkiler, dış ilişkiler), biçim-bilimsel-bütünlüklerin bu bağlamdaki konumu ve açıklama işlevi, saptanan ilişkilerle mutlak-bütünlüklerin ortaya çıkışı / çıkarılışı, anlamsal-bütünlüklerin oluşması, bütünlükler arası ilişkilerde mutlak-bütünlüğün "entité absolue" işlevselliği: üst-birim değerini nerelerde aldığı; (düzey (ler)e bağlı olma koşuluyla) nedenleri, açıklanışı; nerelerde almadığı; (düzey(ler)e bağlı olma koşuluyla) nedenleri, açıklanışı; mutlak-anlamsal-bütünlüğün ortaya çıkışı (nerelerde, ne biçimde) vb.. Başlıklarını verdiğim bilgileri edinemiyenler doğaldır ki göstergeyi gerçek anlamda kavrayıp, içine girip derinliklerine inemediklerinden F. de Saussure'ü yanlış yorumlayacaklardır. Ayrıca "anlam ayırt eden öğe ses-birimdir" demek, ses-birim ile sesi ayırt ede-bilmek değildir. Çünkü her anlam ayırt ediyormuş görüntüsü veren öğe ses-birim değildir. Bunu saptaya-bilmek için N. S. TROUBETZKOY'u çok iyi anlamak gerekir. Bu da yine bir, iki kitap ya da salt N. S. TROUBETZKOY'u okumakla olmaz; dil-yetisi-bilimleri öğretiminin hiç olmazsa ilk iki yılında verilen bilgilerle donatılmış olunması gerekir. Yukardaki temel bilgiler (başlıklarını vermiş olduğum) dil-yetisi-bilimleri öğrenimini gördüğüm Sorbon Üniversitesi'nde, sindire sindire çeşitli araştırman Prof., Doç. vb. hocalar tarafından bizlere ilk iki yılda verilmiştir (bir bölümü üçüncü yılda verilmiştir, seçilen / verilen alanlar, örneğin: Macarca üzerine çalışmalar, bazı Kafkas Dilleri'nin çeşitli düzeylerde incelenişi, Siyah Afrika'nın Sözlü Dilleri'ni inceleme yöntemleri vb. için dördüncü yılda verilen ek bilgiler de vardır). Bu bilgiler çok hassas dengeler üzerindedir, özen, hem de çok özen ister; dil-yetisi-bilimleri çalışmalarında (etkileşim alanları dahil, hangi düzeyde olursa olsun) sürekli bir biçimde bu bilgilere gereksinim duyulur. Ama biz felsefeciyiz, dil-bilimci değiliz, dil-yetisi-bilimleri yapmıyoruz denilirse, lütfen bu paravananın ardına saklanmaktan vaz-geçin derim. Hem F. de Saussure'ü ve göstergesini yorumlayacaksınız (hangi alanda olursa olsun), hem dil-yetisi-bilimleri alanına girmedim ya da dil-bilim ve / veya ses-bilgisi yapmıyorum diyeceksiniz; olmaz öyle şey. F. de Saussure'ü ve göstergesini yorumlamak, dil-yetisi-bilimlerinin çalışma alanına girmek demektir; bu alan etkileşim alanı içinde dahi olsa. F. de Saussure felsefi alanda yorumlanırken dahi (başka alanlarda da ola-bilir) yukardaki temel bilgilere gereksinim vardır, önce F. de Saussure'ü ait olduğu dil-yetisi-bilimleri içinde anlaya-bilmek, sonra da felsefi alanda yorumlaya-bilmek için. Ait olduğu alanda anlaya-bileceğiniz bilgileri edinemediğiniz bir bilim adamını (düşüncelerini, savlarını vb. anlamında) başka bir alanda (buradaki alan felsefedir) nasıl yorumlaya-bilirsiniz? İşte tüm bu olumsuzlukları kaldıracak tek bir yol var, o da: Türkiye'de dil-yetisi-bilimleri bilincini, dil bilincini oluşturacak olan dil-yetisi-bilimleri fakülte ve / veya yüksek-öğretim kurumlarının bir an önce açılması ve dil(ler)le ilgili sağlıklı verileri (dil-yetisi-bilimleri yanılgıya düşmez diye bir kural yok, bu olasılığı da, tüm bilim dalları için geçerli olmak üzere, göz ardı edemeyiz) aktara-bilmesidir.

"Felsefede başarılı olmak için hiçbirşey bilmek zorunda değilsiniz; zeki olun ve bu konuya ilgi duyun yeter"[10] sözlerine büyük ölçüde katıldığını söylemekte Betül Çotuksöken, haklı ya da değil, bu felsefenin kendi iç sorunu, ama bilim dalları için bu sözler geçersizdir "..... hiçbirşey bilmek zorunda değilsiniz; ....." diyemeyiz bilimsel anlayış içinde. Bir felsefeci de bir bilim dalıyla etkileşim alanında buluştuğunda, yukarda felsefi açıdan felsefe için söylenmiş sözlerin etkisini, var ise, çalışmalarına yansıtmamaya çaba göstermelidir.

DİLİN MANTIK YAPISI

"..... Sinkategorametik terimler sadece dilde vardır, dile biçimini veren bunlardır"[11] diye yazmakta Betül Çotuksöken. Yanılgılı bir düşünce ve bilgi dil konusunda dil-yetisi-bilimleri açısından. Çünkü dil "sinkategorametik" terimlerin anlatmak istediği olguyu / olguları oluşturarak kendi kendine biçimini verir; yoksa dile biçim veren "sinkategorametik" terimler değildir; dilin kendisidir herşeyi yapan. "Dilbilgisi terimleri, dildeki mantıksal kuruluşların oluşmasını sağlar, ..."[12] demektedir aynı yapıtta; bir kez değil, bin kez hayır. Dil, dil-bilgisini dolayısıyla terimlerini (yarattığı kavramları bildirmek üzere) kendisi yaratır. Dil, dil-bilgisini kendi mantık yapısı (dilin mantığı) içinde oluşturur. Dilin olgularını yaratan ve bu olgular aracılığıyla gözlemlenen (sözü edilen olguları gözlemlememiz sonucunda ortaya çıkardığımız, önce anlamağa, sonra anlatmağa çalıştığımız) dilin mantıksal kuruluşları dil-bilgisini oluşturur, yoksa dil-bilgisi dilin mantıksal kuruluşlarını değil. Bu ve diğerleri dil-yetisi-bilimleri öğreniminin hemen başlarında verilen temel bilgilerdir Sorbon Üniversitesi'nde.

"Nokta, virgül ve diğer noktalama imleri için durum böyledir..... bu yapıların hiçbir şekilde bağlı olduğu dış

gerçeklik yoktur,...."[13] der Betül Çotuksöken. Dil-yetisi-bilimleri açısından baştan sona yanılgı dolu bir bilgi donatımı ve düşünce biçimi. Çünkü, yazımdaki nokta, virgül ve diğer noktalama imleri dildeki gerçekleştirişlerde melodik çizgideki "courbe mélodique" **soluğu,** kısaca, ses-bilgisel, yani sesçil olguları oluştururlar; diğer bir deyişle **somutturlar;** dolayısıyla dilde bağlı oldukları somut dış gerçeklikler vardır: Onlar da sesçil gerçeklikleri ve özellikleridir dil(ler)in. Her şeyden önce şu bilinmelidir ki ses somuttur (söz konusu olan soluk da buna dahildir), dilde dış gerçekliği oluşturur ve o gerçekliğe bağlıdır; ses-birimse soyuttur, dilde iç gerçekliği oluşturur. Tüm bunlar dilde bazı koşullara bağlı olmak üzere söylemi oluşturur. "Felsefi söylem", felsefe alanında "söylem"i açıklamağa çalışırken, sözü yukarda edilen gerçeklikler göz ardı edilmemelidir ya da bilinmelidir, yoksa bir ayağı kırık iskemleler çıkar ortaya.

"Dilin zenginliği, ..."[13'] zengin dil, fakir dil, dilin zenginliği, dilin fakirliği diye bir kavram yoktur, kabul edilemez günümüz dil-yetisi-bilimleri açısından. Çünkü artık günümüz dil-yetisi-bilimlerinde, hakim özellikler "traits dominants" ve çekinik özellikler "traits récessifs" üzerine kurulmuş basit (yalın da diye-biliriz Yusuf Çotuksöken ve Başak Alangu'nun bana önerdikleri gibi) dil "langue simple" kavramı vardır. Bu konuda İnsancıl dergisi, Şubat 1992, sayı 16 da yayımlanmış olan "ZENGİN DİL! FAKİR DİL!" başlıklı yazımda, dil-yetisi-bilimlerinin uzman bilimcisi olarak düşüncelerimi açıklamıştım. Yukardaki, dil-yetisi-bilimlerine dayalı nedenlerden "Dilin zenginliği, ..." düşüncesinden yola çıkılarak öne sürülen tüm düşünce, bilgi, kavram, sav, kuram vb. yanılgılı olmaktan kurtulamaz. Nitekim "DİLDE VAROLAN" bölümünde de baştan sona (yazımda belirttiğim diğer nedenlerin de katkısıyla) böyle olmuştur Betül Çotuksöken'in yapıtında.

LÜTFEN SAUSSURE'Ü OKUYUN

Yukarda söylediklerime çarpıcı bir örnek oluşturan Doç. Dr. Mustafa Durak'ın "DİLDE YANSITMA VE TÜRKÇEDE YÜKLEMSEL EKLER"[14] başlıklı yazısındaki bir yanılgıyı üç madde halinde açıklıyorum. Bu açıklamalara neden oluşturan temel bilgilerin (bütünlükler arası ilişkiler, ilişkilerin hangi düzeyde hangi ilişki olduğu, göstergeyi bu ilişkilerin nasıl yorumladığı vb.) ne olduğunu anlayan (dil-bilimciler bunu kolaylıkla anlar) felsefecilerimiz ve diğerleri F. de Saussure'ün göstergesi hakkında yorum yapa-bilecek bilgilere yaklaşmıştırlar demektir. Yok, anlayamıyorlarsa bu demektir ki yukarda saydığım temel bilgilerden yoksundurlar. Bu durumda lütfen, F. de Saussure okunsun, bilgi edinilsin, ancak hakkında (düşünceleri, savları vb.) yorum yapılıp bunlar yayımlanmasın. Çünkü bu yayımlar yanılgılı bilgi sunarak başka yanılgılara neden ola-bilecek konumda oluyorlar. Uzman bir dil-bilimci olarak buna izin veremem. Bu nedenden eleştirilerim kimseyi kırmasın, bu onların yararınadır, zararına değil. Doç. Dr. Mustafa Durak'ın yazısının yirmi-birinci sayfa, birinci paragrafı konusunda: 1) Yeniden ses-bilimsel yazım "réécriture phonologique" ya da yeniden biçim-ses-bilimsel yazım "réécriture morpho (pho)nologique" Mustafa Durak'ın yazdığı gibi " /- mA /" değil (-mA-) olmalı; " /-mA /" yazımı bu son-ekin kendinden sonra son-ek alamayacağını gösterir. Türkçe'nin biçim-tümce-bilimsel "morphosyntaxe" özelliklerine göre bu son-ek kendinden sonra başka son-ek aldığından (-mA-) biçiminde yazılmalıdır. Mustafa Durak'ın yazısının yirmi-birinci sayfa ikinci paragrafı konusunda: 2) "y" kaynaşık ünsüz öğe ya da / ve de kaynaşık ünsüzsestir; biçim-ses-bilimsel olarak ekleme sesi olamaz; çünkü iç-türeme özelliğini "KAYNAŞMA 1": y + I → y nedeniyle yitirmiştir buradaki sessil çevrede. Aynı sayfa, aynı paragraf konusunda: 3) "y" yi "I" gibi değerlendirmek söz konusudur tam tersine söylenenin; zira burada "KAYNAŞMA 1" sesçil özelliği Türkçe'nin y + I → y dir, yani "I" eylemi "y" ünsüz-sesinin artık içindedir dört düzeyden bakıldığında (ses-bilgisel, ses-bilimsel, biçimses-bilimsel, biçim-bilimsel). Açıklanırsa: Başlangıçta bağımsız-ses-bilimsel-bütünlük olan "i" daha sonra (ünlüses uyumları sonucunda) "I"ya dönüşmüş ve yansızses-bilimsel-bütünlük olan "y" ile kaynaşmıştır. Bu kaynaşma sonucunda "y" yansız-ses-bilimsel-bütünlüğü, "I" bağımlı-ses-bilimsel-bütünlüğünü içine almıştır. Bu da "y" ünsüz-sesinin iç-türeme özelliğini yitirdikten sona "I" eylemini içeren bir yansız-ses-bilimsel-bütünlük olarak karşımıza çıkışının en güzel örneklerinden biridir. Bu durumun sözcenin düzenlenmesi düzeyine yapacağı etkiler (göndermeler anlamında) çok önemlidir. Sonuçta Doç. Dr. Mustafa Durak yapmış olduğu çalışmanın, yukardaki veriler üzerine kurmuş olduğu bölümününde sağlıksız sonuçlara ulaşmış, yanılgıların getirdiği yanılgıları sunmuştur temel bilgilerden yoksun oluşu nedeniyle. Sunmuş olduğu yanılgılar da başka bir çalışmaya (ya da bir bölümüne) dayanak noktası olarak alındığında başka yanılgıları, daha doğrusu yanılgılı sonuçları doğuracaktır. Bu yanılgılar zinciri, fark edilinceye kadar sürecek, salt temel bilgilerin eksikliğinden kaynaklanan yanılgılar zincirinin son halkası ya da halkaları ya da halkalarından biri fark edildiği zamana kadar yapılan çalışmalar için harcanan zaman ve emek boşa gitmiş olacaktır.

TARTIŞMA(K) GEREKİR

"FELSEFi SÖYLEM NEDİR?" yapıtının bana, bir dilbilimci olarak dil-yetisi-bilimleri açısından getirdiklerinin (düşündürdüklerinin) bir bölümü: Bana düşündürülenler sonucunda oluşan düşüncelerimde yanıldığım (felsefe alanında) noktalar varsa (yanıldığım noktaların olması çok doğaldır felsefi alanda, çünkü ben bir dilbilimciyim -söz konusu edilen felsefi alan, bu bağlamda, felsefenin dil-yetisi-bilimleriyle buluştuğu etkileşim alanının içindedir-), felsefecilerimizin bu noktaları bana belirtmeleri benim için olduğu kadar, dil-yetisi-bilimleri için de yararlı olacaktır. Felsefenin temel bilgi ve kavramlarını

bildiğim bence, söylenemez; yazdıklarım salt bana düşündürülenlerin doğru olup, olmadığını, eksiğim olup, olmadığını (içinde bulunulan bağlamda) öğrenmek, bilmek içindir; yoksa felsefi açıdan bir bilgi, bir düşünce, bir yorum, bir sav sunuş değildir. Felsefeyle dil-yetisi-bilimlerinin ne denli iç içe olduğu açıktır. Bu iki alanın bir araya gelmesi, birlikte çalışmalar yapması, eğer gereklilikler arasında bir sıralama yapılsaydı hiç şüphesiz ilk sırayı alırdı. Ama bu arada A dili (dil-yetisi-bilimleri dili) + B dili (felsefe dili) = C dili (ortak dil -etkileşim alanındaki-) oluşuncaya kadar elbette ki "dil" sorunundan kaynaklanan tartışmalar, hatta sert tartışmalar olacaktır. Bu da çok doğaldır. Zamanla "dil" sorunu ortadan kalkıp C dili olgunlaştıkça bu sorunlar da ortadan kalkmaya başlaycaktır düşüncesindeyim. Bu nedenlerden tartışmalar kırıcı değil, yapıcıdır, ne denli sert olursa olsun kişisel bir tarafı olmama koşuluyla; yani tartışmaya girenler bunu kişiliklerine yönelik kabul etmemelidirler ve kişilere de yönelik olmamalıdır. Kısacası kişiselliğe dökülmemelidir iş. Söğüşken (ağzı bozuk, küfürbaz) insanların tartışmalarına eğemen düşünce yapısından ne farkı kalır sonra. Dilim, diğer yazılarımda olduğu gibi bu yazımda da sertse (öyle diyorlar, Türkiye için belki de öyledir), bu sertlik konularında birer değer olan, yazımda adı geçen kişilerin kişiliklerine yönelik değildir, olamaz da. Bu benim anlayışıma aykırıdır. Bu tür eleştiriler, tartışmalar kişiler arası ilişkileri etkilemez. Tezimin savunmasında, jüride bulunan hocalarımdan biri ki savunmadan bir hafta önce beraber akşam yemeği yemiş içki içmiştik, savunmamda beni en çok terleten olmuştu. Savunmadan sonra Sorbon meydanındaki bir bulvar kahvesinde beraberce kadeh kaldırmıştık kabul edilen tezim için. Aynı hocamla ki bu-gün meslektaşı olmuş durumdayım, kişisel ilişkilerimiz güçlü bir biçimde sürmektedir. Aramızda ne bir yüksünme, ne bir kırılma vardır. Tezimi yönetmiş olan hocam Louis Bazin ile de çok sert bilimsel tartışmalarım olmuştu zamanında; ama bu tartışmalar hiç-bir zaman kişilik kavgasına dönüşmedi. Sözünü ettiğim, örnekler verdiğim, kişilik sorunundan arındırılmış tartışma, eleştiri ortamı Türkiye'de oluşursa ne mutlu oluşturanlara, başlatanlara. "FELSEFİ SÖYLEM NEDİR?" yapıtının bana dil-yetisi-bilimleri açısından düşündürdüklerine giriyorum aşağıda: "..... Felsefenin kendine yönelişinde ilk tutamak noktası, onun bir söylem olarak kuruluşudur, bu kuruluş çeşitli varolma düzlemlerindeki ilişkileri belirlemeye özgülenmiştir ...."[15] tümcesinin "....., onun bir söylem olarak kuruluşudur ....." bölümünü ele alalım: Akla bir soru gele-bilir; söylem olarak kuruluşu olmayan ne var dil ile ilgili (iç içe) olup da? Bu soru karşısında söylenecek şey, bence, dil ile ilgili olan her alan ister istemez kendine yönelir (aracı kullansa dahi, örneğin: ruh-bilimde insanın ruhsal durumuna yönelmiş gibi görünen düşünce, araştırma tarzı aracılığıyla ruh-bilim kendine yönelmiştir, toplum-bilimde de durum aynıdır, fark insanın yerini insanlardan oluşmuş toplumların alışıdır, yani aracı birim toplumlardır dene-bilir). Bu yönelişte "dolaysız söylem" karşıt "dolaylı söylem" çok önemli bir yer tutar. Bu karşıtlığa bir de serbest söylemi eklersek kendine yönelişte bu birimlerin (bütünlüklerin) oynadığı rol yadsınamaz bir durum alır. Ancak bu yöneliş alanına göre, dolaysız veya dolaylı (aracı birimler vasıtasıyla) ola-bilir. Ayrıca dolaylı serbest söylem tırnak içinde olduğu gibi olmaya-bilir de. Tüm bunlar gösteriyor ki kendine yöneliş, biçimi ne olursa olsun, dille ilgili tüm alanlarda ilk tutamak noktası değilmiş gibi aldatıcı bir görüşünüş sergilese dahi (fizik, kimya, matematik vb.) yukardaki üç birim (bütünlük) kendine yönelişin tanığıdır. Bu kendine yöneliş salt dille ilgili alanlarda sıkışıp kalmaz. Sanat da bir kendine yöneliştir (resim, müzik, heykel; mimari vb.); kendilerini sorgularlar kendilerine özgü birimleri aracılığıyla dolaylı ya da dolaysız biçimde (çok kaba hatlarıyla ruh halini sergiler sanatçı sanatıyla, bu sergileyiş de bir söylem biçimdir). Kısacası kendine yönelişinde ilk tutamak noktası söylem (çeşitleri vardır: Vücutsal, dilsel, renksel vb.) olmayan ne vardır yer-yüzünde? Bence hiç-bir şey, belki yanılıyorum? İnsan da bir söylemdir, insan bir gerçekliktir, insan sayısı kadar gerçeklik olduğuna göre, dar anlamda, gerçeklikleri inceleyen felsefenin ilk tutamak noktası (dolayısız olarak) doğaldır ki söylem olacaktır; diğerlerinin de, dolaylı / dolaysız olsa dahi yine kendine yönelişte kapalı / açık ilk tutamak noktaları (dolaylı / dolaysız) söylem olarak kuruluşlarıdır. "Felsefe her türlü varolanı konu ediniyor, hem de var olanlar arasındaki ilişkileri..... ele alıyor."[16] Türkçe'nin gerçekliklerinden / özelliklerinden olan gözlemlemiş olduğum 93 sesçil özelliğin iç-yapı ve dış-yapı ilişkileri kavramımla düşünce yönünden aynı paralellikte olan felsefi çalışma biçimini yansıtan yukardaki tümce, bu bağlamda ses-bilgisiyle felsefenin düşünce yönünden etkileşim alanındaki buluşmalarının güzel bir kanıtını oluşturuyor. "Bu bağlamda felsefe alanlararası oluyor"[17] bir evvelki tümceye gönderme yapıldığında ses-bilgisi düzeyler-arası oluyor düşüncem ile bağdaşıyor yukardaki tümce.

SONUÇ:

1) Etkileşim alanının varlığı ve şeması:

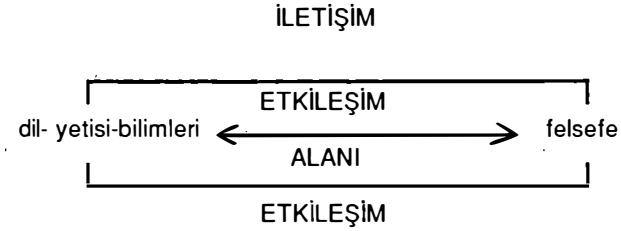

Dil-yetisi-bilimleri ve felsefe arasında var-olan zorunlu ve gerekli iletişim, söz konusu iki düzey arası dolayısız, organik etkileşimi oluşturmuştur. İletişim, etkileşim ilişkileri iki ayrı düzeyin (alanın) etkileşim alanında buluşmalarının iki temel öğesidir. Tamamlayıcı (yardımcı) öğeler, bu iki temel öğenin içinde yer alırlar. Bunlar iletişim ve etkileşimde iki yüzü olan birer parça olarak ortaya çıkar-

lar (bir kağıdın iki yüzü gibi). Yani oluşmuş olan etkileşim alanının (çalışmalar gerektirdiğinde konular nedeniyle) ayrılmaz iki yanı vardır; ayrıca her yanın da iki ayrılmaz yanı vardır:

a) Dil : Dil-yetisi-bilimleri + felsefe

b) Düşünce : Dil-yetisi-bilimleri + felsefe

AÇIKLANIRSA :

a + b iki yüzdür.

"a"nın iki yüzü : dil-yetisi-bilimleri + felsefe.

"b"nin iki yüzü : dil-yetisi-bilimleri + felsefe. →

İLEŞİTİM + ETKİLEŞİM → ETKİLEŞİM ALANI

Bu şema daha da geliştirile-bilir, ancak içinde bulunduğumuz bağlamda bunu gereksiz buluyorum. Etkileşim alanındaki çalışmalara bu ikiliyi içeren (dil ve düşünce) üçüncü öğenin (kavramın) "var-olan" eklendiğini görmekteyiz:

I) Dış-dünyada var-olan

II) Düşünmede var-olan

III) Dilde var-olan

Ancak etkileşim alanında buluşulan konuya bakış açısı ne salt felsefi açıdan olmalıdır, ne de salt dil-yetisi-bilimleri açısından olmalıdır. **Konuya bakış, dil-yetisi-bilimleri + felsefi açıdan olmalıdır.** A dili + B dili = C dili düşüncesinin ve oluşmasının önemi burada kendini bir kez daha göstermektedir. Aşağıdaki 2 numaralı şema, yukarda söylenenlere daha da açıklık kazandırmaktadır:

2)

$$\text{Etkileşim alanı} = \frac{\text{dil- yetisi-bilimleri}}{\text{felsefe}}$$

İLETİŞİM [ETKİLEŞİM] → DÜZEYLERARASI ÖĞELERVE KAVRAMLARI

Etkileşim alanındaki çalışmada düzeyler arası öğeler ve kavramlarını bilme zorunluluğunu güçlü bir biçimde vurgulamaktadır 2 numaralı şema. İletişim ve etkileşim sonucunda oluşan etkileşim alanında yapılan çalışmada, etkileşim alanında buluşan iki düzeyin çalışmalara (hiç olmaz ise) gerekli olan temel bilgi ve kavramlarını (burada söz konusu olan felsefe ve dil-yetisi-bilimleridir), dil-yetisi-bilimleri + felsefe düşüncesinden yola çıkarak, bilme gerekliliği çok açıktır. "FELSEFİ SÖYLEM" konusunda 1 ve 2 numaralı şemalardan çıkan 3 numaralı şema aşağıdadır:

3) Etkileşim alanı yerine "felsefi söylem" (etkileşim alanında buluşulan konu felsefi söylemdir), dil-yetisi-bilimleri yerine "dil-bilim söylemi", felsefe yerine "felsefe söylem(ler)i" konulduğunda (geldiğinde) aşağıdaki şemayı elde ederiz:

$$\text{FELSEFİ SÖYLEM} = \frac{\text{dil-bilim söylemi}}{\text{felsefe söylemi}}$$

ETKİLEŞİM [ALANI] → DÜZEYLERİN ÖĞELERİ VE KAVRAMLARI

Görüldüğü gibi "iletişim → etkileşim"in yerini etkileşim alanı almaktadır. 1 ve 2 numaralı şemalar, bu şemalardan çıkan 3 numaralı şema ve yazımda öne sürdüklerim göstermektedir ki "FELSEFİ SÖYLEM"i konu olarak ele aldığımızda "DİL-BİLİMSEL SÖYLEM'i ve modern (günümüz) dil-bilimin kabul ettiği "SÖYLEM" tanımını (doğru olanını) bilmek zorundayız. Bu tanımın seçimi yanılgılı olduğu takdirde, yapılan çalışmada, ilgili bölümlerde, sağlıksız sonuçlara ulaşılacağı çok açıktır. Bir felsefecinin ben dil-bilim yapmıyorum, felsefe yapıyorum demesi (söz konusu etkileşim alanına girdikten sonra), bir dil-bilimcinin (aynı etkileşim alanına girdikten sonra) yanılgıya düştüğü bir felsefi temel bilgi ve kavramı için de, işin içinden sıyrılmak üzere, ben felsefe yapmıyorum, dil-bilim ya da ses-bilgisi yapıyorum demesi kadar sakıncalıdır etkileşim alanında buluşulan konu üzerinde yapılan çalışma(lar) için. 1, 2, 3 numaralı şemalar düzeyler arasındaki ilişkinin "bağımsız ayrılmazlık" kavramı içinde olduğunu vurgulamaktadır belirtirim.

DİL KUSURLU OLURSA

"Bir ülkeyi yönetmeye çağırılsanız, yapacağınız ilk iş ne olurdu sorusuna, yüzlerce yıl önce şu yanıtı vermişti büyük bilge Konfüçyüs:

"Hiç kuşkusuz dili gözden geçirmekle işe başlardım. Dil kusurlu olursa, sözcükler düşünceyi iyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılamazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Ödevler gereği gibi yapılamazsa, töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar, adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlığa düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir" "[18]

19 Ağustos 1991 Milliyet Gazetesi'nin "DÜŞÜNENLERİN DÜŞÜNCELERİ" köşesinde "DİL-BİLİM FAKÜLTELERİ" başlıklı yazımda şöyle yazmıştım: "Dilini koruyamayan ulus, ulusallığını tehlikeye atar.". Bu uyarıya kimse kulak asmadı ya da asmak işlerine gelmedi, çünkü, kanımca, işin içinde dili bilimsel olarak inceleyen tek bilim dalı dil-yetisi-bilimlerinin bilimcilerini (ses-bilgici, dil-bilimci vb.) yetiştirecek fakülte ve yüksek-öğretim kurumlarının açılması önerisi vardı ve bu öneriden yukardaki tümceye gelinmişti. Bu konudaki önerim, çağrım, bir tanesi dışında, 1991 Mayıs ayından bu yana, tüm yazılarımda yinelenmiştir ve tek bir yanıt alınmamıştır bu konuda ne

olumlu, ne olumsuz, değerli dostum Türk Betik-bilimcisi Yusuf Çotuksöken'in iki olumlu yanıtı dışında. Konfüçyüs'ün söylediklerinden anlaşıldığı gibi dil her şeyden önemlidir ve bu önemli canlı varlığı, dili, bilimsel olarak inceleyen tek bilim dalına ait bilimcilerin yetişeceği okulların açılmasına ya da açılması uğraşına sessiz kalarak yanaşmayan ilgili kişi ve de kurumlar, dernekler artık bu sessizliklerini bozmanın zamanının gelmiş olduğunu anlamalıdırlar, hele ki Atatürkçüyüz (!) diyorlarsa. Bu uğraşa aklı başında olan herkesi çağrıyorum. Durum çok ciddi boyutlardadır. Uzun sürede (vadede) ortaya çıkacak tehlike çok büyüktür. **Türk Dili bu-gün, ses-bilgici, dil-bilimci vb. yokluğu nedeniyle, bilimsel olarak incelenememektedir Türkiye'de.** Günümüz bilimsel anlayışına göre bir bilim dalını ilgilendiren bilimsel sorunlar, bilimsel olarak ancak söz konusu bilim dalının bilimcileri tarafından en sağlıklı bir biçimde incelene-bilir genellemesini unutmamak gerekir, anımsatırım; ancak bu genellemenin dışına çıkan ÜSTÜN YETENEKLİLİĞİ ya da DEHA OLUŞU bilim dünyası tarafından kabul edilmiş olanlar da vardır; bu tür üstün yetenekliler ya da dehalar Türkiye'de dil-yetisi-bilimleri alanında varsa, bu tür üstün yeteneklilerimizden ya da dehalarımızdan yukardaki tümcem "Türk Dili....., bilimsel olarak incelenememektedir Türkiye'de"için özür dilerim.

Bu konulara daha geniş olarak yer verdiğim yazılarımdan bir tanesi Argos Dergisi'nin MAYIS 1992 sayısında, ikincisi de (birleşik sözcüklerin niçin aralarına tire koyarak yazılması gerektiği, (-mI-) soru son-ekinin bağlı bulunduğu düzenli / düzensiz-ses-bilimsel-bütünlüğe birleşik yazılmasının nedenleri, (-DA-) bağlacının izlediği düzenli / düzensiz-ses-bilimsel-bütünlüğe birleşik yazılması ve Türkçe yazımda enerji vurgusunun belirtilmesi, yani aksan kullanılması gerekliliği) yine Argos Dergisi'nin HAZİRAN 1992 sayısında ya da TEMMUZ 1992 sayısında yayımlanacaktı. Ancak Argos'un yayım yaşamına 1992 Mayıs ayında ara vermesi nedeniyle bu yazılarımın yayımlanması ileri bir tarihe kalmıştır. Bana bu satırları yazdığım sıralarda Varlık Dergisi 1992 HAZİRAN sayısında yayımlanacağı söylenen "BAZI KAVRAMLAR ÜZERİNE" başlıklı yazımda kimlere, günümüz bilimsel anlayışına göre, dil-bilimci denir açıklamıştım. Bu nedenden dolayı burada aynı açıklamaları yinelemeyi gereksiz buluyorum.

İKİ ÖNERİ

Felsefeyle birazcık dahi olsa ilgilenmelerini önerdiğim dilcilerimize iki önerim daha var:

1) Prof. Dr. Bedia Akarsu'nun "FELSEFE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, İNKİLÂP KİTABEVİ, DÖRDÜNCÜ BASKI, 1988" yapıtı.

2) İvan Frolov yönetiminde (eski) Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi üyelerince hazırlanmış "FELSEFE SÖZLÜĞÜ, TÜRKÇESİ AZİZ ÇALIŞLAR, CEM YAYINEVİ, BİRİNCİ BASIM, 1991" yapıtı.

Çalışmalarında kendi alanlarında dahi kalacak olsalar, bence, bu iki yapıt dilcilere çok şey kazandıracak ve yardımcı olacak niteliktedir düşüncesindeyim. Bu önerilerim yanılgılı ola-bilir, çünkü kendi alanımın dışındayım. Felsefe alanındayım. Bu konuda biz dilcilere (dil-yetisi-bilimleri kökenli olsun, olmasın) önerilerde bulunacak, yol gösterecek olan felsefecilerimizdir. Düşüncelerini bekliyorum. Bu düşünceler biz dilcilere (herkese olduğu gibi) gereklidir.

Dil-yetisi-bilimleri bilincinin oluşmamış / oluşamamış / oluşturulmamış olduğu Türkiye'de orta-öğretim için hazırlanmış olan "DİL VE EDEBİYAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ"nde (henüz özenle okumaya zaman bulamadığım) bana ilk çarpan, Yusuf Çotuksöken'in orta-öğretime, elde etmeye başlamış olduğu dil-yetisi-bilimleri bilincini, şimdilik elde ettiği kadarını, şırıngayla yavaş, yavaş verilen ilaç örneği aktarmaya çalışan tutumudur. Dil-yetisi-bilimleri açısından eksiği vardır, yoktur, bu başka konu. Konu edilen, Yusuf Çotuksöken'in dil-yetisi-bilimleri önemini gerçekten anlamış (görünen odur) ve anlatmaya çalışır tutumudur. Örneğin Yusuf Çotuksöken her sesin, ses-bilgisel ayrıcı özelliklerini "traits pertinents" (sesçil tanıtım içinde "étiquette phonétique") vermiştir yapıtının başlıklarında. Kendisini böylesine yürekli bir adımdan dolayı kutlarım.

GÖNDERMELER / AÇIKLAMALAR :

(x) Ara başlıklar dergimizce konmuştur.
(1) Bu bilgi donatımsızlığını, "Varlık, Şubat 1992, sayı 1013"de, "Bir Seminer, Bir Kitap Fuarı ve Dil-bilim" başlıklı yazımla vurgulamıştım.
(2) Dr. Halidun Şen, ZENGİN DİL! FAKİR DİL!, İnsancıl, Şubat 1992, sayı 16, sayfa 10-12.
(3) Bak. (2).
(4) Arslan KAYNARDAĞ, BETÜL ÇOTUKSÖKEN: "FELSEFE BENİM YAŞAM ORTAMIMDIR", İnsancıl, Şubat 1992, sayı 16, sayfa 28-32.
(5) Bak. (4).
(6) Dil-yetisi-bilimleri öğrenimimi sürdürdüğüm yıllardan birinde (anımsadığım kadarıyla 1980 yazında) yaz dinlecesi için geldiğim İstanbul'daki evimizde karşılaştığım Berke Vardar yapmakta olduğum öğrenimi öğrendikten sonra kendisinin de dil-bilim öğrenimi yapmayı çok istemiş olduğunu söylemişti.
(7) Betül Çotuksöken, FELSEFİ SÖYLEM NEDİR? Ara Yayıncılık, Birinci basım: Kasım 1991, İstanbul, 192 sayfa.
(8) Dr. Halidun Şen, BAZI KAVRAMLAR ÜZERİNE, Varlık Haziran 1992, sayı 1017.
(9) Bak. (7) sayfa 21.
(9') Bana bu uğraşımda destek olan, destek sağlayan Dr. Başak Alangu ile Yusuf Çotuksöken'in adlarını belirtmeden geçemem.
(10) Bak. (4) sayfa 32.
(11), (12), (13) Bak. (7) sayfa 48.
(13') Bak. (7) sayfa 49.
(14) Doç. Dr. Mustafa Durak, DİLDE YANSITMA VE TÜRKÇEDE YÜKLEMSEL EKLER, Türk Dili Dergisi, Ocak - Şubat 1992, sayı: 28, sayfa 19-27.
(15) Bak. (7) sayfa 7.
(16) Bak. (7) sayfa 17.
(17) Bak. (7) sayfa 17.
(18) Mehmed Başaran, Cumhuriyet, ARADA BİR, Türkçem Benim Ses Bayrağım, 16 Nisan 1992, sayfa 2.

Şiir Gündemi / 5

BAKIŞ AÇISI

Sennur SEZER

Bir yazarın ya da şairin kişiliğini neyin oluşturduğunu hiç düşündünüz mü? Bunca usta yazar arasındaki kişilik farkının yalnızca dünya görüşü olduğunu sanırsanız yanılırsınız. Dünya görüşü birbirinin aynı olan yazar ve şairler arasındaki kişilik farkı nasıl açıklanabilir? Anlatım farkı yanıtı doğru. Ama anlatım özelliklerini, kişilik farklarını konuyla sınırlamak yanlışına çok sık düşüyoruz. (Eleştirmenler de...) İyisi mi bakış açısı üstüne konuşalım.

Anlatacağımız bakış açısı konusunu, görselleştirerek somutlaştıralım. Diyelim, bir kahve ya da bir odada oturan beş kişisiniz. Hem havadan sudan konuşuyor hem geciken bir arkadaşınızı bekliyorsunuz. Bu durumu kamera (ya da film makinasıyla) saptamak isterseniz, nereden başlarsınız? İçilmiş sigara artıklarıyla dolu küllükten mi, iki de bir saatine bakan kişiden mi, çay bardaklarından mı? Yoksa masayı genel bir plan olarak alıp sonra ayrıntıların üstünde durmayı mı seçersiniz?

Bu sıraladığım anlatım biçimi görsel bir anlatım biçimi. Aynı anlatımı sözcüklerle de yapabilirsiniz. Öncelik verdiğiniz, üstünde durduğunuz ayrıntılar sizin bakış açınızı oluşturur. Daha doğrusu bakış açınız bunca ayrıntıdan kimilerine öncelik tanır, bir pantalon paçasının söküğü, bir kaşığın pırıltısı, masanın üstündeki bir gazete. Kimi zaman genel havayla zıtlaşan bir ayrıntı, çay bardaklarının arasında fal bakmak için ters kapatılmış bir kahve fincanı. Aynı olayı anlatan öykü yazarları, yönetmenler kişilik özelliklerini, dünya görüşlerini bu küçük ayrıntıları sıralayarak belirtirler. Olayları anlatırken önem verdikleri, olay bölümleri de bir bakış açısı belirtmedir.

Filmleri, tabloları, fotoğrafları bir de bu gözle irdeleyin. Objektifin hangi ayrıntıda durduğuna bakın.

ŞİİRDE BAKIŞ AÇISI

Şiirde bakış açısı sözcüklerin sıralanışında görülebilir. Bir aşk şiirinde bile mi demeyin. Özellikle bir aşk şiirinde. Eni boyu "seni seviyorum, senin aşkından ölüyorum" denecek mi sanıyorsunuz? Bu yüz yıllardır söylenmiş duygu sizin için yapyeni. Yeni bir biçimde söylemek zorundasınız duygularınızı. İsterseniz, lise edebiyat derslerinden de bildiğiniz bir örneği vereyim. Fuzuli'nin iki dizesini .

Dest busi arzusuyla ölürsem dustlar

Kuze eylen toprağım sunun anınla yare su

Şairimiz "sevgilinin elini öpme isteğinden ölürse, mezar toprağından kase yapılıp sevgiliye verilmesini" istiyor. Böylece hem eline hem dudaklarına değebilecek. (Ayrıca bu dizelerde, dest / el sözcüğünün desti / testi sözcüğünün kökü olduğunu hatırlayın. Testi, kase / bardak, sunmak ve su sözcüklerinin aynı konuyla ilgili sözcükler olduğunu da).

Bir de son dönemden bir sevgi şiiri hatırlayalım Saman Sarısı'nı. Bir film kamerası gibi trendeki ranzda uyuyan kadının üstüne eğilen sözcükleri. Sonra yıllardır derin uyumamışlığın vurgulanışını. Tedirgin uykuların nedenini düşünelim bir an. Derin uykuların kaygısızlığı anımsattığını gözden kaçırmadan, bir sevişme sonrası uykusunun da betimlenebileceğini düşünelim.

Cemal Süreya'nın dizelerini de anımsayalım:

Yoksuluz gecelerimiz kısa
Dört nala sevişmek lazım

ŞAİRLERİN KAMERASI

Şairlerin kamerası sözcüklerdir. Bu sözcüklerle oluştururlar imgeleri. Sözcük sıralamaları bize imgeyi doğru yansıtmalı. Biz bu sıralamaya dizedeki istif de diyoruz. Dizelerin "istifi" de şiirin başarı ya da başarısızlığını hazırlıyor.

Diyelim bir hapisane avlusunu anlatıyoruz. Gökyüzü bize çok uzak görünüyor. Söze gökyüzüyle başlarsak başarısız olmaya yargılıyız. Çünkü gökyüzü herkes için "uzak"tır. Üsttedir. Bulunduğumuz yerden yükseltmeliyiz kameramızı. Uzaklığımızı okur duymalı.

ÇOĞALIYORUM

Işıktan kirpikleriyle bir sevgili
göz kırparken anılara
geçmiş kor olup tutuşuyor avuçlarımda
güneşe dönüp yüzümü
bulutlara tırmanıyorum
kuş kanatlarına asıp yorgunluğumu
çoğalıyorum, çoğalıyorum...

Hikmet İNAN
27. Nisan 1992

Yine bir ustadan örnek verelim

Ziya Osman Saba'nın bir dizesini Cahit Sıtkı Tarancı:

"Eski bir evde olmak, orda, Eyüpsultan'da" diye düzeltir. (Ziya'ya Maktuplar) Gerekçesini de şöyle açıklar, "dizeye Eyüpsultan'da sözcüğüyle başlarsan, eski ev imgesini hemen canlandırırsın okurun gözünde. Eski bir evde demenin özelliği kalmaz. Önce eski bir evde de. Sonra orda sözcüğüyle bir an bilinmez bir yeri işaretle sonra semti vurgula" (Kitap şu anda yanımda değil. Tarancı'nın sözlerini hatırladığımca yazıyorum. Bir kütüphanede kitabın aslını bulup okuyun. Ben bu dersi hiç unutmadım. O kitapta daha çok şiir dersi var).

Şairin kamerası ayrıntıları ayırmak, fazla ayrıntıları ayıklamak zorundadır da. Şiire etkili olduğunu varsaydığınız tüm ayrıntıları yığmadan önce düşünün. Kimi zaman kaldırım taşlarının arasındaki bir ot, duvara tırmanan bir sarmaşık, tüm ormanın görüntüsünden daha etkilidir.

Ben, bir karar anını anlatan, bir türkü dizesinin istifini usta işi bulurum. Türkudeki dize istifini de:

Katardan bir turna ayrıldı durdu

Dizede önce turna katarı sonra ayrılan bir kuş görüntüsü var. Kuş yolunu ayırmadan önce biraz duruyor. Boşlukta duran bir kuşun düşmesini bekliyorsunuz sanki. Bir deze sonra düşüyor da zaten.

Kara gözlüm seni düşman mı vurdu?

Bu ayrılış, bu ölüm ağıtı, baştaki dizeye ulanıyor, bir dersle sonuçlanıyor.

Yoldan ayrılanı düşmanı vurdu

Sürüden ayrılanı kurt kapar gibi bilinen bir dersi, şiirsel bir yolla veriyermiş bu dizelerin adı bilinmeyen ozanı.

Biliyorum günümüzde şiir bir öykü anlatmak zorunda değil. Ama anlatmak istediğinin kurgusunu bir bakış açısıyla yapmak zorunda. Ahmet Haşimin şiirindeki anlatımı da hatırlayalım. Önce seccadeye benzeyen bir bahçe, selvileri ve çiçekleriyle. Sonra ateşten bir içki rengini almış bir havuz. Bu görüntülerin verdiği hüzün yüzünden bakışı alışılmışa hiç benzemeyen sevgili. Sarı bir gök, kırmızı görünen dallar. Dallardaki kuşlar suskun. Sanki birşeyler düşünüyorlar. Daha mutlu akşamları anımsıyorlar sanki. Ozan mırıldanıyor: "Bize bir zevk-i tahattur kaldı/ Şu sönen gölgelenen dünyada" (Bize yalnızca hatırlamanın tadı kaldı / Şu sönen gölgelenen dünyada) Söner gibi görünen güneşin sözü bile edilmiyor. Biz gölgelerden seziyoruz akşamı. Ozanın da yaşlandığını anlıyoruz.

TERTİPLİ OLMAK, YERİNİ SEÇMEK

Bakış açısı, istif, ayıklamak falan deyip durdum baştan beri. Bir kez daha somutlayayım elimden geldiğince. Ezilen bir çiçeği görüyorsunuz. Onu anlatacaksınız diyelim. Bir çiçeğin yakınında durup anlatmak var. Üstünüze yaklaşan ayakkabının tabanına bakarak. Kararan gökyüzünü söyleyerek. Belki o ayakkabı tabanında ezik bir yeşil de vardır. Bir de ayakkabının üstündeki adamın gözüyle anlatmak var. (Çiçeği ezmenin haklı olduğu da yazılabilir belki. Ben yazmadım ama düşünülebilir) Ya da o çiçeği diken birinin gözünden, yürüyüp giden, ezdiği çiçeği görmeyen adama kızarak anlatmak.

Bir deneyin bakalım, bir tek otun eksilmesini, bir çiçeğin ezilişini nasıl anlatacaksınız. Belki ezilen kokusu olan bir ottur. Önce koku mu verilmeli yeşil mi. Belki de bir çıtırtı. Otun yanıbaşındaki bir taşın kızaran rengi.

Belki de bilmiyorsunuz, eskiden Çin'de şiir yarışmaları, konu verilip yapılırmış. Şairler yarışma yerinde konuyu öğrenir, şiirlerini yazar, seçici kurula verirlermiş. Konular, "Su içmeye nehre inen ve ölen beyaz at" gibi kısıtlı ve belirli olurmuş üstelik.

Önce, konuyu düşünün yazmadan. Sonra bu konuyu oluşturacak ayrıntıları. Ayrıntılardan da ayıklamalar yapmayı unutmayın. Sonra bakış açınıza göre sıralayın ayrıntıları.

Unutmayın, konu bir duygu da olabilir, bir olay da. Bir ses uyumu bazan hazırlayabilir konunuzu. Bakış açınıza bağlı.

Şiirinizin başarısı sizin bakış açınıza bağlı. Beğenilip sevilmesine gelince, o da okurun bakış açısına. İyi okurların da bakış açısı vardır çünkü.

MEKTUP

Yakup ŞAHAN

Sayın Cengiz Gündoğdu;
İNSANCIL dergisi
Genel Yayın Yönetmeni.
İSTANBUL,

A. Rimbaud'nun . Komüncülüğü başlığını taşıyan ve **İnsancıl**'ın 17. sayısında yayımlanmış olan yazıma yanıt olmak üzere, Sayın Ö. İnce size bir mektup göndermiş ve siz de **MEKTUP** başlığı altında derginin 19. sayısında yayımlamışsınız; bilindiği gibi mektup, gerçek ya da tüzel iki kişi ya da kuruluş arasında alınıp verilen ve bir gizlilik hakkı taşıyan bir haberleşme aracıdır. Ne var ki, bu mektup, sahibinin de istemiş olduğu gibi, yayımlanmak suretiyle, öyle özel bir mektup olmaktan çıkmış, basında sık sık karşılaşılan, **açık mektup** statüsünü kazanmış. İçeriğinin de gerçekte sizi değil, dosdoğru beni ilgilendirdiği anlaşılmıştır. Bu durumda, benim de yanıt hakkım doğmuştur. Bu yazımın derginizde yayımlanmasını rica eder, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Sayın Ö. İnce yazısının daha başında benim yazımı **"ilgiyle"** okuduğunu belirttikten sonra, hemen arkasından, bir alttaki paragrafta, şaşırtıcı bir biçimde şu savlarda bulunuyor:

"a) A. Rimbaud'un ciddi bir Komüncü olmadığını ileri süren, ciddi Komüncülük ile onun şiir devrimciliğini birbirine karıştıran bir yazı üzerinde tartışmaya girmenin **olanaksız** ve **gereksiz** olduğunu;

b) Elindeki kıt olanaklarla (kendi yazıyor) şairin konumunu irdeleyen bir yazı ile **tartışmanın bir yararı olamıyacağını;**

c) Benim, "böylesine gizemci bir şiirle Komün Hareketi'nin gerçekliği nasıl bağdaştırılabilir, bilemem" deyip, okuyucuyu bu konuda düşünmeye çağrışımı ele alarak, "bir şaire böylesine bir gözlükle bakan bir kalemle şiir, şair ve eylemi konularında **tartışmaya girmenin bir yarar olmadığı** düşündüğünü ." söylüyor.

Şu **gereksiz, olanaksız, yararsız** ve **yararsız** kesinlemelerine bakınca insan, bu savların sahibini, sanki bir Muzır Kurulu üyesiymiş gibi görüyor, **KİM İÇİN?** diye içinden ateşli bir soru geçiriyor.

aa) İlkin şu noktayı belirteyim: Ben A. Rimbaud'nun **ciddi** bir Komüncü olmadığını değil, Komün Hareketi'yle organik bir bağı bulunduğunun kanıtlanamadığını, belgelenemediğini söylüyorum: Sonra, şairin sanatına da bir gönderme yapmıyorum. Bu durumda, onun şiir devrimciliği ile Komün Hareketi'ni nasıl birbirine karıştırabilirim,. anlamıyorum. Yazım bir kez daha okunursa bu görülecektir. Öte yandan, sayın yazarın elinde bir belge varsa, koysun ortaya ve her şey aydınlansın.

bb) Bu paragraf, yazarın son paragrafıyla anlam ve amaç bakımından örtüştüğü için, ikisini birden ele alacağım. İzin verilirse bir nebze de kendimden bahsedeceğim: Bir **mahviyyet** göstererek ya da sayın yazarın hoşlanacağını umduğum bir frenkçe sözcükle, bir anti-phrase yaparak, "elimizdeki kıt olanaklarla" derken, bu olanakların hiç de temelli kıt olmadığını biliyorduk; örneğin, sırf Rimbaud'un Komüncülüğünü doğrulayabilmek için, Komün tarihiyle ilgili, 680 sayfa tutarında iki bilimsel kitabı incelemiştik ve yazımızın dip notlarında verdiğimiz 13 göndermeyi de yeterli buluyorduk, (1) çünkü burada asıl olan benim düşüncelerimdi ve "malûmatfüruşluk-bilgiçlik taslamak" değildi. Koca Newton bile, "hakikat deryasında ben sadece birkaç çakıl taşı topladım" diyordu; işte, mahviyyet buydu. Bilim ve irfan yolunda kendini hiçe saymak, önemsememekti. Ne yazık ki, bunca yılın şairi ve yazarı bizim bu davranışımızı anlayamamış, "kıt olanaklarımızla" deyişimizi, bir jandarma karakol onbaşısı keskinliğiyle, "kendisi söylüyor" diye mektubunda zapta geçirmiş; dipnotlarımdaki göndermeleri de kaale almamış!

Ama bununla da kalmamış, bizi bir kez cahil diye belleyip, okuyucuya bellettikten sonra, bize nasihat geçmeye kalkışmış, "kıt olanaklarla yazma, emi!" (2) diye öğütledikten sonra, Pierre Gascar'ın **Rimbaud et La Commune** adındaki kitabını salık vermiş.

A benim devletlû sultanım, ona buna öğüt vereceğine, oturup o kitaptan iki satırlık bir çeviri yaparak, şairin Komüncülüğünü bir "kaziye-i-muhkeme" ile kestirip atıversen ve bu işi kökünden çözsen, daha iyi olmaz mıydı? Hem bu da o denli zor bir iş miydi?

Öte yandan, ben iki bilimsel kitapla en azından ortaya çıkıyorum, o eline bir kitap alıyor, karşıma geliyor ve gerçeği anlamam için o kitabı okumamı da şart koşuyor. Ne akıl! Peki ama sizin o kitapları oku-

AZ UMUT AZ NAR YAŞARKEN

...
tadalım
banıp suyun gümüşüne gözlerimizi

dalorta ırmaklar soyunağından
akalım
damarlarımız kırık
kanımız sepken
alev gölmeçlerde
karalım düşlerimizi
ortak bir şeylerimiz olsun
narpuz çiçeği
anılar sesler içinde

bir taş atalım suya
kanasın gümüşü

savan zaman bizim olsun
halkası değmelerin
öptüm sevdim demeye

yaşardım
narpuz kokusuna
yanağına iliştim

ey gönül gözdesi

İsa Çelik

çıkar beni su başına
gönendir gençliğimi
gel varalım
su başına
ilk kez humus
ilk kez kireç
dudaklarımız

Umut GERMEÇ

yup okumadığınız belli değil, hiçbir çürütücü kanıt ileri sürmüyorsunuz, ceffal kalem hemen reddediyorsunuz, demezler mi adama?

Gelelim önerdiği kitaba: **A. Rimbaud ve Komün** Gallimard yayınevi. Kitabın adı da, yayınevi de önemli. Kitabın adı bir Fransız okuyucuya şu telkinde bulunur: Bu kitabın konusu, A. Rimbaud ile Komün Hareketi arasındaki, tartışmalı ilişkilerdir, yani sorunsal (problêmatique) bir kitaptır. İşte bunun için bu başlıktan, şairin Komüncülüğü sonucu çıkarılamaz. Öyle olsaydı, A. Rimbaud Communard-Komüncü Rimbaud, der geçilirdi. Yayınevinin adı da önemli deyişimizin nedeni de bu. Gallimard gibi dünyaca tanınmış köklü, titiz bir yayınevinin kitaba böyle bir ad koyması, Rimbaud / Komün sorunsalının çözülmediğini bence kesin bir göstergesidir. Bana kalırsa sayın yazar, ya bunun farkında değildir, ya da benim atlayacağımı düşünerek, Fransızca bilmeyen okuyuculara, Rimbaud / Komün sorunsalını çözmüş bir kitabın elinde bulunduğunu duyurmak ve böylece benim savımı çürütmüş gibi görünmek istemiştir. İmdi benim önerim şu: Bu sorunsalın çözüme bağlanmış olduğu sayfanın bir fotokopisini bana göndersin, çevirisi benden. Hodri meydan!

cc) Bu bölümde, ben öyle iddia edildiği gibi İlluminationları değerlendirmeye kalkışmadım; şairi de ne yerdim, ne de yücelttim, üstelik onun Komüncü eylemini de yargılamadım ki, "şiire böyle bir gözlükle bakan bir kalemle **tartışmaya girmenin bir yarar sağlamıyacağı** kanısına varılabilsin. Benim dediğim sadece şu: **"Böylesine** gizemci bir şiirle Komün Hareketinin gerçekliği nasıl bağdaştırılabilir, bilemem". Ama bu tümcenin ilk sözcüğü **böylesine'**nin neyi işaret ettiği bilinmezse, benim duraksamamın nedeni anlaşılamaz elbet. Nitekim sayın yazar da o bölümü makaslamakla, savını güçlendirme yolunu bulduğunu sanıyor. **Böylesine'**nin işaret ettiği de şu: "Rimbaud, özellikle İlluminationlar'da sözcüğün kökensel anlamıyla bir şairdir; diyeceğim, **duyular-üstü** (suprasensible) **bir dünyanın kurucusudur; bizim dünyamızın yanında adeta bir**

yansı gibi sönük kaldığı bir evreni bize... açan büyük bir ustadır. **Bilginlerin çocuksu mantığına sığmayan bu gizemli dünyayı** kendine mal edebilmek için, **şairimiz sanrıya (hallucination) kendini vermiştir"!** (Alexandre Micha). İşte ben hem bu saptamaya ve hem İllumimationlar'ın aslından yaptığım okumaya dayanarak, "böylesine gizemci bir şiirle Komün hareketinin kanlı gerçeği nasıl bağdaştırılabilir, bilemem" demişim ve ama şimdi de yineliyorum. Yanlış düşünüyorsam, gösterin yanıldığım yeri. İşte buna yanaşılmıyor. İlle Sayın Ö. İncen'in röntgen ışınlı gözlüklerini takmamız gerekiyor.

Şimdi de başka bir paragraf: "Şiirle şairin devrimciliğinin ayrı şeyler olduğunu... çok iyi biliyorum" diye geriniyor. Ama bence boşuna, hiç de yeni bir hakikat değil söylediği, beylik bir kural. Hem sonra bilmek de yetmez, uygulamak da gerekir bu ilkeyi. Geçelim diyecektim ama, yazarımızın şu sözleri kulağımda şiddetle çınlıyor: "Ülkemizde Rimbaud üzerine yazı yazanlar, I) Onun Paris Komünüyle ilişkisinden, 2) toplumsal görüşlerinden, 3) **hazırladığı sosyalist anayasa tasarısından** (3), **4')** burjuva toplumuna olan nefretinden **kesinlikle** (vurgu, Y.Ş.-) söz etmezler."

İyi ya işte, senin o güzel hakikatine bağlı kalmışlar, diyemezsiniz; bu sözlerin sahibi, yukarda adı geçen hakikatin sahibi değildir artık. Bu konuda daha başka örnekler de verilebilirdi, ama uzatmaya ne gerek var.

Ama yine aynı tutarsızlık içinde, bu sözlerinin gerekçesini de vermekten geri kalmıyor: "Yazılarımda ve çeviri kitabımdaki önsözde Rimbaud'un Komüne olan ilgisinin altını çizmek istedim."

Niçin istedin? Niçin şairi sanatıyla başbaşa bırakmadın? Bu soruların yanıtını kendisi de, okuyucuları da çok iyi biliyor.

Ne demek bir sözcüğün, bir tümcenin, bir olgunun altını çizmek? Ona öbürlerinden daha çok önem verildiğini, ayrıca vurgulanmak, üzerinde durulmak gerektiğini okuyucuya duyurmak değil mi? Hani ya şairin şiiri ile devrimciliği ayrı ayrı şeylerdi!

Yazımızda demişiz ki: "Bize kalırsa o bir Komüncü değil, sadece Komün sempatizanıdır. Onda Komüncü bir kişilik görmek isteyenler, onda kendilerini görmek isteyenlerdir." Ama şimdi buna daha başkalarını da eklemek gerekiyor sanırım: Şairi ve çevirilerini piyasaya sürmek ve sürümü artırmak için, göğsüne Komüncülük beratının takılmasını gerekli görenleri.

Bir başka paragraf: Benim bu yazımda asıl üzerinde durduğum konu şairin Komüncülüğü olduğu halde, bu konu çarpıtılıyor ve "yazar, Rimbaud'yu, beni ve öteki Rimbaud sevdalılarını yargılıyor diye yakınılıyor. Sonra da şairin kurşuna dizilmemesinin şiir açısından hiçbir önemi yoktur diye ekliyor. İlkin şunu belirteyim: Ben Rimbaud'yu yargılamıyorum; Komünle ilişkisinin durumunu nesnel ve kesin olarak belirlemeye çalışıyorum; ikinci olarak, benim için bir şairin sanatı, yaşam öyküsünden önce gelir; üçüncü olarak, bence bir sanat yapıtı yargılanamaz, ancak değerlendirilebilir ve yorumlanabilir; buna karşılık insanların davranışları yargılanabilir (ahlâk ve hukuk budur); dördüncü olarak, bu yazımızda Sayın Ö. İnce ile "gibileri"ni yargılamak değil, uyarmak amacıyla şöyle demiştik: "Amacımız, şairin adı çevresinde yaratılmış olan Rimbaud mitosu üzerinde bir kez daha, nesnel olarak düşünme fırsatını yaratmaktır. Şairin sanatı üzerinde durmaktan çok, sevdalılarının tutum ve davranışları üstüne eleştirel bir.. yazı yazmaktır. "Beşinci olarak, bütün bu çabalamalarımızın asıl nedeni de, Rimbaud'nun sanatını, sevdalılarının hava vü hevesinin oyuncağı olmaktan kurtarmak; katışıksız, saf olarak ortaya çıkarılmasında yardımcı olmaktır. İşte bu da böyle biline!

Son olarak, Sayın Özdemir İnce'nin bu kısa mektubundaki biçemi üstüne küçük bir fiske vurmaktan da kendimi alamıyorum, eski bir öğretmen olarak: Onun gibi artık gençlikten çıkıp, olgunluk çağını yaşamaya başlamış; şair, yazar ve çevirmen olarak edebiyatımızda sağlam bir yer edinmiş ve edebiyatımıza katkısı olmuş saygıdeğer bir kişinin; karşısına çıkarılan, emek ürünü, ciddi görüşleri, dudak büküp, burun kıvırarak elinin tersiyle geri çevirip, üzerinde tartışmayı reddetmesi; sonra da, hiç umulmadık kimi çarpıtmalarla suyu temelli bulandırarak, bu görüş sahipleri üstüne yanıltıcı görüntüler perdelemeye çalışması, hem beklenmedik, hem de üzücü bir şey oldu benim için.

Saygılarımla.

---

1) Yeterli buluyorduk; çünkü bu yazı, A. Rimbaud üstüne giriştiğimiz genişçe bir incelemenin sadece bir parçasıydı. İlk yazımız, **Karşı**'da yayımlandı: **A.Rimbaud'nun Mucizesi mi?** (Sayı: 59); üçüncüsü de **Varlık**'ın Haziran sayısında çıkacak: **Ünlüler Şiiri Üstüne;** bu iki yazının gönderme sayısı 25. Olanaklarımızın kıt mı, yeterli mi olduğu yazılarımızın tümü ortaya çıkınca anlaşılacak.

2) Yazarımızın öğütünden sonra, onun **Şiir ve Gerçeklik** adlı kitabının göndermelerini özellikle inceledim; çoğunlukla benim kitaplığımda da bulunan yapıtlar. Bu arada bir sürprizle karşılaştım: **Sözcük, Dize, Çıkmaz ve Saçlar** incelemesinde (s. 135), 3. ve 8. göndermeler, **Avner Ziss:** Estetiğin Temel Kategorisi: İmge, Yazko Çeviri, S. 5, s. 169. dan. Sayın yazar yazının sağ üst köşesinde benim adımı, çevirinin 'Fransızcadan) yapıldığı notunu görmemiş, Avner Ziss'i bir Türk Ermenisi sanmış olmalı; ama nedense ikinci göndermede de İngilizce çevirisini asıl metin olarak göstermiş. Ne karışık işler değil mi?

3) Hele bu iddia, hani derler ya, 'Acem mübalağası'nı da geçiyor: XIX. yy. da Kapitalizm tüm vahşetiyle Avrupa işçilerini pençesinde kıvrandırdığı sırada; yeni yeni ütopist sosyalistleri okumaya bulaşmış, Manifesto'dan habersiz; edebiyat dergilerine yanaşma yolları arayan, duygularının 'sarhoş gemisinde' yalpalayan, 17-18 yaşlarındaki körpe bir yeniyetmeye 'sosyalist anayasa tasarısı' hazırlatmaya kalkışmak, ne mattığın ve ne de iz'anın harcıdır.

AHMED ARİF'TEN BİR MEKTUP

Derya GÖRGÜ

Sayın Cengiz Gündoğdu,

İnsancıl'ın bana verdiği samimiyete dayanarak, bu mektubu yazmayı uygun gördüm.

Geçen yıl, "Ahmet Arif" konulu bir ödev hazırlayacaktım. Yardım için Cumhuriyet Kitap'ın okur mektupları köşesine bir çağrıda bulundum. Aldığım yüzlerce mektup arasında Ahmet Arif'ten de bir mektup vardı. Her ne kadar daha sonra bu ödevi yapmaktan vazgeçtimse de bu mektup bana çok şey ifade ediyor. Şimdi de bu mektubu bana yardım eden, yardım etmeye fırsat bulamayan bütün duyarlı insanlarla paylaşmak istiyorum ve bunun için en iyi zamanın Ahmet Arif'in 1. ölüm yıldönümü olan 2 Haziran olduğunu düşünüyorum. Eğer değerli ozanımız Ahmet Arif hakkında Haziran sayınızda bir bölüm ayırırsanız, bu mektubun İnsancıl'da yayınlanmasını istiyorum.

Yayınlamak isterseniz veya yayınlamak için uygun görmezseniz, her iki durumda da beni mutlaka haberdar etmenizi rica ederim.

Tüm insancıl duygularımla...

DERYA GÖRGÜ

Sevgili Çocuğum,

Cumhuriyet gazetesinin "Kitap" ekinde duyurunu okudum. Bana hak etmediğim bir onur veriyorsun. Sevinmem gerekirken derin bir üzüntüye kapıldım. Önce, içtenlikle kendine ödev konusu olarak başka bir ozanı almanı rica ediyorum. En doğrusu ve iyisi budur. Ama bu ödevi, öğretmeninle birlikte ya da onun onayı ile seçtinizse Allah ikinizin de yardımcısı olsun! Geçmiş yıllarda buna benzer, bir yazılı sınavda benden mısralar yazan bir öğrenci, okuldan kovuldu. Buna benzer başka kışkırtma olayları da var.

Dediğim gibi, en iyisi bu girişimden bu niyetinden vazgeçmendir. Ama durum, benim üzülmemi gerektirmeyecek gibiyse o zaman da bari beni ya da şiirimi övüp de göklere çıkarma sakın... Adet yerini bulsun diye, üstünkörü birşeyler karalayıver gitsin. Üniversite öğrenimine kadar da bir daha benim adımı anma! Gözlerinden öperim. Aile büyüklerine, yakınlarına saygılar...

AHMED ARİF

AHMED ARİF'İN ŞİİR AĞZI

Hayrı KAKO

HASRETİNDEN PRANGLAR ESKİTTİM, dilinin etnik özellikleriyle bir Kürt duyarlığı oluşturur. Şiir kimliği, şiir düzeyi, şiirin temel öğeleriyle birlikte buralara da dayanır. Bu anlamda içerik ve biçim ulamları dizgesellik gösterir. Lehçe, şive, yazı dili, konuşma dili gibi toplumsal altyapıca biçimlenen dilin en çok en çabuk değişen düzeyi ağızdan yola çıkan bütün şiirler gibi tarihsel, folklorik değerler taşır. Eşdeyişle oral şiirlerde hep görüldüğü gibi coğrafya bu şiire sinmiş ve dile gelmiştir. Oral şiirler genellikle ağız gösterisi zaafına düşerler. Ahmed Arif'in burada zaaf gösterdiğini söylemek zor; ama teknik bir düzey tutturduğu da söylenemez. Çünkü ağız bir olanaktır onun için; amaç değil. Kendisi 'külhan ağzı'ndan söz eder. "Şiire biraz külhan ağzı verdim." der. Sözünü ettiği argodur. İstanbul'un, Ankara'nın külhan ağzıyla Modan Yaylası, Munzur, sözcükleri, tonlamaları, vurguları, fonemleri (dil sesleri) ve allofonları biribirine ters düşmediğinden; hatta denebilir ki Ahmed Arif'in başarılı uzlaştırmasıyla şiir düzeyine çıkarılmış, şiirin olanağı olmuşlardır. Burada argoyu yaratanla 'eşkıya'nın dünyaya bakış açılarının payı yoksayılamaz.

Ağız da oral şiir de yazı dilinin, kültür dilinin baskısındadırlar her zaman. Yazı dili egemen dildir, ayrıcalıklı dildir, korunan savunulan, muhafazakâr bir dildir. Ağıza karşıdır. Ağız başkaldırandır yazı dili için. Çünkü dilin yasalarını, kurallarını dinlemez, belki de yazı dilini aşar. Ağızın bu özelliği kendiliğinden bir ifade sağlamış olmalı HASRETİNDEN PRANGALAR ESKİTTİM'in bireyine.

Folklorik, otantik bir dildir ağız. Konuşma dilinin doğallığıyla nesnellik taşır, canlılık kazandırır şiire. Yazı dilinin oralardan bakanlar için ilkel / feodal görünmesi bundan olmalı. Argoyu, bu sanatlı nükteli dili katmakla ayrıca işe bilinç katmış olur, Ahmed Arif. Proleterliğin dışavurumu olarak argo, Toplumcu Gerçekçiler'le ortak gereçleridir. Böylece HASRETİNDEN PRANGALAR ESKİTTİM'deki sıradışı birey, dil düzeyinde kurumlu, kuruntulu Cumhuriyet tipine tepki koymuş olur.

Bilindiği üzere konuşma dili tonlama, vurgu, kestirme ve kısaltmaların abartılı olduğu sözcük dağarcığının sınırlı tutulduğu bir dil düzeyidir. Tarihsel ve yöreseldir. Yine bu nedenlerle otantiktir; çoğu zaman ağızla özdeştir. Ahmed Arif, konuşma dilinin olanaklarını yazı diline taşımaya çalışır. HASRETİNDEN PRANGALAR ESKİTTİM'in ağızı, argoyu, jargonu aşan fonem boyutunun gözdoldurması (belki kulak doldurması demek daha doğru) bundandır.

Kendine özgü ünlüler kuralı bulunan Türkçe'nin Batı kolunun Balkanlar'a dek uzanan ağızlarının özellikle ses ayrımlarıyla netleşmesi söyleyişin önemsenmesini gerektirir. Hint-Avrupa dillerinden taşınmış sözcüklerle gelen J, Q, X, W, V gibi fonemler ve allofonları Türk diline göre biçimlenmiş nörofizyolojileri zorlamış olmalı. İslâm ve Suriye uygarlıklarıyla karşılaşmalarından başlayarak dünyanın dil alanındaki kavranışı / yansıtılışı artı bir engel olmasının / oluşturmasının yanısara Türkçe, sözcük istilasına uğramış, bir ses kaosuna girmiştir. Bu anlamda 1932'de başlatılan Türk Dil Devrimi, bazı fonemleri dışarda bırakmakla yazı diliyle konuşma dili arasında kopukluğa fazladan katkı getirmiştir.

Küçük Asya, Kafkasya, Orta-Asya, Arabistan, bir yanıyla Akdeniz kavşağında, eski uygarlıkların kalıtı da gözönüne alınırsa, Türkçe'nin bu bölge ağızları fonolojik sonuçlara dayanır. Yukarda sıralanan harflerin yanısıra Hami-Sami dillerinin baskısı görülür ağızlarda. Sözgelimi uzun ünlüler, iki ünlünün yanyana bulunması gibi Türkçe'de görülmeyen özellikler. Ağıza dayansın dayanmasın şiir de bu özelliklerden etkilenmiştir. Araştırılacak olursa Nabî'de, Nef'î 'de bu etkiler görülebilir. En iyi örnekse Süleyman Nazif'tir. Ondaki ağız ayrımının kültürel kimliğinden kaynaklanan niteliklerini Ahmed Haşim imler: **"Süleyman Nazif, insanlar arasındaki eski tabaka farkları gibi kelimeler arasında da sınıf farkının olduğuna kaani idi. Süfli addettiği bir takım kelimeler vardı ki onları üslûbunun eşiğine bastırmazdı. Bu kelimeler her günkü hayata ait herkesin kolayca söyeyip anladığı kelimelerdi. Asil kelimeler sınıfını ise tarihe, coğrafyaya, kozmoğrafyaya, felsefeye, ait olanlar teşkil eder, bu hususiyet üslubuna Asûrî bir kâhin çeşnisi verirdi.**

Süleyman Nazif elifbe içinde bilhassa (a) harfine meftundu. İntihap ettiği ekseri kelimelerde bu harf kuvvetle hakimdir. Onun için üslübu bir hitabet lisanı gibi, derinden derine gelen garip bir avaz ile doludur. Onu okuyan bir adam bağıran bir adamı dinliyorum zannederdi ve önünde matbaa harfleriyle basılmış bir sahifenin durduğunu unuturdu."

Ahmet Haşim, **"Cansız kamus onun elinde bir şule gibi yanardı"** dediği Süleyman Nazif'in üslûbundaki ses özelliklerini şu sözlerle pekiştirerek dile getiriyor: **"A harfinin teselsüliyle yukarıya**

doğru bir inkişaf alan üslûbu, diğer taraftan dumanlı ve hududu meçhul elfazın tesiriyle ufkî bir ittisa alırdı. Binaenaleyh, bu lisan, fikre hiç iftikar etmeksizin, sırf kelimelerin tesiriyle sema ve denizin başdöndürücü îtilâ ve vüs'atını almaya muvaffak olurdu." (1)

Bu sözleri kısaca özetlemek gerekirse, Süleyman Nazif, Ahmed Haşim'e göre terimsel niteliği olan sözcüklere ve A harfinin vurgusuna düşkündür; anlatımı söylev niteliği taşır. Yazısının bir yerinde de onun Asyalı görüntüsüne değinir; belâgat kaidelerine önem verdiğini ve uygarlığa tepkili olduğunu belirtir.

Ahmed Arif, dar alanıyla Süleyman Nazif'in kültürdeşidir. İkisinin de Türkçe, Arapça, Kürtçe ve Fransızca'sı var, Zazaca da eklenebilir bunlara. Türkçe'leri bu dillerin ortamının Türkçesi'yle ilgilidir. Süleyman Nazif'le Ahmed Arif'in benzerliklerini imlemeden önce uygarlık karşısındaki tavırda ayrıldıklarını vurgulayalım. Bunun dışında aynı sözlerle Ahmed Arif de betimlenebilir.

Genellikle X olarak imlenen, o gırtlaktan gelen H ile K (a) arası tok sesin söylenişi HASRETİNDEN PRANGALAR ESKİTTİM'de görülebilir. A'ların uzun biçimleri sıkça yeralır: "mısrâ" kimi zaman A kısa yazılır. Sehven yazılmadığı, müziğin dayatması olduğu düşünülebilir. Uzun A'lar da yazım kurallarının gereğinden çok Ahmed Arif'in dilinde böyle gibidir. Hatta denebilir ki kimi A'lar uzunlarının allofonlarıdır. Kitap boyunca A'lı sözcükler dikkat çeker. A'ların oranının yüksek olduğu kesin. Cıgara, yakayakaya, paramparça sözcükleri A'lar dolayısıyla seçilmiş gibidirler.

Mısra gibi 'asi' sözcüğü de kimi zaman 'ası' biçiminde büyük olasılıkla bilinçli olarak yazılmıştır. Bu da Büyük Ünlü Uyumu'nun baskısından çok I'nın İ'ye oranla tok ve erkeksi olmasındandır. Ağızda varolmasına karşın bunun Ahmed Arif'in seçimi olduğu düşünülebilir; çünkü Diyarbakır ağzı kimi sözcükleri de Büyük Ünlü Uyumu'na rağmen bozuyor. I'ların İ olarak söylendiği sıkça görülür bu ağızda. Uzun A'ların bulunduğu sözcükler de böyle, zorunluluktan çok seçime dayalı, beğeniye dayalı olarak kullanıldıkları izlenimini uyandırırlar.

X yerine kullanılan, H ile K (a) arası gırtlaktan çıkarılan Ğ'li sözcükler "boğaz, çığ, ağzında, dağ, kolbağları, uğruna" dikkat çekicidir. Ğ bazı ağızlarda Y'nin, bazı ağızlarda K'nın allofonudur. Ahmed Arif'de X'ye daha yatkın durur. Bu vurgulu seste Ahmed Arif'in aradığı erkeksi duyguya katılır. Bu sesler gibi "Loooy, evlallah, alarga, lo, laaal, he canım..." sözcükleri de erkekce olanın dışavurumu yanlarıyla değerlendirilebilirler. Ya da bu izlenimi uyandırırlar.

Bütün bunlarda erkek egemen toplumun duygularını görenler olabilir; ama şiir ve şair kendi koşulları içinde ve amacı doğrultusunda değerlendirilecek olursa gerçek kaygının Haşim'in sözünü ettiği o Asûrî üslûp olduğu, yiğitliği ve doğruluğu vurguladığı görülebilir. Bu eğilim sözcük seçiminde daha açıktır: Namus, yürek, puşt, kalleş, orospu, kahpelik, kavga, çatal yürek, filinta endam, zula, hançer, teke tek, posta yiğit v.b.

Aslında şiirin kendisi olan bu eğilimin bireyinin yaşama biçiminden kaynaklandığı birçok dizede ortaya çıkar:

"Vurun ulan vurun
Ben kolay ölmem"
--*--
"Umut sapına kadar namuslu"
--*--
"Yiğit Harmanları"
--*--
"Kavgada ustalık"
--*--
"Vurulsam kaybolsam derim bir kavgada
Erkekçe olsun isterim
Dostluk da düşmanlık da"
--*--
"Yalanım yok, sözüm erkek sözüdür"
--*--
"Tek'e tek dövüşte yenilmediler"
"Yiğitlik inkâr gelinmez"
--*--
"Koymuş postasını
Görmüş restini"

Bu dizeler hatta bütün şiirler gösteriyor ki Süleyman Nazif, Ahmed Haşim'in sandığı gibi Son Şarklı değil. Hitabet lisanı gibi âvâz ile dolu' o Asyaî haşmet de son bulmamış. 'Nidaların azametinden ve tezatların şimşeklerinden' şiir damıtan bir Ahmed Arif gelmiştir. Bildirimin iletilmesi dolayısıyla ya da bir amaç olarak sese dayanan şiir bir anlayış sorunudur. Ahmed Arif'de hem bu nedenle hem de ağız dolayısıyla ses önemsenmiştir. **"Mayakovski ritmi seste aramaktadır. Ahmed Arif ise söz'de arar. Bunun için onun şiiri bir noktada 'oral' niteliğini bırakır."** diyen Cemal Süreya'ya katılmıyorum.

Mayakovski Aruz'dan ne kadar haberliydi, bilemiyorum. **Şiir Nasıl Yazılır** adlı yapıtında Serbest Müstezat kalıplarına benzer bir arayış içinde görünüyor. Onun formülü 'ra'lardan oluşuyor ve özgürdür dizede. Bu bakımdan ilginç olduğu için alıntı yapacağım.

Sergey Yesenin'e adlı şiirinin müziğini önce şu biçimde oluşturduğunu söylüyor:

"Ta-ra-ra / ra ra / ra, ra ra ra / ra ra/
ra-ra-ree / ra ra ra / ra ra / ra ra ra ra /
ra-ra-ra / ra ra-ra / rara / ra / ra ra"

Yavaş yavaş bu ra'ların yerine heceler, sözcükler ve dizeler geliyor. Uzun denemelerden sonra şiir şu biçimini alıyor:

"Gittin
diyorlar
yukarlarda bir dünyaya
Sonsuzlaşma..
uçuyorsun
parıldayan yıldızlara yaklaşarak
Borç yok artık bize
İçki de" (2)

Ahmet Arif olasılıkla ses özgürlüğünü kısıtlamasından çok yenili-

BİR DÖNEK'E SORULAR

Uyandım diyorsun
Uykuların mı yenildi
Parlak düşlerin mi
Yenilen kim

Uyanan sensin anladık bunu
Kötü bir düşten mi uyandın
Uyurgezerlikten mi
Yenilen kim

Uyandım diyorsun
Gözleri açık uyunan
Yeni bir uyku mu döndüğün
Yenilen kim

Sen yenenin yanındasın
Yenilen kim

Mustafa SERCAN

Hatice Tuncer

ğin baskısıyla Aruz'u denemedi. Aruzu denememiş oluşu hangi nedene bağlanırsa bağlansın müziği, özellikle sesi boşlamadığı kesin.

Mayakovski, basılacak şiirin yazılırken "metnin yazılı bir metin olarak nasıl karşılanacağı" hesaplansını ister ve şöyle der: **"Okurun tepkilerini düşünmeniz, onun dikkatini yazar olarak tam sizin o şiire verdiğiniz yoruma çekebilmek için her türlü olanağı kullanmanız gerekir. Karmaşık bir insanın bir şiir yapıtına yükleyebileceği duygu oynayışlarıyla karşılaştırıldığında noktalama dizgesi, noktaları, virgülleri, soru ve ünlem işaretleriyle son derece yetersiz ve güçsüz kalır.** (3) HASRETİNDEN PRANGALAR ESKİTTİM'in ağız ve ses özellikleriyle ilgili belirlemeleri açıklayıcı bu alıntıdan sanıyorum şu sonuca gidilebilir: Mayakovski seslendirilecek şiirleri hedeflemiştir hep. Bir şiirin metinden de ses özellikleriyle alımlanabilmesi için yazının olanaklarının zorlanmasını ve zorluğunu, bir anlamda olanaksızlığını imliyor. Yani metin halinde de şiirin ses etkisinden, bu öğesinden vazgeçemiyor.

Yazı bir şiirin ses niteliklerini vermek için yetersizdir; özellikle sese dayanan şiirler için bu, böyledir. Metin halinde şiir, tamamen şiirin kendisi değil. Yukardaki çözümlemelerden de anlaşıldığı gibi bu sorunlar Ahmed Arif'in de sorunudur. Bu sorunların aşıldığını söylemenin olanağı yok; ama şiiri salt anlama, ya da salt imgeye indirgeyenler için önemsiz olabilir.

Vurgulamakta yarar var: Ahmed Arif için bu sorunun önemi şiirinin en az dört dilin kavşağında biçimlenmiş bir ağıza dayanması ve bireyinin sesini yakalayamamakta yatar. Mayakovski gibi seslendirilebilecek, yığınlara karşı okunabilecek bir şiir yazmıştır. Ne var ki Zülfü Livaneli'yle birlikte hazırladıkları kasette şiirlerinin hakkını veremez. Kuşkusuz bu, seslendirme yeteneğiyle ilgili bir eksikliktir; ancak şiirin seslendirilmesine karşı çıkanlarla, şiirin sese dayandırılmayacağını savlayanları haklı çıkarabilecek bir kanıt olarak gösterilebilir. Ama Ahmed Arif'in başarısızlığı ağıza ve allofonları kullanamamaktan kaynaklanmıyor. Onun gibi bir diksiyon sorunu da değil.

Cemal Süreya'nın savına katılmayışımın nedeni bu savı eksik bulmam. Yukardaki açıklamalar gösteriyor ki metine (kitaba) yansımayan sesler var. Ayrıca Cemal Süreya'nın "oral" niteliğini bıratığını neye dayanarak söylediğini anlamıyorum. Tek kitabının dışında yayımlanmış şiirlerinde hep aynı ses özelliği görülür. Refik Durbaş'la konuşmalarından anlaşıldığına göre yayımlanacak olan kitabı da HASRETİNDEN PRANGALAR ESKİTTİM'de görülen etnolojik, fonolojik nitelikleri koruyacak.

Kaynakça:

1- Banarlı, Nihat Sami, Türk ve Batı Edebiyatı, Remzi Kitabevi.

2- Mayakovski, Vladimir, Şiir Nasıl Yazılır, Sergen Y.

3- A.g.y.

ŞİİR DENİZİNE AKAN IRMAKLAR

Gülsüm AKYÜZ

Yayımlanan her şiir kitabını bir ırmağa benzetiyorum. Şiirin o uçsuz bucaksız denizine kendi sesiyle, coşkusuyla karışan bir ırmağa... Kimi büyük kentlerin gürültülü kalabalığı arasında ince ince akan bir eski zaman çeşmesinin suyu. Kimi Anadoludaki bir dağ başından doğup yanık kaval seslerinin, türkülerin karıştığı, ince şırıltılarla akan bir dere. Kimi sessiz çağıltılarla akan bir yeraltı suyu, kimi ilkyazlarda doğup köpüklerini savura savura akan bir taşkın su. Kimi köpüklü çağıltılarla doğup bir mevsimde kayboluveren; kimi ince ince, sessiz sessiz sürekli akan ırmaklar. Şiir kitapları. Kimi genç bir ozanın ilk yapıtı, kimi bir ustanın son yapıtı. Hepsi de kendi sesi, rengi, duyarlıklarıyla şiir denizini çoğaltan, düş evrenine yeni güzellikler katan yapıtlar. Hepsi de ozanların yüreklerini açtıkları, yaşamın o en ince yanını -şiiri- başka insanlarla paylaştıkları yapıtlar.

BİR İLK YAPIT

Kimi mutlandırıp sevinç veriyor, kimi hüzünlendiriyor bizi bu yapıtların. Tıpkı: **"dünya incitiyor beni bir güven arıyorum / üzülürsün demiyor hiç üzüyor / bir dayanak arıyorum ağlamak için / bir tarih arıyorum... bir takvim yaprağı / bir sığınak arıyorum ağlamak için / tutuşturup bir ucundan kışlık saray'ı / bir odaya oturup ağlıyorum ben"** dizelerinde olduğu gibi. Önder Kızılkaya'nın "Üzülürsün Bir Zaman" adlı yapıtını okuduğumda, bu dizeler günlerce beynimin içinde dolandı durdu. Ozan yüreğinin duyarlığını, ozanların kırılganlığını ne güzel dışa vurmuş diye düşünüp durdum. Hele hüzünlendiğim zamanlar hep bu dizeler düştü aklıma. O zaman yeniden yeniden açıp okudum kitabı ve genç ozanın zengin imgelerle süslü daha birçok güzel dizesiyle karşılaştım. Kitaptaki şiirler; Güzeldir Başlangıçlar, Üzülürsün Bir Zaman, Ay'ın Eteklerinin Altında, Soğuk Şerbet başlıklarının altında toplanmış. İlk iki bölümdeki tek şiirler, birbirinden bağımsız olmakla birlikte ardarda okunduğunda bir bütünlük oluşturuyor. Bu bölümlerde, ülkemizin yakın tarihinde yaşanan acılı olaylar, birbirinden bağımsız, ama bütün içinde birbirini izleyen şiirlerde dile getirilen hüzünle dışa vurulmuş. "Bana Su Vermiyorlar", "Çıkarıp Öpüyorum", "Adımı Soruyorlar", "İnliyordu Koridor", "Ne Yazık Geçiyorum" şiirlerinde olduğu gibi.

"Yıldızlar / nisan'dan mayıs'a / sekerek geçiyor / ay'ın / etekleri takılıyor çitlere / dünya dönüyor" dizeleriyle başlayan "Ay'ın eteklerinin Altında" bölümü; Ozanın söyleyişi ve çizdiği resimler nedeniyle kitapta belki de beni en çok etkileyen bölüm oldu. Genç ozanın yalın, ama son derece güzel imgelerle süslü şiirini okurken, elimdeki kitabın bir ilk yapıt değil de üzerinde titizlikle çalışılmış gelişmiş bir yapıt olduğunu düşündüm. Ozan bu bölümde çizdiği resimlerin yanısıra iç burkan bir de mesaj iletiyor okuruna: **"geçiyor gecenin koynundan gece ekspresi / geçiyor son hızla dağın yamacından / ürperiyor sessizlik donup kalıyor bir an / mayıs'ın kapısında / çiçek açmış bekleyen esrik badem ağacı / en güzel üç çiçeğini veriyor trenin rüzgarına / bir göktaşı düşüyor göğüs kafeslerine / yüreklerinde kırlangıçlar evecen çırpınıyorlar / çatlıyor sıvaları yüreklerinin."**

Bu bölümdeki son şiir olan Bulgur Zamanı'nda ise; ozan yaşamdan, insanlarımızdan değişik resimler getiriyor karşımıza, değişik sayfalar açıyor önümüze: **"kadınlar bulgur yapar bahçede / bulgur zamanı / karıncalar basar evlerini / bulgur zamanı / çekirdek kabukları / kurumuş yufka kırıntıları / bulgur taneleri / dut çekirdekleri / ve güneşi alıp giderler karıncalar / yerin altına / destancılar geçer sokaktan / bulgur zamanı."**

Önder Kızılkaya 1963 Eskişehir doğumlu. "Bulgur Zamanı" adlı dosyasıyla 1990 Akademi Şiir Özendirme Ödülü"nü alarak duyurdu sesini ilk kez. Bu hüzünlü, hüzünlü olduğu kadar kendi içinde yetkin, gelişmiş bir çizgiye ulaşmış sesin şiirimiz adına bir kazanım olduğuna inanıyorum, ve "hoşgeldin" diyorum Önder Kızılkaya, şiirin o acı, hüzünlü düşkırıklıklarıyla, ama bir o kadar da renkli düşlerle ve güzelliklerle dolu dünyasına. Hoşgeldin. Sesin gür, suyun bol ve sürekli olsun.

BİR USTANIN SON YAPITI

Bir ilkyaz günü doğup yağmur sularından, bugüne dek hiç durmadan akan akan ve yeni yeni derelerle, ırmaklarla çoğalan bir ozanın son yapıtını tutuyorum elimde.

Kitabın sayfalarını çevirirken o her zamanki bildiğim ve sevdiğim şiirlerle karşılaşacağımı düşünüyorum. Ama daha ilk sayfalarda yanıldığımı anlıyorum. "Afiş", benim alıştığımın dışında yeni, değişik şiirlerle dolu. Sennur Sezer, kadın yüreğinde daha da incelen ozan duyarlığını biraz daha değişik konularla yöneltmiş, biraz daha değişik söylemler kullanmış. Şiirlerinde son on yılda dünyada ve ülkemizde olagelen değişimlerin izleri, yansımaları var. Ozan dünyayı, insanları, toplumu, insan ilişkilerini ve kendini sorguluyor, tartışıyor "Afiş"

KALDIRIM MENEKŞESİ

Yok başka polen gönderecek
asfaltla duvar arasında kalmış
kaldırım menekşesine.
Uslu bir saksı çiçeği değil
kökleri sarmaş dolaş
dost, düşman birarada da değil yaylalarda.
O yalnızca
yalnızdır
direnmesi boşuna yaz sonuna.
Öyleyse, sök köklerini
yağmur artığı, yoz ve toz topraktan
rüzgar bilir tanır seni kırlardan
kaya gözlerinden dağların
alır götürür belki
götürmezse, öl sen de
basmadan üstüne kent yılgını bir çocuk.

Ayhan ERGÜN

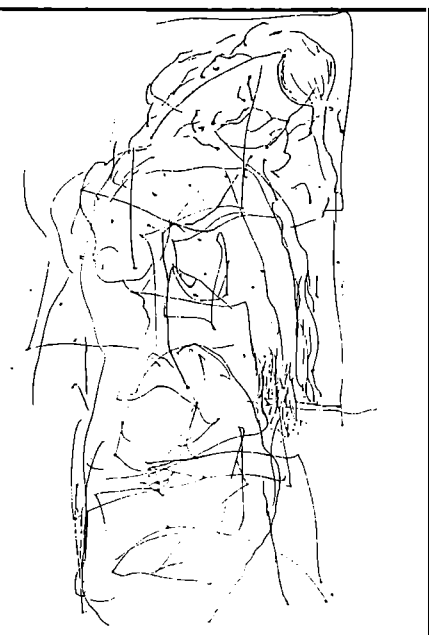

Adil Salih

şiirinde olduğu gibi: **"Çünkü ben / kazıyarak apartımanları / bakmak istiyorum yüzünüze / Ne kaldı? / Çünkü ben / Örttükçe sesimi afişler / Aşkı düşünüyorum / Kazıyarak şiiri / Ne Kaldı?"** Ağrıyor şiirinde olduğu gibi: **"Elimi açıyorum / Yüzümü örtmeye / Gözlüğümü çıkartsamda taksam da aynı / Bu gençler amma birbirine benziyor / Gerçi onsekizle yirmi yıl anca / İnce bir telaş kocaman bir şaşkınlık / Eskiden umut derdim / Şimdi/ söz bulamıyorum".** Kitap; Afiş, Eviçi Şiirleri ve Kısa Özgeçmiş bölümlerinden oluşuyor. Her bölüm kendi içinde bağımsız, ama bütün içinde birbirine bağlanabilen şiirlerle örülmüş. Afiş bölümündeki Beton Kıyılar şiirinde, içinde yaşadığımız çevrenin, doğanın insan eliyle yıkıma uğratılmasına -betonlaşmaya, sevgisizleşmeye- karşı tepkisini dile getiriyor. **"Biz şehrin varoşlarına yuvalananlar / Gölgesiz kıyılarında asfaltın / Tekerlek ulumalarını bekleyenler / kırlangıçları unuttuk / Leylekleri / Gece ışımıyor artık / beton... beton... ört / karanlığı da.** "Afiş bölümünün sonundaki Sıradan Test şiiriyse değişik bir söyleyiş kullanılarak yazılmış. Bana göre bu şiir; ozanın, insan ve ozan olarak görevlerini, sorumluluğunu vurgulaması açısından çok önemli.

Eviçi Şiirleri, adından da anlaşılacağı gibi gerçekten eviçi şiirleri. Yaşamın acı-tatlı, iyi-kötü yanlarının yoğun olarak yaşandığı eviçlerinin... Ozan, bu şiirlerinde kadın erkek ilişkisini toplumcu bir bakışla irdeliyor, sorguluyor. **"Dertle kabarmış fincan dipleri / Gözümüzden akamayan damla / Patrona atılamayan tokadın / Çarpılması kapıya"** dizelerinde olduğu gibi. Bu bölümdeki Yanlış Kadınlar Ezgisi şiiriyle sürdürüyor ozan sorgulamasını: **"limon sarısı tahtalara / oyalara" "yemeklere sığınmış"** kadınların gerçeğinde... **"Geç gelmelerden savaşlara"** giden erkekleri bekleyişlerini ve kimlik arayışlarını irdeliyor. **"Sıkmabaşlar ve şitlik / ... / oyalar, oyalar, küçük oyalar / Yalnızlık kanıtı küçük oyalar"** dizelerinde olduğu gibi. Savruluşlarını vurguluyor kadınların şu dizelerle: **"Boyalara sığınır şimdi, kokulara / Yalnız ve yanlış kadınlar / .../ Gidip gelir Beyoğlunda akşamüstleri".** Kadının Akşam Duası, bir başka eviçi şiiri. Tekdüze, bıktırıcı evişlerinden bunalan kadının şiiri. **"Durmadan dağılır oda / Küflü bir ıslaklık dolaplarda /Aşkı düşün aşkı, dayan- ışıldayan sabun köpüğü"** dizeleriyle yüreklendirdiği kendinin ve öteki kadınların şiiri. Herşeyi öylece bırakıp gitme isteğiyle, ev işlerinin yapılması zorunluluğunun çelişkisini dışa vuruyor şu dizelerle: **"-Bir çayevinde olmalı şimdi / Şiirler okumalı akşam serinliğinde / Uzaktan uzağa toprak kokusu- / Bulaşık kalsın / Soğudu su, yağlar dondu / Çorba pişmeli"**

Afiş'teki şiirlerde; bazan hüzün, bazan öfke, bazan umutsuzluk, bezginlik, düş kırıklığı, sorgulamalar, irdelemeler, hesaplaşmalar öne çıkıyor. Ama ozan yaşamdan, insandan umudunu hiç kesmiyor. Hep diri tutuyor umudu, direnci ayakta... **"Daha ümidimi yitirmedim / Biri vardır kalabalıkta o köyden / Karşılıklı susabiliriz"** dizelerinde söylediği gibi.

ELEŞTİRMENİN DİLİ KİMİN DİLİ DEĞİL

İbrahim OLUKLU

Hulki Aktunç'un, Varlık'ın Mart 1992 tarihli sayısında Fethi Naci'nin yazılarındaki kimi anlam ve anlatım aksamalarını ele alan bir yazısı yayımlandı. Aktunç'un bu yazısı, Fethi Naci'den seçilen örnekler bağlamında elbette haklılık payı taşıyor. Ama seçilen eleştirel yöntem doğru değil. Çünkü Aktunç, yazınımız adına genellik içeren benzer türden aksamaların başka yazarlarda da olduğunu hiç konu etmiyor. Oysa aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi, anlam ve anlatım aksamaları yazınımızda oldukça yaygın. Üstelik bu yaygınlığın içine Aktunç'un yazdıkları da giriyor.

Veysel Öngören, bir yazısında, Adalet Ağaoğlu'nun bir yapıtında yer alan "kavun tınlaması" sözünden hareketle Ağaoğlu'nu eleştiren bir yazarı uyarıyor, metin çözümlemesinde böylesi bir bakışın yetersiz kalacağını söylüyordu. Aktunç'un belirlemeleri de bir anlamda o noktada kalmıştır.

Anlam ve anlatım aksamaları, "Üniversitelerarası Sınavlar"da bir soru türünün konusudur. Üniversite Hazırlık Kursları'nda, bu türden aksamalar çeşitli örneklerle işlenmektedir. Birçok açıdan olumsuzlanan kurslar, sanıyorum, ele alınan örnekleriyle yazarlarımız için de uyarıcı olacaktır. Ayrıca Ömer Asım Aksoy'un "Dil Yanlışları" adlı kitabı bu açıdan bir başyapıt niteliğindedir.

Anlam va anlatım aksamaları konusundaki zorluklar, salt Fethi Naci'ye ve eleştirmenlere bakılarak aşılamaz. Hulki Aktunç'un yazısı, bu açıdan kaleme alındığı için bir yanıyla da duygusal planda kalmıştır. Burada insanın aklına hemen şu soru geliyor: Aktunç'un bu yazısı, geçmiş bir acının dile getiriliş biçimi olmasın? Konu edilen açıdan bakılınca Mehmet H. Doğan'dan seçilen örnekler ayrıca uyarıcıdır.

Bütün bunların ötesinde aşağıdaki örneklerin incelenmesi, konunun ne denli geniş boyutlu olduğunu gösterecektir. Üstelik bu örneklerin seçimi uzun boylu bir çalışmayı da gerekli kılmamıştır.

Örnek:1

"Bu şiir temelde bütün değerlere **muhalif** bir şiir. Yaşamı tümüyle olumluyor, ama olumladığı yaşam, bir **olduğu gibi** yaşam değil, **olmasını istediği** bir yaşam." (1)

1. Cümle: "Bu şiir temelde bütün değerlere muhalif bir şiir."

- Muhalif olan ne?

- Bu şiir. (özne)

2. Cümle: Yaşamı tümüyle olumluyor."

- Yaşamı tümüyle olumlayan ne?

- Bu şiir. (özne)

3. Cümle: "Ama olumladığı yaşam, bir olduğu gibi yaşam değil."

Bu cümle, ikinci cümleye bağlanmış durumda. Yukarıdaki "ortak özne" bu cümlenin öznesi değil. Öyleyse bu son cümlenin yüklemiyle diğer yüklemler arasında aynı özneye bağlanma açısında bir uyumsuzluk var. Parçada yer alan son iki cümleyi ek eylemleriyle birlikte düşündüğümüzde uyumsuzluk daha kolay anlaşılır.

Örnek:2

"Masallar ve 'mtyhos'lar anlatıla anlatıla değişir. Anlatanlar bile değiştirir bazan." (2)

1. Cümle: "Masallar ve 'mtyhos'lar anlatıla anlatıla değişir."

- Anlatıla anlatıla değişenler nelerdir?

- Masallar ve 'mtyhos'lar. (özne öbeği)

2. Cümle: "Anlatanlar bile bile değiştirirler bazen."

- Neyi değiştirir anlatanlar?

- Masalları ve 'mtyhos'ları. (nesne)

Bu iki cümle arasında özne ve yüklem açısından bir uyumsuzluk var. Yazar bu iki cümleyi "ortak özne"ye bağlamak istemiş, ama cümlelerden ikincisinin yüklemi bir önceki cümlenin öznesini değil, nesne istemektedir.

Örnek:3

"Yolsuzluk, rüşvet, ahlaksızlık, suistimal yalnız Türkiye'ye özgü değildir; dünyanın en zengin ülkelerinde rastlayabilirsiniz." (3)

1. Cümle: "Yolsuzluk, rüşvet, ahlaksızlık, suistimal yalnız Türkiye"ye özgü değildir."

- Ne yalnız Türkiye'ye özgü değildir?

- Yolsuzluk, rüşvet, ahlaksızlık, suistimal. (özne öbeği)

2. Cümle: "Dünyanın en zengin ülkelerinde rastlayabilirsiniz."

- Neye dünyanın en zengin ülkelerinde rastlayabilirsiniz?

- Yolsuzluğa, rüşvete, ahlaksızlığa, suistimale. (Dolaylı tümleç öbeği)

Burada ikinci cümlenin yüklemi, birinci cümlenin öznesine bağlanamıyor. Bu cümle dolaylı tümleci gerekli kılıyor. O da cümlede kullanılmamış.

Örnek:4

"Hulki Aktunç çok yönlü bir yazar. Daha çok öykü ve romanlarıyla tanıyordum onu; daha sonra gerçek bir emek ürünü olan Büyük Argo Sözlüğü geldi." (4)

İlk cümlenin öznesi "Hulki Aktunç". İkinci cümle -noktalı virgüle kadar olan nesne istiyor. Burada bir aksama yok. Noktalı virgülden sonra gelen cümle başka bir adıl istiyor. O cümle, adılıyla birlikte şöyle olmalıydı: "daha sonra gerçek bir emek ürünü olan Büyük Argo Sözlüğü geldi (Aktunç'un veya onun).

Örnek:5

"...cezaevi, azalanmak, bitenmek, aynatmak.. gibi şairin **kendisinin türettiği** -abç / İ.O.- sözcükler okurun yolunu kesiyor, onun kitap içinde ileri geri gitmelerle uyanık kalmasına neden oluyor." (5)

Cümlede, sözün hedefi "okur" olduğuna göre son bölümdeki "onun" adılının kullanımı fazladır. Burada bir başka yanlış daha var. Onu da rahmetli Cemal Süreya'nın, ilk basımı Mart 1988'de çıkan **Sıcak Nal** adlı kitabından yapacağım bir alıntıyla göstereyim:

"Pencere silen kadınların
Uzaklarda bir yerleri aynatmasından belli."

Soru: "Aynatmak" sözcüğü, Cemal Süreya'nın mıdır, Hulki Aktunç'un mudur? Yoksa "aynatmak" bütün bunlardan önce Türkçe'de bir mastar mıdır? Bu örnek üzerine şimdilik bu kadar olsun.

Örnek:6

"Gördüğünüz gibi birçok şeye vurdum, kırdım, ama Teleon'u kıramadım." (6)

İlk cümlenin yüklemi dolaylı tümleç, ikinci cümlenin yüklemi ise nesne istiyor. Oysa bu **reklam metinin yazarı** her iki yüklemi aynı dolaylı tümlece bağlıyarak bir yanlış yapmıştır. Cümlenin doğrusu şöyle olmalıydı: "Gördüğünüz gibi birçok şeye vurdum, (birçok şeyi) kırdım."

Örnek: 7

"René Char, yalnızca Fransız şiirinin değil yirminci yüz yılın en karmaşık şairlerinden biridir; şiirlerini birbirine koşut ve birbiriyle iç içe, birden fazla şiirsel biçimi içeren bir organizma durumuna getirmiştir. Şiirleri, yalın yüzey yapıya karşın derin yapıda çokanlamlıdır." (7)

İlk cümle özneye bağlanmıştır. "René Char" burada öznedir. Aynı durum ikinci cümle için de geçerlidir. Oysa son cümleyi bu özneye bağlamak mümkün değil. Bu cümle: "(René Char'ın) şiirleri, yalın yüzey yapıya karşın derin yapıda çok anlamlıdır" biçiminde olmalıydı. Bu durumda özne "René Char" değil, "René Char'ın şiirleri" söz öbeği oluyor.

Örnek: 8

"İnsan dışarı çıkınca bunu hemen görüp anlıyor ve bazen şükür bile ediyor." (8)

Burada ilk cümlenin yüklemi nesne almış. İkinci cümlenin yüklemi nesne istemiyor. O cümlenin yüklemine dolaylı tümleç gerekiyor. Öyleyse ikinci cümlenin şöyle kurulması gerekir: "... ve bazen (insan-ortak özne) **buna** şükür bile ediyor."

Örnek:9

"Demek istediğim şu ki sorunlarımızı bilelim ve onları karamsarlığa kapılmadan çözelim." (9)

Bu cümlelerden ilkinde nesne kullanılmış: "Sorunlarımız". İkinci cümle de aynı nesneye bağlanabiliyor. Oysa yazar "onları" diyerek adılı fazladan kullanmış oluyor. Çünkü bu cümle de, ilk cümlenin nesnesine diğerleriyle birlikte bağlanabilmektedir.

Örnek:10

"Forum'u düzenleyen iki şairin, Hilmi Yavuz ile Özdemir İnce'nin bana aşırı görünen bu iyimserliklerine katılmasam bile gerçekleşmesini diliyorum." (10)

Bu cümlenin ilk bölümünde "Hilmi Yavuz ile Özdemir İnce"nin sözleri "açıklayıcı söz" olarak kullanılıyor. Bu sözün, iki virgül veya iki kısa çizgi arasına alınması gerekirdi. Ayrıca bu cümlenin son bölümü şöyle olmalıydı: "... bu iyimserliklerine katılmasam bile (forumun) gerçekleşmesini diliyorum." Öğe eksikliği cümlenin anlam açısından aksamasına neden oluyor.

---

1. Tabula Rasa, Özdemir İnce, Can Yayınları, s. 51.
2. Bir Ahlakın Karanlığı: Ebyb ile Narkissos, Hulki Aktunç, Varlık, Nisan 1992, s. 13.
3. Cumhuriyet, Başyazı, 14 Mayıs 1992.
4. Şiirin Kıyılarında, Mehmet H. Doğan, Adam Sanat, Mayıs 1992, s. 29.
5. Agy.
6. Teleon'un reklamlarından birinde yer aldı bu sözler.
7. Sombahar Dergisi Yönetim Kurulunun Dikkatine, Özdemir İnce, Varlık Mayıs 1992, s. 48.
8. Milliyet, Metin Toker'in köşeyazısı, 15 Mayıs 1992.
9. Agy.
10. Şiirin Savunulması, Ahmet Oktay, Milliyet, 9 Şubat 1991.

İNSANA GECİKMEDEN • BERRİN TAŞ • ŞİİRLER • İNSANCIL YAYINLARI

MANDELA'NIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Ömer BİLGE

Mandela hayatını demokrasiye, insan haklarına ve baskıların kaldırılmasına hizmet ederek geçirmiş, Afrika Ulusal Konseyi Nelson Mandela'nın Atatürk Barış Ödülünü kabul etmediğini beyan eder.

Afrika Ulusal Konseyi'nin bu kararı modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e karşı hiçbir olumsuz görüş yansıtmamaktadır.

AFRİKA ULUSAL KONSEYİ

Ülkemizde her yıl verilen **Atatürk Uluslararası Barış Ödülü** bu yıl **Afrika Ulasal Konseyi'**nin lideri Nelson Mandela'ya verildi. Ne var ki bu ödül, yukarıdaki bildiri ile kabul edilmeyerek geri çevrildi. Sen misin bunu yapan. Bir kıyamet koptu. Bu konuda basınımızda çıkan yazılardan bazı bölümler aşağıya alınmıştır. Yazılar çok uzun olduğu için bölümler halinde aktarılmıştır. Bunu şunun için özellikle belirtmek gerekir. Daha sonra değinildiğinde, "bir yazının bir bölümü **o** yazıyı bağlamaz, anlam değişikliği yaratır, bütünden ayrı ele alınmamamalı" gibi savlarla karşılaşmak mümkün. Ama bu savları ileri sürecek olanlar endişe etmesinler.

Yazılarından aldığım aktarmalar çok net ve özlü. Ayrıca bu netlik ve özlülük için kendilerine teşekkür etmek ve kutlamak gerekir.

Bu ödül daha önce kimlere verilmiş:

1986 Nato Genel Sekreteri Joseph Luns

1987 Federal Almanya Cumhurbaşkanı Weizsaecker

1988 Verilmedi

1989 Japon Prensi Takahito Mikase

1990 Kenan Evren

1991 Verilmedi

Ve 1992 Nelson Mandela.

Gelelim basınımızdan aktarmalara:

"Mandela kim, Gazi mustafa Kemal Atatürk kim?... Özelliği mi? Özelliği Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki siyah derili çoğunluğun, beyazlarla eşit siyasi haklara sahip olması amacıyla 1950'li yıllarda Afrika Ulusal Kongresi isimli bir hareketi kuranlar arasında bulunması.

.....

Demek ki, Mandela deyince muhteremin sicilinin pek de temiz olmadığını peşinen dikkate almak gerekir."

"Sizden başka demokrasi mücahidi yok mu dünyada? Üstünlüğünüz ne? 27 yıl hapis yatmak mı? Yoo. Hiç övünmeyin. Hapiste, ekmek elden su göldendir. Marifet, 27 yılı dünyadan tecrit edilip, mücadeleyi dışardakilere yaptırmak değil, asıl marifet 27 yıl dışarıda kalıp mücadeleyi bizzat yapmak ve dimdik ayakta kalmaktır. Demekki siz, o zaman da kolay yolu seçtiniz.

.....

Bay Mandela, galiba kafanız da fazla işlemiyor. Demokrasi havariliği, ille de zekâ gerektirmez.

.....

Bu yaşta bu zekâ."

"Afrika'lı "özgürlük savaşçısı"nı adam yerine koyup Atatürk ödülü vermişiz. Ona değer verdiğimizi göstermişiz. Nelson Mandela ülkesini işgal eden ve siyah çoğunluğun bütün haklarını elinden alan beyaz azınlığa karşı yıllar süren kavganın lideri. Yaşamının büyük bir bölümünü cezaevlerinde geçirdi. ... Türkiye, cezaevinden yakın geçmişte salınıp özgürlüğüne kavuşan bu adamın kavgasına değer verdi... Ve onu, bu yılki Atatürk Barış Ödülüne layık gördü.

.....

Ve bu adam, büyük bir terbiyesizlik yapıp ödülü almayacağını açıkladı.

.....

Şimdi gelelim işin bir başka yönüne. Türk Hükümeti hemen her yıl birisine Atatürk Barış Ödülü veriyor. Geçmişte bu açıdan anlamsız işler yapıldı. Bu ödül NATO Genel Sekreteri Luns'a ve Kenan Evren'e verildi. Nedenini şimdi bile anlayabilmiş değilim."

"Kimlerden oluşuyor Atatürk Barış Ödülü Komitesi. Başbakan'ın ve bazı bakanların yanı sıra, YÖK Başkanı ile "Genel Kurmay Başkanı ve

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri" de var ödül komitesinde... Ne ilgisi var askerlerin bu kurulla?.. Sanki askeri bir madalya takılacak ödül kazanan kişiye...

.....

Şu ödül komitesini askerlerden arındırıp, sadece Türklerden oluşan değil, aynı zamanda uluslararası kişilere yer veren bir komiteye dönüştürelim."

"Gerçekten de Atatürk'e yönelik bir olumsuzluk taşımıyor bu cümleler. Hatta tam tersine aklımızı başımıza getirecek tokat etkisi yaratıyor.

.....

Bu ödül dünya barışına katkıda bulunan kişilere verilmek üzere konuldu. Fakat ilki askeri bir pakt olan NATO Genel Sekreteri Joseph Luns'a verildi. Mandela'dan önceki son ödülü de Türkiye'de darbe yaparak Millet Meclisini ve partileri kapatan Evren almıştır. Bu yanlışlar Atatürk Barış Ödülü'nü sakatlamış, hatta lekelemiştir. Üst üste yanlışlar bu ödülü öldürmüştür... Doğru karar bu ödülü kaldırmaktır."

Mandela kim?

Basınımızda yer alan yazılara göre: Özgürlük savaşçısı, ekmek elden su gölden bir yiyici, terörist, geri zekalı, terbiyesiz, sicili bozuk, vs... Doğrusu bu kadar olumsuzluğu taşıyan bir adamın ta Ümit Burnu'ndan aldığı bir tavırla, hepimizi galeyana getirmesi çok ilginç. Mandela her kimse, bir tarafa koyalım şimdilik. Gelelim adına ödül konulan Atatürk'e.

Atatürk kim?

"Bağımsızlık benim karakterimdir" diyen, dünyanın ilk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı kazanan... Saltanat ve hilafete son verip Türkiye Cumhuriyetini kuran... Halkını ortaçağ karanlığından kurtarıp aydınlanma çağına taşıyan... İzmir'in kurtuluşunda, basması için önüne serilen Yunan bayrağını, "bayrak milletlerin onurudur" diyerek kaldırtan... Çanakkale Anzak Koyu'ndaki yazıtta; Düvel-i Muazzama'nın Avustralya'dan getirip kırdırdığı o uzak ülke insanlarının anne ve babalarına: "Burada yatan insanlar uzak yerlerden getirilerek kendi ülkesini savunan insanlara öldürtülmüşlerdir. Ey bu öldürtülen insanların anne ve babaları. Onlar öldükleri bu topraklarda huzur içinde yatmaktadırlar. Çünkü onlar artık bizim evlatlarımızdır" diye seslenen Mustafa Kemal.

O'nu incelemek ve anlatmak sosyal bilimcilerin ve tarihcilerin işi. Anlamak da bizim işimiz. Anlamanın birinci yolu da, özgür aklın ve bilincin yolundan geçer. Bağımsızlığın, cumhuriyetin, devrimlerin, onurun ve sevgisinin potasında pişerek.

Şimdi, ne ilgisi var denilecektir Mandela ile Atatürk'ün yaptıklarının. Yıllardan beri çeşitli nedenlerle, sözüm ona Atatürkçülük adına ona ait her şey yok edilmektedir. Bazan ince ince, gizliden.. Bazan da doğrudan doğruya. Hele son yıllarda bu bir yarış ve görev haline gelmiştir. Örnekleri saymakla bitmez.

Şimdi siz: **Afrika Ulusal Kongresi**'ni kuran Mandela'yı "sicili bozuk muhterem" ilan edeceksiniz.

Şimdi siz: 27 yıl özgürlük mücadelesi için hapis yatmayı, geri zekâlıların ekmek elden su gölden geçim yolu ilan edeceksiniz.

Şimdi siz: Afrika'lı Özgürlük Savaşçısını adam yerine koyup ödül verdiğinizi, lütfunuzu kabul etmediğinde "terbiyesiz" olduğunu, Luns ve Evren'e verilişleri şimdi bile anlayamadığınızı ilan edeceksiniz

Şimdi siz: Mandela'yı ödül kazanan kişi, ödül komitesini askerlerden arındırıp, sadece Türklerden değil uluslararası kişilerden oluşan bir komiteye dönüştürmek gerektiğini ilan edeceksiniz.

Şimdi siz: bu ödülün Luns ve Evren'e verilmesi yüzünden sakatlandığı, hatta lekelendiğini, öldüğünü, doğru kararın bu ödülü kaldırmak olduğunu ilan edeceksiniz.

Şimdi, bütün bu saldırıların düzeyi Mustafa Kemal Türkiyesi'nin düzeyi midir? Yoksa sözde aydınlarımızın manüple edilmiş kalemlerinin düzeyi midir? Usumuz Kurtuluş Savaşı yıllarına doğru gidip geliyor. Aklımıza da neler geliyor: Kuvay-ı Milliyecileri hain ilan eden saray fetvacıları...

Ömrünün nice yıllarını ılıcak sularda kulaç atıcılıkla geçiren tatlı su frenkleri...

Kendini terbiye dağıtım vahmine kaptıran, çöller aşan ferasetleriyle Luns ve Evren'de yaya kalanlar.

Askerden arındırılmış ama hangi "uluslararası" olduğu bilinmeyen ölçülere şablon koyucular...

Sakatlanan, lekelenen, yarı ölü Anadolu'dan Mustafa Kemal'in öncülüğünde ayağa kalkan Türkiye Cumhuriyeti...

Amacımız ne Mandela'yı savunmak ne de Mustafa Kemal Atatürk ile kıyaslamak. Sorun Mandela'nın ödülü geri çevirmesi değildir. Sorun, sözüm ona Atatürk savunulurken onun değerlerine yapılan saldırıları savunmak sorunudur. Ülkemiz Mustafa Kemal ile birlikte çağına damgasını vurmuş, vurduğu damganın önemi ve değeri gittikçe daha anlaşılır olmuştur.

Herşeyi halkıyla yaptığını övünçle söyleyen Mustafa Kemal'i anlamak bir bilinç işidir. Bağımsızlık, cumhuriyet, devrim, onur ve sevgi ve saygı gibi değerler ister. Belkemiksizlikler, yaz boz tahtaları, her on yılda bir kabaran döngel tutkular artık geride kalmaktadır. Çünkü Atatürkçülük, Kuvay-ı Milliye ruhunu hiç kaybetmeyecek bir aydınlıkçılık ve gerçekçiliktir.

İnanıyorum ki, Mandela'nın yerinde olsa Mustafa Kemal de geri çevirirdi bu ödülü. Çünkü o bir hanedan prensi değil, bir hanedanlık yıkan Mustafa Kemal Atatürk'tür.

YUSUF ÇOTUKSÖKEN • DENEMENİN KIYILARINDA • DENEMELER • İNSANCIL YAYINLARI

SATRANÇ ŞİİRLERİ

SATRANÇ TAHTASI

Tahtada
aklarla karaları
kareleri
dalgalandırıyor bir yel
kurgular fısıldıyor usuma

vurgunluğum oluyor kraliçeye satrancım
akıllanıyorum.
aklarla kareleri
karaları
dalgalandırıyor bir yel
kendimi görüp ölüyorum.

KALE

Erotizm yaratıcısı bir eşkiya
erotik karelerde
doğrudan karşılaşmak
sarkaçlarla
boşalmak kraliçeye
ve söz olmak
iki sarkaç zamanı
dört sarkaç zamanı
son zaman
en zor zaman
oyun sonunda kale olmak.

AT

Soyaçekimli karelerden sonra
bir fil açmazından kurtulup
kalemi omuzlar mısın
kendimi görüp görüp öldüğüm suları
bir aşk-ı "L" ile aşıp
türkünü söyler misin güzel at

bana yürüyor
sana koşuyorum
bana türkünü söyler misin güzel at.

FİL

yürümek zor
vurup da kaçamamak kadar
ondandır
sahte iktidarısın
aynı oyunun

başlayıp biteceğini
bilirsin her oyunun
bilgesin
onun için
aynı güvenli sularda
tuzaklarınla yalnızsın.

VEZİR

Ölümdün
su değer ayaklarına
serinler boynun
ya önce düşmeli başın
ya oyun ortasında
ya da en koyusunda girdapların.

kraliçemin en yakını
aşkıma tanık
buzul bir düşman
asilsin

....
ne çok üşüdüm.

ŞAH

karelerden
ve sulardan ibaret egemen
yüzyıl sürer her oyun
tek simyada yenginim

erdim sana
ermiş
toz ve dumandım
üzülme kraliçem
artık
ne ölüm
ne de kalım.

PİYON

varlığınız ve yokluğunuz bir
yaşam gibi
ölüm gibi
ama neden titretir soluklarınız
suyu ve tahtayı sonsuzcasına

bildim
özge bir ruh güzelliğiyledir.

Nihat ATEŞ
1989

AHMET ADA: "İNSANİ SÖYLEMİ İÇERMEYEN ŞİİR ÖLÜ DOĞMUŞ ŞİİRDİR"

Halim ŞAFAK

— Sevgili Ahmet Ada, önce bir saptayımdan sözaçmak istiyorum. Yazın dünyasında "Star Sistemi" dediğimiz bir olgu tartışılıyor. Bir şairin, bir romancının nitelikli yapıtlar üretmesi yetmiyor. Çünkü iyi ürünün okuyucuyla buluşması önleniyor. Siz ne dersiniz?

— Önce yazında "Star Dizgesi" olgusuna açıklık getireyim. Özünde doğru bir saptayım bu. Cengiz Gündoğdu varolan bir yapılanışın yazına zararlarını doğru bir tavırla ortaya koydu. Ama sinema, müzik gibi sanatın yaygın alanları için daha uygun ve denk düşüyor bu adlandırma. Biliyorsun, kapitalist ülkelerde olduğu gibi medyalar ülkemizde de hayatı yönlendiriyor. Kitle ileşişim araçlarının rolü arttı. Son seçimlerdeki reklam kampanyaları bunun somut örnekleridir. Bir şeyi ötekinden daha iyi gösteren imaj yaratmak reklamcılığın bir gereğidir. Kapitalist ekonomide reklamcılık başlıbaşına bir iş koludur. Şimdi soru şu: Yazın alanında bir "Star Dizgesi" var mı? Her şeyin alınıp satılan meta konumuna sokulduğu pazar ekonomisi koşullarında yazınsal ürünlere de meta olarak bakılır. Pazarı yönlendiren yayıncı, dağıtımcı, dergici, eleştirmen, reklamcı vb. gibi etmenler, belirli yazınsal anlayışları da yerleştirirler. Yazınsal erk'i temsil ederler. Dolayısıyla, terimi doğru koyalım. Yazın alanının içinde oluşmuş bir iktidar sözkonusudur: "Yazın İktidarı" olarak niteliyorum bu örgütlenişi.

Yazınsal iktidarın yazın alanındaki egemenliği yeni başyapıtların (!) keşfedildiği bir dönemi başlatmıştır. Özellikle 1980-90 döneminde, yazın iktidarının yönlendirdiği yazarlar ürünleriyle pazarı dalgalandırdılar. Kötü ürünün iyi ürünü kovduğu bir dönemdi yaşanan.

— Şiirde de, sizin terimlerinizle konuşayım, yazınsal iktidarın bir yönlendirmesi sözkonusu oldu mu?

— Genel anlamda hep muhalefette kaldı şiir. Oradan söz aldı. Hapisanede uç veren toplumcu şiir bir dönem yazınsal iktidarın ortağı oldu. Pazarı bir süre hareketlendirdi. Plak-kaset pazarı da bu süreci hızlandırdı. Ama zaman eledi bu şiiri. Bence gerekli donanıma sahip olmamaları, estetik bilinçlerinin yetersizliği, bu şiirin çabuk tüketilmesini sağladı. Ama bugün kendilerine yeni kanallar açabilirler. Estetik -etik kanallar. Ben umutluyum. Öte yandan, has şiir hep muhalefette kaldı. Oktay Rifat, Edip Cansever, Turgut Uyar ve Cemal Süreya'nın ölümüyle birlikte, şiir beğenileri İkinci Yeni'yle sınırlı çevreler de şiirden uzaklaştı.

— İyi şiir yine yazıldı, yazılıyor ama. Siz ne dersiniz?

— Evet, has şiir getto'da kalmak pahasına filiz sürdü, sürüyor. Çok sınırlı bir çevrede ve kendi olanaklarıyla dolaşıma giriyor. Güncel eleştirinin yokluğu gündeme gelmesini önlüyor.

— Şiirde gerekli donanımdan sözettiniz az önce. Açıklar mısınız?

— Şiir birikimimiz iyi özümlenmeli bence. Bütün şiir hareketleri, ve dünya şiir pratiği özümlenmeli. Bir dönem, İkinci Yeni şiiri, kaba gerçekçi ve doğmatik çevrelerce hep reddedildi. Oysa o şiirden de öğrenilecek çok şey var. Kısaca, şiirde çok sesliikten, çokgen bir şiirden yana oldum hep. Bu yüzden, şiir serüvenimizin bütünüyle öğrenilmesinden yanayım. Yeni bir söylemle hayatı yeniden kurabilmek şiir donanımını zorunlu kılıyor. Şiir donanımı olmayan şair ergeç tıkanır kalır.

— Şuraya geliyorum: Son kitabınız "Aşk Her Yerde" (Broy Y.) 1990 yılında yayımlandı. Kitabınızla ilgili olarak Seyyit Nezir'in Broy'da, Enver Ercan'ın Gösteri'de sizinle söyleşileri yayımlandı. Gültekin Emrenin Kıyı, Metin Celal'in Bakış, Fenni Özalp'in Yüzyıl, Halim Şafak'ın Damar dergilerinde değinileri görebildiğim yazılardı. Kitabınız üstüne eleştiri yayımlanmadı pek. Bunu neye bağlıyorsunuz?

— Bir kere bunun çeşitli nedenleri var. Hem yazınsal iktidarın dışında, hem de metropollerden uzakta biriyim. Şu veya bu gurubun içinde değil, etik ve estetiksel olan'ın içindeyim. Bunların yanı sıra güncel eleştiriden yoksun oluşumuz da bir başka nedeni. Ama asıl önemlisi iletişim kirlenmesiyle kuşatılmış oluşumuzdur. Ülkemiz insanı görsel ve işitsel iletişim kirlenmesine bağımlı hale getirildi, getiriliyor. Sözcükler bile kirli. Medyalar kirletiyor sözcükleri. 2000'li yıllara yaklaşırken şiir geri çekildi. Kendini iletişim kirlenmesinden korumak için geri çekildi. Oradan top-

BELİRSİZ

Hangi çiçek
Hangi damarı toprağın insanın hangi damarı -hangi kanla arınmış
Dinlenmeden büyümüş
Ağır ağır - bölükpörçük değil bütün
Ağır ağır - çünkü derinden ve yoğun
Ne renk ne koku ne biçim
Anımsadığımız önce ve bildiğimiz şimdi
Yani o kadar renk ki ... o kadar koku biçim

Hangi çiçek
Sana göre değil artık bana göre değil artık "göre"siz
Hangi zamandan bitecek

Güngör TEKÇE

lumsal muhalefete devam ediyor. Uzlaşmaz tavrını sürdürüyor. "Aşk Her Yerde"de aynı konumdadır.

— Şiirinize ilişkin görüşlerinizi "Şiirimin İmgesi" başlıklı (bkz. Akdeniz Sanat) yazınızda açıklıyorsunuz. Ama şiirinizi buradan ötede nasıl bir serüven bekliyor? Sürekli bir arayış içindesiniz. Çağdaş gazellerinizi orda burda okumak olanağı buluyorum. İnsan ve yaşam şiirinizin temelini oluşturuyor. Şiirin insansızlaştırıldığı bir dönemde insani değerleri öne çıkardığınızı düşünüyorum. Ne dersiniz?

— "Aşk Her Yerde"yi oluşturan şiirler nesnel karşılığı olan şiirlerdir. Şimdiki zamanı, çocukluk ve gelecek zaman içinde gelişkin bir duyarlıkla insani ilişkileri sorgular. Doğrudan doğruya siyasal mücadeleye gönderme yapmaz ama yapıtın alt katmanlarında güncel göndermeler dikkati çeker. Tabii dikkatli bir yeniden üretimde görülebilir bu. Ortalama duyarlığa, mazmunlaşmış bir söyleme karşıyım. Bu tür şiirin bugün de popülerliği var. Ben bu popüler yaklaşımdan uzağım. Popüler anlayış belli sözcükler, belli mazmunlarla yazıyor. Şiirlerini yaşama biçimlerinden çıkarsalar daha gelişkin, daha insani, daha içten şiirler üretecekler. Şiirin insansızlaştırılmasına, tarihsizleştirilmesine karşıyım. Şurası kesin: **İnsani bir söylemi içermeyen şiir ölü doğmuş bir şiirdir.** Geleceği olamaz. Öte yandan, insana ilişkin bir söylemi kitle iletişim araçlarının durmadan kirlettiği bir dille kuramayız. İşte bir soru: Radyonun, televizyonun, basının diliyle, yani egemen söylemin diliyle nasıl insani bir söylem geliştirilebilir? Egemen şiir dilini kırmak çabasında olmayan şair reel hayatı dışlayamaz. Bir başka önemli nokta, yeni bir şiir dili kuracağım diye verili toplumsal ilişkilerin diliyle şiiri sözcükler arası ilişkilere indirgemek, sözcüklerin sesçil benzeşimleriyle bir şiir dili kurmak kolaycı bir oluşumdur. Verili şiir diliyle ya da onun bozuşturulmuş hayile egemen bakış açılarını, hayat biçimlerini eleştirmek olanaksızdır.

"Aşk Her Yerde"de ben verili izleklerin, verili şiir dilinin dışına taşıdım şiiri. İnsanın en soylu bağlanışı olan aşkı hayatın bütünselliği içinde yeniden kurdum. Gerçekçiliğe gönül vermiş bir şairim.

"Aşk Her Yerde"den sonra şiirim iki kanaldan ilerliyor. İlki hayatın bütün alanlarını dolaşan buluşçu bir şiir, ikincisi çağdaş gazeller. İlki, yazdıklarımı yineleyen şiirler değil. Eksenimi genişleten şiirler. Günceli de içeren, doğaya ve insana dönüşü gerçekleştiren bir yapı belki. Çağdaş gazeller ise şiir çizgimde yeni bir kanal açıyor. Ses ve anlam örtüşmesinden oluşan ve anlamın yapısını belirginleştiren biçim denemeleri denebilir. Dikkat edilirse anlamın yapısını belirginleştiren biçimden sözediyorum. Gelenekten yararlanmayı biçimle sınırlamıyorum. Divan şiirinin bir biçimi olan gazeller dili, biçimi ve içeriğiyle şiir geleneğimizin içinde yer alırlar. Veysel Öngören'in güzel bir sözü var: "Her şair şiiri eleştirerek şair olur" der. Ne kadar doğru. Divan şiiri dili ve ideolojisiyle bana yabancı. Dolayısıyla Divan şiirinin ses katmanı kalıyor geriye. Ben bu sesi yakalamaya çalışıyorum. Ses ve anlam örtüşmesi önemli benim için. Vezne bağlı değilim. Hayatın ayrıntılarını, yani öznenin dışındakileri nesnele dönüştürüyorum. Böylece geleneksel şiirle olan kopukluğu kapatmaya ve bunu çağdaş şiirin olanaklarıyla sürekliliğe dönüştürmeye çalışıyorum.

KADIN ERKEK AYRIMI

Nursen KARAS

8 Mart Kadınlar Günü'nde, Bandırma'da, yazının adını taşıyan konuşma için salona geldiğimde, iki solgun yüzlü küçük kızın soruları olduğunu söylediler. Birinin başı örtülüydü. Lise öğrencisiymişler. Öğretmenleri ödev vermiş, kadın-erkek ayrımı olmadığını savunacaklarmış. "Ama var" dedim, "olmadığını savunmak konusunda size yararım dokunamaz. Neden olmamalı'yı tartışabiliriz ancak." Suskun, çaresiz, içten içe de dirençli gibiydiler. Kimdiler, (Ancak okudukları lisenin adını öğrenebildim) öğretmenleri kadın-erkek ayrımı vardır'la yoktur'u tartışmaları gibi bir ödev gerçekten vermiş miydi, konuşmayı dinlerken bir şeyler öğrenebildiler mi, bilmiyorum. Ama ben öğrendim: Ülkemizde kadın-erkek ayrımı yoktur diyebilecek kişilerin varolduğunu ya da bu konuda konuşulmasından hoşlanmayanlarla birlikte yaşadığımızı. Keşke olmasaydı. Kadın ve erkek her zaman, her toplumda ayrı yerlere konulup ayrı koşullara bağlanmasaydı, çok daha mutlu ve dengeli insanlarla, mutlu ve dengeli bir toplum oluşturulabilirdi. Ne yazık ki başlangıcı sayılamayacak kadar eskilere dayanan bu ayrım, geleneklerle ve gelenekler doğrultusundaki yasalarla da biçimlenerek kesinleştirilmiş. Sonuçta da kısaca "Allah öyle yaratmış" deniveriyor. Allah öyle mi yaratmış? Fiziksel güçlerde bir farklılık var kuşkusuz. Doğa erkeğe daha üstün bir güç vermiş; kadının üretkenliğinin korunabilmesi için. Güç farklılığı çok belirgin olmasaydı, gebe kadının korunması gereği kolaylıkla es geçilir, insan soyu dinazorlar gibi tükenir, silinirdi. Hayvanlar arasında da çoğalma dönemlerinde erkeğin dişiyi korumaya aldığını görüyoruz. Kuşlarda ve memelilerde. Ne var ki sonuçta dişi ya da erkek, öbüründen güçlü ya da yararlı sayılmıyor. Diyelim ki aslanlarda, dişi aslan doğurdu diye böbürlenmiyor ya da erkek aslan dişi aslanı doğururken besledi, yiyecek taşıdı diye kükremiyor; yalnızca aslanlıklarını sürdürüyorlar, yavru doğursalar da doğurmasalar da!..

İnsanlarda kadın-erkek birlikteliği böylesine kaba çizgilerle belirlenemiyor. İnsanın düşünen bir yaratık olması, birlikteliğe çağlar boyu yeni boyutlar, yeni kurallar getirmiş, kadına yaşamı güçleştirerek alanını sürekli daraltmış, haklarını kısıtlamış, görevlerini çoğaltarak yükünü ağırlaştırmış. Öyle ki kadının ailede ve toplumda varolabilmesi, zamanla "yaşamak"tan uzaklaşarak "katlanmak" haline gelmiş. Kadın için, kadın-erkek birlikteliği, evlilik dışı durumlarda ayıp ve suç, evlilik durumunda da "nerdeyse suç" durumuna indirgenmiştir. Öyle ki kadına, birçok zamanlarda, bir çok toplumlarda hiçbir söz hakkı eşini seçme hakkı bile tanınmamış, uygun görülen erkeğe her konuda yüzdeyüz boyun eğmesi, hizmet etmesi istenmiştir. Başkaldıracak kadına babaevinin de kapıları, önceden kapatılmış, böyle kişilerin toplumdaki konumu "zor dayanılır" çizgiye indirilmiştir. Yani kadına "VAROLMA"sının bedeli, "EVLİLİĞE KATLANMA"yla ödetilmiştir. Evlilik şablonuna uymayanlarsa "kötü" gürülmüş, kötülüğe de itilmiştir.

Toplumsal yaşamın gelişimini inceleyerek gerilere gidersek insanlık tarihinin başlarında, kadının toplumdaki konumu, bugünkünün tam tersi: İlkçağ insanı, topluca mağaralarda yaşarken, çocuklar anneye bağlı, kadınlar çocukların bakımı, beslenmesiyle uğraşıyor, erkekler gidip avlanıyor. Üremenin nasıl gerçekleştiği bilinmediği için kadın, üstün, Tanrısal güç olarak görülüyor. Bu inancın yerleşmesinde ilk insanlarda kadının kemik çatışısının zayıf, kafatasların vücuda göre büyük olmasının ve ilkçağ kadınının doğumda çok zorlanması, büyük bir olasılıkla yaşamını yitirmesinin de etken olduğu varsayılabilir. Yeryüzündeki insan sayısının azlığı yanında, ortalama yaşam süresinin de çok kısa, otuz yıl kadar olduğu düşünülürse, kadın, çoğalmayı bünyesinde gerçekleştiren olarak saygınlık kazanıyor. Önceleri topraktan, sonra taştan heykelcikleri yapılarak yaratan, vareden yerine konuluyor, putlaştırılıyor*. Meyve toplayıcılığından hayvancılığa, hayvancılıktan yerleşik tarıma geçilmesiyle erkek, yetiştirdiği hayvanların sahibi olarak bunları annenin bütün çocuklarına değil, yalnızca kendisinden olan çocuklarına bırakmak istiyor. Üretim gücünü ele geçiren erkeğin, kadının yaşamına kısıtlamalar getirmesiyle, kadının egemen olduğu anaerkil dönemden, erek egemen ataerkil döneme geçiş başlıyor. Toplumbilimciler bu dönemde yağmurdan yararlanarak tarım yapan toplumlarda anaerkil aile düzeninin sürdüğünü, su yollarından yararlanarak tarım yapan toplumlarda ise, kanalların yapımı ve bakımı erkek gücünü gerektirdi-

*** Bu çağdaki tanrıça heykellerinin kucağında görülen zayıf erkek bedeni çocuğu ya da sevgilisi olarak yorumlanmaktadır. Mezopotamya'dan Çekoslavakya'ya kadar uzanan geniş bölgede, bu dönemden kalma tanrıça heykellerine karşın hiç erkek tanrı heykeli bulunamamıştır.**

ği için hızla ataerkil düzene geçildiğini saptıyorlar. Ne var ki doğanın yaratıcı gücüne olan inanç değişmiyor. Geniş kalçalı, tombul memeli ana tanrıça heykelleri yeryüzünün çok uzak ve değişik bölgelerinde yeni uygarlıkları, yeni inançları etkileyerek, Tanrı'nın oğlu İsa'yı doğurduğuna inanılan **Meryem An**a'ya kadar gelip dayanıyor.

Türk toplumunun yapısını incelersek, kaynaklar, islamiyetin benimsenmesinden önce Türk kadınının özgür, erkeğiyle eşit düzeyde bir yaşantısı olduğunu göstermektedir. Buzul çağları boyunca Orta Asya'da anaerkil bir düzen egemendir. İslamiyet öncesi daha yakın dönemlerde de kadınların, gerekli giyimin dışında örtünmediğini, yasa ve emirlerin kral ve kraliçe adına çıkarıldığını, kızların ancak döğüşte kendisini yenebilen delikanlılarla evlendiklerini ve tek eşliliğin islamlığı kabulden sonra bile değişmediğini görüyoruz. Kadın haklarının birçok batılı ülkeden ve bütün müslüman devletlerden önce bizde kabulünün de böyle bir geçmişe bağlanması yanlış olmasa gerektir.

Anadolu'da kadını incelersek tarihçiler İ.Ö. 7000 yıllarına kadar inen büyük bir uyarlıktan sözetmektedirler. İ.Ö. 3000 yıllarına kadar süren bu toplumda kadının önemi, üst düzey bir işlevi olduğu anlaşılmaktadır. Bazı tarihçiler kadınların egemenliğinin, İ.Ö. 1200 de kesin ve kanlı bir biçimde sona erdiğini ileri sürmektedirler. Bu durum yeterince aydınlatılmamamışsa da, İ.Ö. 2000'li yıllarda Asur ve Hitit'erde kadının konumunu buluntulardan izleyebiliyoruz. Asur kadının ezildiği söylenemezse de, Hitit'lerde saray kadının devlet yönetmesine karşın halk kadınının alınıp satılabildiğini, öldürülebildiğini, çalıştığında yarı ücret aldığını görüyoruz.

Roma ve eski Yunan'ın erkek egemen toplum düzeni, Bizans döneminde Hristiyanlağın tutuculuğuyla, kadının tüm haklarını yitirmesine varıyor. Öyle ki 1071 de Türkler Anadolu'ya geldiğinde kadınımız yerli kadınla çok belirgin bir karşıtlık taşıyor.

Selçuklular döneminde kadının benliğini koruyabildiğini, bilim-sanat etkinliklerinde, hayır işlerinde önemli bir yapıcı rolü üstlendiğini görüyoruz. Ancak din kurallarının katılaşmasıyla kadın sinip geriliyor, gitgide genişleyen günah kavramının karşısında örtünerek geri plana çekiliyor, yalnızca ev işleri ve çocuk doğurmakla yükümlü bir cinsel obje haline geliyor. Osmanlılar döneminde ardarda kadın yaşamını kısıtlayan fermanlar çıkarılıyor. 1610 yılında erkeklerle birlikte sandala binmeleri, 1603'de kaymakçı dükkânlarına girmeleri yasaklamıyor. 1750'da ferace biçimi değiştiriliyor. 1787'de mesire yerlerine gitmeleri, 1828'de ince kumaştan ferace giymeleri (diken terzinin de asılması kaydıyla) yasakları getiriliyor. Padişahlardan biri, **III.** Osman ayda dört gün sokağa çıkmalarına izin verirken, IV. Murat hiç çıkmamalarını buyuruyor. **II.** Abdülhamid 1901 yılında çıkardığı bir fermanla avrupalı öğretmenlerin, mürebbiyelerin, yeni düşünceleri aşılar korkusuyla, hareme girmelerini yasaklıyor. Ancak bakanlarından birinin sert tepkisiyle karşılaşan bu fermanın pek uygulanamadığını görüyoruz. Yine de Avrupalı mürebbiye ve öğretmen ancak saraya yakın, az sayıda ailenin yararlanabildiği bir olanaktır. Böyle bir eğitim görmüş olan varlıklı ailelerin kızlarından, daha sonra toplumа yararlı işler yapan kişiler çıkmıştır. Kadınların erkeğe göre miras payları bu dönemde 1/2 den 1/8 e kadar iniş göstermektedir. Abdülhamid kadının sosyal durumundaki gerilemeleri gözardı ederek yeni fermanlarla tutsaklık zincirlerini sağlamlaştırırken bazılarını hafiyelik işlerinde araç olarak kullanmanın yollarını da bulmuştur.

Kadınların odalık, cariye, hizmetçi olarak açıkça alınıp satılması olayı 1800'lerin başına kadar bizde de doğallıkla yaşanmışken; tüm ulus insanlarına mal ve can güvenliği sözü veren 1839 Tanzimat fermanıyla ve 1854'de "bütün beyaz kadın ticaretini yasaklayan bir fermanla" tarihe karıştığını görüyoruz.

Kız çocuklarının öğretimine 1843 yılında ebelik eğitimiyle başlanıyor, sonradan "Kız Sanayi Mektebi" adını alacak iki kuruluş 1869'da Rusçuk ve İstanbul'da eğitime başlıyor. 1870'de öğretmenlerin "yaşlı ve edepli erkekler" olması koşuluyla İstanbul'da "Kız Öğretmen Okulu" açılıyor. 1915'de İstanbul Üniversitesi'nde (Darülfünun) kadınların haftada 4 gün öğrenim görebilmelerine hak tanınıyor. 1916'da ayrı bir üniversite kuruluyor, 1918'de erkeklerle aynı sınıfa kabul ediliyorlar. 1895'de kadrosunu yalnızca kadın yazarların oluşturduğu, kadın haklarını savunan "Hanımlara Mahsus Gazete" yayınına başlıyor. 1908'de, meşrutiyetin ilanından sonra "Kadının ailedeki rolü, dinin önemi, çokeşlilik" gibi konular, Ziya Gökalp'de odaklaşan ilerici yazarlarla, Mehmet Akif, İsmail Hakkı gibi tutucu yazarlar arasında tartışmalara neden oluyor. Kadın hakları konusundaki atılımın gücünü anlamak için o günlerde 9 kadın dergi ve gazetesinin yayımlandığını, 19 kadın derneğinin çalıştığını anımsamak yararlı olacaktır.

Kadının Cumhuriyet dönemindeki yaşamına geçmeden "harem"in toplumumuza Bizans ve İran'dan geçtiğinin, İncil'de sözü edilen çarşafın da eski Yunan'da ve Roma'da, daha sonra Yunan, Ermeni, Suriyeli, Slav gibi doğu Hristiyan kadınlarınca 19. yy. başlarına kadar kullanıldığının belirtilmesi gerekir.

Geçmişe dönüp baktığımızda kadınımızın, islamiyetin kabulüyle Anadolu'ya yerleşimden sonra gün

BİR ARDIÇ KUŞUYUM BEN • ZERRİN TAŞPINAR ŞAHİN • ŞİİRLER • İNSANCIL YAYINLARI

PETER HAERTLİNG

FABİAN İÇİN

Eğer istersen
senin için kar
yağdırabilirim, oğlum,
yalnızca ölüleri
yok sayamam
kar altındaki.
O kar
benim çağlarımdan gelen kardır:
o zamanlar çok kar yağardı,
ve kışlar
bir kış boyu sürerdi,
o zamanlar kayakla
gidilirdi, kızaklar
yalnız ocakta kaymazlardı
Senin kışların
kış değil, oğlum
Ben kar yağdırırım
dinmeyen karımı
ölülerim için. Ya sen
hangi karı seninkiler için?

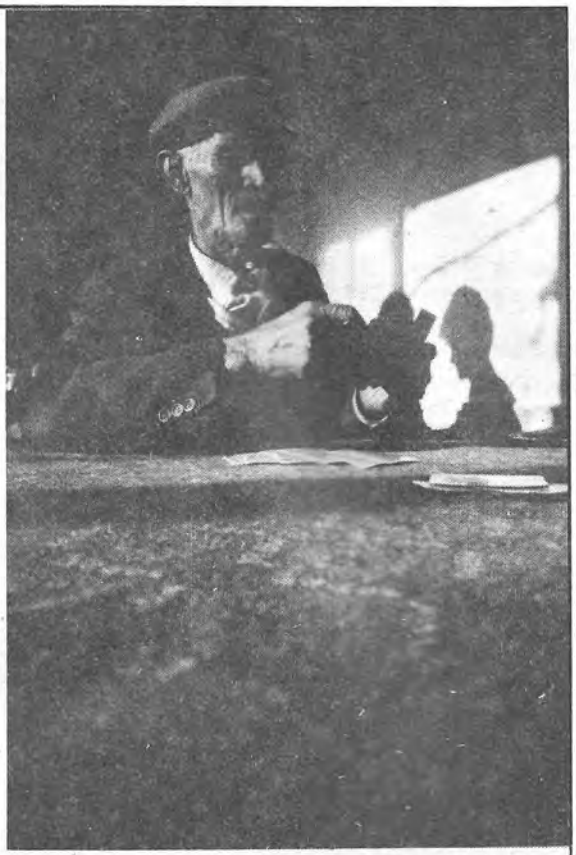

Şirin Küçüktabak

Çeviren: Necdet NEYDİM

be gün haklarını yitirerek köleleştirildiğini görüyoruz; Atatürk'e kadar. 4 Nisan 1926'da Medeni Kanun'un kabulüyle hukukî eşitliği, seçme seçilme haklarını kazanan Türk kadını ne yazık ki yılların olumsuz birikiminden birdenbire kurtulmayı başaramamıştır. Ancak Türk ulusunun uygar dünya devletleri arasında kendine değer bir yer alabilmesi ve gelişen teknolojiye yenilmemesi için yalnızca erkeklerin çabasının yeterli olmayacağını anlamak zamanı artık gelmiştir. Bir ulus kadınlar şu yana, erkekler şu yana diye bölünemez. Erkekleri okutalım, eğitelim; kadınlar da onlara hizmet etsin anlayışı ise kölelik döneminde kaldı. Kadını bilgisiz olan toplumun bir yarısı karanlıkta, öbür yarısı ve çocuklar da henüz aydınlığa çıkamıyor demektir.

Bu sorunun kökünden çözümünü yine kadınlar sağlayacaktır. Önce eşine midesiyle bağlı olmaktan kurtulup ekonomik bağımsızlığını kazanarak, kendi yaşamlarını, durumlarını olması gerekene en yakına getirmeye çalışarak; sonra da çocuklarını kız-erkek ayrımı yapmadan sofralarında, eğitimde, öğrenimde, özellikle de ev hizmetlerinde aynı hak ve sorumluluklarla yetiştirerek.

Sözün başında, insanlar dünyasında kadın-erkek konumunun, hayvanlar dünyasındakine göre farklı oluşunun, insanın düşünen yaratık oluşundan kaynaklandığını görmüştük. Düşünme, öğrenme, uygulamada kadın, erkekten hiç de gerilerde kalmadığına göre, düşünme yeteneği, insan ırkına kadını ezme hakkını getirmemeliydi. Sonuçta ortaya bu çıkıyorsa düşünce yanlış yönlendirilmiş, işe çıkarcılık, şeytanlık karışmış demektir. Bulunduğumuz noktanın haklılığına inanıyorsak, çıkış noktasına dönerek olguların yeniden, korkusuzca irdelenip, bulunacak doğruların yaşama geçirilmesinden korkmamalıyız. Erkekler gibi biz kadınlar da.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1) **Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu, Türker ALKAN, Ank. Üniv, S.B.F. Yayını, 100. Doğum yılında Atatürk'e Armağan dizisi: 18, Ank. 1980**

2) **Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları, Ney Ben Sadon Çev. Şirin Tekeli, İletişim Y. 1990**

3) **Bizde Kadın, Ahmed Cevat, Hazırlayan Hayrünnisa Köni, Tarih Ve Toplum Kitaplığı, 1988.**

BİLİNÇ GEZGİNİ

Berrin TAŞ

Dostun olsun istiyorsan
önce sen dost ol.

☆

Yürüdüğün yoldan senden önce kimse geçmemiş olabilir. Bu, yolun yanlış olduğunu göstermez.

☆

Başkalarına kusur bulmakta çok başarılısın
aynı büyüteçle kendine bakabiliyor musun
önemli olan bu.

☆

Yüreğinle katılarak değiştirmeye çalışmadığın her şey için sızlanıyorsun.
Bu gidişle ömür boyu ağlamak zorunda kalacaksın, başkalarının senin adına bir şeyler yapmasını bekleyerek...

☆

Hiç durmadan bekliyorsun
beklemeyi bıraktığın zaman yaşam senin

☆

Bekleyerek yürüdüğün yollar
bir yere varmaz.

☆

Neyi beklediğini bilmiyorsan
yanından geçip gider bütün beklediklerin...

☆

Beklemediklerinle karşılaşmak istemiyorsan
neyi beklediğini seç.

☆

Yaşamındaki olumsuzlukların nedenlerini başkalarında arıyorsan kendini geliştiremezsin.

☆

Yaşamın seni sürüklemesine izin veriyorsan
sonucuna katlan.

☆

Görülmek istiyorsan farklılığını ortaya koyma cesaretini göster.

☆

Zor olan kendini yaşamak ve sonuçlarına katlanabilmek... başkalarına benzemek değil.

☆

İnanmadıklarına inanır gibi yapıyorsan...
gerçekten inandıklarını savunamıyorsun demektir.

☆

Değer verdiklerinle... vermediklerini yanyana bulundurman "DEĞER"E haksızlıktır, seçimini yap.

☆

Seni başkalarından farklı kılan..... seni
oluşturan ögeler..... besle ve büyüt onları.

☆

Değişmek istemiyorsan kimsenin hatırı için
kendini zorlama.....
önemli olan senin ne istediğin.

☆

Değişmen gelişmeyi getirmiyorsa
değişmesen de olur.

☆

Neye doğru değiştiğin..... önemli bu.
Uyanık tut bilincini ve gözle kendini.

☆

Kendi doğrunun en doğrusu olduğunu düşünüyorsun. Önemli olan başka doğrularla buluşup buluşmadığı.....

☆

Yanlış, doğruya götürüyorsa,
bir işlevi var demektir.

☆

Öylesine dinle ki.... sen aradan çekil
kendini duysun konuşan

☆

Seni kıskandıklarını söylüyorsun
o kadar değerli misin gerçekten

☆

Acele yargılama anlamayı güçleştirir,
bir temele dayanmıyorsa.

☆

Duygularını bırakacağın bir yer bulamadıysan
yanında taşı...

☆

Kör, sağır ve dilsizi oynarken yaşadığını mı sanıyorsun.

☆

Kendini vermeyene saygı duyamam, üretemediğini sandığımdan.

☆

Bilmek, kitap okumakla doğru orantılı değildir, görmeyi sağlamıyorsa.....

☆

Olan'a izin verdin
olacak olan'a aldırmadın
şimdi de yazgı diyorsun
hiçbir şey yapmadan.

☆

Yanındayken içindekileri gerçekleyebildiğin
insanı küçümseme.....
kendini bir şey zannetmeni o sağlıyor.

☆

Sürekli kendini savunuyor olman, olan'ı anlamanı geciktiriyor.
Sus biraz..... ve dinle görünenin ardındakini.

SEVGİ ÜZERİNE BİR ROMAN: DEVEKUŞU ROSA

Cemile ÇAKIR

Uzun yıllar yurtdışında yaşamak zorunda kalan Yusuf Ziya Bahadınlı, 1991 yılı sonlarında yayımladığı Devekuşu Rosa ile kendi roman çizgisini bir adım daha ileriye götürdü. Ne yazık ki bizim ortamımız vefasız ve unutkan. Bugüne değin dört roman, dört hikaye ve iki de dil üzerine kitabın yazarını neredeyse görmezlikten geliyorduk. Ya unutkandık, geçmişle bütün bağlarımız kopuktu, ya da Bahadınlı'ya hakkını vermek, bizi rahatsız edecekti. Sustuk, her zamanki gibi sustuk. Oysa sistemin yazarı olsaydı, romanını, daha yazmadan haber yapar, günlerce ondan söz ederdik.

Devekuşu Rosa, Yusuf Ziya Bahadınlı'nın beşinci romanı. Bundan önce sırasıyla **Güllüceli Kazım** (1965), **Güllüce'yi Sel Aldı** (1972), **Gemileri Yakmak** (1977), **Açılın Kapılar** (1985) adlı romanları yayımlanmıştı. Ayrıca **İtin Olayım Ağam** (1964), **Haççа Büyüdü Hatiş Oldu** (1978), **Geçeneğin Karanlığından** (1982), **Titanik'te Dans** (1986) öykü kitapları, Aydın Su takma adıyla yayımladığı **Atasözleri Sözlüğü** ve kendi adıyla yayımlanan **Türkçe Deyimler Sözlüğü** var.

Yusuf Ziya Bahadınlı, arı Türkçe'siyle iyi bir öykücü. Romanlarında da yine bu arı dili görüyoruz. İlk romanından başlayarak, Devekuşu Rosa"ya uzanan çizgide, bir anlamda yazarın kendi yaşam çizgisini de buluyoruz romanlarına paralel olarak.

İlk romanı **Güllüceli Kazım,** köyden şehire okumaya gelen, burada mezhep ayrılıkları yüzünden türlü işkencelere, baskıya uğrayan birini anlatırken, **Güllüce'yi Sel Aldı**'da Güllüce (ya da yurdun herhangi bir ilçesi)'de seçim ortamı, dönen dolaplar ve halkın seçtiklerinin uğradığı baskıları konu edinen Bahadınlı, selle toplumsal bir olayı, 1971'i anlatmaktadır. **Gemileri Yakmak**'ta ise Kurtuluş Savaşı'ndan toplumsal mücadeleye uzanan çizgi bir bütünsellik içinde anlatılıyor.

Yusuf Ziya Bahadınlı, 1980 sonrasında Almanya'da yaşamak zorunda kalır. Tam on iki yıl yurdundan uzak kalan yazar, **Açılan Kapılar**'da yurtdışında yaşayanların sorunlarını işlemektedir. Sığınmacılar, değerlerini yitirip yerine ne koyacağını bilemeyenler..

Devekuşu Rosa ise başlıkta da belirtiğimiz gibi bir sevgi romanı. Ana konusu sevgi. Sevgiye doğru bir yaklaşım, sevgiyi, sahip olunacak, elde edilecek bir meyve gibi görmeyip, bir özgürleşme mücadelesi olarak gören bir roman. Romanın üç ana kahramanında görürüz, sevginin nereden nereye ilerlediğini.

Gül, Türkiye'de evlenip Almanya'ya gitmiştir kocasıyla birlikte. Kocası, onun değerlerine saygı göstermez, o tam da çevrenin istediği gibi, evde ev işleri yapan, çocuğuna bakan bir kadındır. Sonra işler değişir. Gül, evin dışındaki dünyayı tanımaya başlar. Evlilikten ve zorunlu olarak sürdürülen karı koca ilişkilerinden başka sevginin de, yaşamın da var olduğunu öğrenir. Önce Ender'le tanışır, ama Ender, daha kendinin ne olduğunun bilincine varamamış biridir. Sonra Metin... Metin bir siyasi sığınmacı. Evli, karısı ve çocukları Türkiye'de. O da sevgiyi tanıyamamış. Toplumsal mücadelede yer almasına karşın, karısıyla ilişkisi konusunda toplumdaki ortalama çizgiyi aşamamış, sevgisiz bir evliliği yürütmekte. Üstelik evliliğinin sevgisiz olduğunun bile neredeyse farkında değil.

İnsan sevgiyle biraz da kendini tanır. Yaşamın dönen değirmeni sevgiye dönüşünde ona kendi yüzünü gösterir. Metin, Gül'le tanışınca kendini, yaşamın öbür yüzünü tanır.

Bir de kitapta üçüncü bir kahraman var, Sevinç. Sevinç, yoksul bir çocukluk, saldırıya uğramalar, tecavüzler ve mutsuz bir evlilik sonrası Almanya'dadır. Sevgiyi o da arar. Ama aradığının ne olduğunun bilincinde değildir. Biraz da öç almak vardır gizliden gizliye erkeklerden. Özgürlük de tam anlamıyla bilincine varılamayan bir şeydir Sevinç'te. Böyle olunca sevgi olmadan birlikte olmak, hatta herkesle birlikte olmak... Özgür olacağını sanır belki de...

Romanın ana konusu bunlar. Üçlü çizgi birbirine örülü olarak, geriye dönüşlerle sürüyor. Akıcı ve duru bir dil. Belki de yıllar yılı yazmanın, üstelik dille ilgili yazmanın getirdikleri bunlar. Bu üç kişinin ardında 1980 sonrası Almanya'ya sığınan siyasilerle, Almanya'da çalışan işçilerin yaşamı da vardır biraz. Belirgin olmasa da görürüz Almanya'yı arka planda. Değişen değerleri, değişemeyen değerleri...

Yusuf Ziya Bahadınlı, bu romanda sevgi üzerine söylediği

TEN VE BELLEK

geceydi,
duvar diplerinde
köpekler ağlıyordu
yakut bir şafaktan
bakıyordum sana
ve cesedim
uçurumlardan
yuvarlanan
kar taneleri gibi
yaslanıyordu
ölümün
güvercin göğsüne

ten ve bellek:
hayatın
gizemli göstergeleri
insan
nasıl ulaşabilir
kendi gerçeğine
firari bir kasırganın
peşinden
koşmuyorsa eğer!..

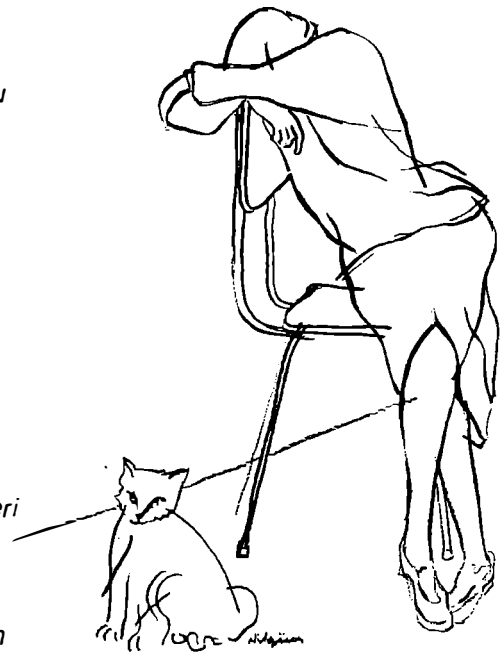

Nilgün Kozal

Metin GÜVEN
1992

şeylerle sevgiye belki yeni bir boyut getirmiyor, bilinen ama belki de üstünde durulmayan bir yanı öne çıkarıyor.

Sonunda Metin, Türkiye'deki parti arkadaşlarının çağrısı üzerine Türkiye'ye döner. Bu sevginin bitimidir belki de. Belki de değil. Metin geri dönme sözü vererek ayrılır Gül'den.

Bir sevgiyi romanın ana çizgisi yapmak, sevgi konusunda bugüne değin söylenenleri yeni bir romanla gözden geçirmektir bir anlamda. Özellikle kapitalist üretim ilişkileriyle birlikte kapitalist kültürün ülkemize soktuğu "özgür aşk" ortamında... Oysa zoraki aşk olmazdı, zoraki olanı ise aşkın ölümüydü. Tüketim ekonomisinin paralelinde gelişen "tüketim aşkı", yani sevgisiz, aşksız cinsellik. Bahadınlı, kendisiyle sohbetimiz sırasında buna "çiftleşme" diyor. İşte toplumda sevgiyle, aşkla yücelen cinselliğin yerini egemen kültürce şişirilen bu "çiftleşme" aldığı sürece, elbette ki Sevinç, kendisini zorbaca hırpalayan erkeklerden öç alırcasına bedeniyle bütünleşse de sevmeden birlikte olacaktı onlarla.

Böyle bir romanın gerekliliğini düşünmüştüm geçenlerde bir gazate haberini okuyunca. Hangi gün olduğunu anımsamıyorum. Liseli öğrenciler, şişe döndürme usülü eşleşerek birlikte olurlarken aralarında kavga çıkmış, birini de öldürmüşler. Orada bulunan kızlardan biri anlatıyor. Ortaya bir şişe koyuyorlar, masanın üstüne. Hepsi masanın çevresinde oturuyorlar. Şişeyi çeviriyorlar. Şişenin uç kısmıyla arka kısmı kimleri gösterirse onlar birlikte oluyor. Bunların aynı cinsi göstermesi halinde bile.

İşte böyle bir ortamda Yusuf Ziya Bahadınlı'nın sevgiyi yücelten romanı daha da anlam kazınıyor. Düşünüyorum, liseli o çocuklar eğer bu romanı okumuş olsalardı, yine o şişeyi çevirirler miydi? Sanmıyorum. Kapitalist toplum, bir anlamda kültürsüzleşmenin toplumu. Bütün metalar küçük paketler halinde üretilip, 'kullan at' savsözüne göre üretiliyor. Kültür de öyle. Televizyonu, spor gazeteleri ve bol renkli basınıyla sevgiyi iyice yok ediyorlar.

Oysa edebiyat insana sevmeyi öğretiyor. Hepimizin bir anlamda küçümsediğimiz Kerime Nadir romanlarında biie öğretilen bir sevgi vardı, gerçeklerden kopuk da olsa ideal bir sevgi öğretiyordu. Şimdi ise sevgi yerine cinselliğin, sevgisiz cinselliğin yerleşmesine yardım ediyor renkli basın.

Sanatçının görevi, yazarın görevi bu anlamda toplumsal bilinci doğru olarak yaratmaktır. Sevgiyi doğru alarak yaratmak, aşkı doğru olarak yaratmak, yaşamı doğru olarak yaratmak...

Ben 18. yy. romantik aşk romanlarını okuyarak büyüdüm. Yaşamımda bunun izlerini taşıdım. Şimdi ise dilerdim ki bu gençler, bu toplum sevgi üzerine bu romanı alsın okusun, sevgiyi duru bir dille yeniden görsün. O kadar az ki bunca çürümüşlüğün içinde sevgi. Onu bulalım, ona çoğaltalım. Yan unsurlarından soyutlamadan, yaşamın ana hatlarından koparmadan,...

Yazdıklarımdan bu romanın mükemmel bir roman olduğu da çıkmasın. Klasik Fransız ve Rus romanlarının o büyük zenginliği yok elbette. Böyle bir savı da yok. Arka planı belki yeterince zengin değil, ama yukarıda da belirttiğim gibi sevgiyi işlemiş, özgürlüğün bilincine varmakla, kendini gerçekleştirmekle ulaşılabilen sevgiyi...

Devekuşu Rosa, Yusuf Ziya Bahadınlı, Cem Yayınları, 1. Basım, 1991

EDEBİYAT ARAŞTIRMACISI DR. ŞEVKET TOKER İLE ROMANDA KARAKTER-TİP-KAHRAMAN ÜZERİNE...

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

— Sayın Dr. Şevket Toker, önce kendinizi kısaca tanıtır mısınız? (Kısaca yaşamöykünüz, çalıştığınız kurumlar, yayınlarınız.)

— 16 Mart 1948'de Mazıdağı'nda doğdum. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde geçen ilk ve ortaöğrenim yıllarından sonra, 1969 yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdim. Aydın Ticaret Lisesi ve Aydın Lisesi'nde yedi yıl öğretmen olarak çalıştım. 1975 yılında Ankara'da Devlet Lisan Okulu'nu bitirdim. 1976 yılı sonunda E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi -şimdi Edebiyat Fakültesi- Türk dili ve Edebiyatı Bülümü'ne Yeni Türk Edebiyatı Asistanı olarak girdim. 1979 yılında "Edebiyatımızda Nev-Yunânîlik Akımı" başlıklı çalışmamla yüksek lisansımı, 1983 yılı sonunda da Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın yönettiği "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler" adlı çalışmamla doktoramı tamamladım.

E.Ü. Edebiyat Fakültesi yayını olan **"Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarından Alafranga Tipler"** (E.Ü. Basımevi, İzmir 1990, 193 sayfa) adlı eserimin dışında çoğu E. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'nde çıkmış yedi tane makalem var. Bunların beşi telif, ikisi ise çeviri.

Halen aynı fakültede öğretim görevlisi olarak çalışıyorum.

— **"Edebiyatımızda Nev-Yunânîlik Akımı",** E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: I. İzmir 1982, ss. 135-163.

— **"Şıpsevdi Romanı"** E.Ü. Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: II. İzmir 1983, ss. 148-172.

— **"Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Şık" Romanında Tipler ve Tip Yaratma Tekniği",** Mehmet Kaplan'a Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1984, ss. 255-265.

— **"Batılılaşma ve Alafrangalık",** Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: IV, İzmir 1985, ss. 79-109.

— **"Anlatma ve Gösterme"** (Wayne C. Booth'un The Thetoric of Fiction adlı eserinden çeviri) Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: V, İzmir 1989, ss. 127-140.

— **"Tanzimat'tan Nev-Yunânîlik Akımı'na Kadar Eski Yunan ve Latin'e Duyulan İlgi",** Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: VI, İzmir 1991, ss. 35-45.

— **"Yirminci Yüzyıl Eleştirisinin Temel Yönelişleri"** (René Wellek'in Concepts of Criticism adlı eserinden çeviri) Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: VI, İzmir 1991, ss. 47-63.

— Bir süre önce "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler" (Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir 1990, 193 sayfa) adlı çalışmanız yayımlandı. Yanılmıyorsam bu, doktora çalışmanız. Kitabınızla ilgili sorulara geçmeden şunu açıklığa kavuşturmanızı istiyorum. Romanda kahraman, karakter, tip terimleri bizde biraz karıştırılıyor gibi geliyor bana. Önce bu terimleri açıklar mısınız lütfen?

— Evet, sizin de belirtiğiniz gibi, bu eser doktora tezimin kitaplaşmış şekli. Yazılışından yedi yıl sonra da olsa yayımlanmış olması mutluluk verici.

Roman yorumunda kahraman, karakter ve tip terimleri bizde zaman zaman birbirleri yerine veya karıştırılarak kullanılıyor.

Önce "kahraman" terimi üzerinde duralım: Erkek veya kadın kahraman (İng. hero, heroine), roman, hikâye ya da tiyatro eserindeki merkezî karakterdir. Bu terim, okuyucu veya seyircinin merak ve ilgisinin odaklaştığı karakter için kullanılır. Ancak bu kullanışta onun ahlâkî özelliklerinin üstünlüğü dikkate alınmaz. Daha açık bir ifade ile, onun gerçekten kahramanca özellikler taşıyıp taşımadığı göz önünde tutulmaz. Bu

KÖSE DÜŞÜNCE

Kursağımda,
düşünen kadın oynayacak bu oyun.
Ve giyinik.
Diz boyu mürekkep var dışarıda.
Üşüyen mi var?
—sihirli mavi yağmurlarda—
Camı kapatacağım.
Avucu çenesinde,
bir dram yağıyor,
perdeyi de kapatacağım.
Gözbebekler çok sarımsı...
Bu salonda.
Kadın,
ben seni tutmayayım.
İşin vardır,
bu oyun.

Sencer BAŞAT
Nisan, 1989

yüzden roman yorumunda kahraman yerine daha nötr bir terim olan baş kişi (protagonist) tercih edilmelidir.

Protagonist terimi, Eski Yunan tiyatrosunda baş aktör için kullanılmıştır. Aktör, daha sonra koroya dahil edilmiş ve korunun önderi olmuştur. Bu yüzden süregelen anlamı, tiyatro eserinde "birinci" veya "aslî" oyuncudur. Baş kişi terimi, aynı zamanda bir kurmacada (fiction) rehberlik eden, amacı kahramanca veya şerefsizce de olsa, eserde önemiyle merakımızı, ilgimizi ve sempatimizi toplayan şahsiyettir. Eserde onunla çatışan, çelişen, çarpışan da hasım (antagonist) diye adlandırılır. Hasım, her zaman insan olmaz; hayvan, doğa olayları da olabilir. O zaman ise eserde hasım güçlerden söz ederiz. Yüzyıl başından beri artarak yazılan psikolojik ikilem romanlarında ise birbiriyle çatışan aynı karakterin görüşleri olabilir. Bu durumda baş kişinin hasmı, bizzat kendisidir.

Karakter terimi de kurmacada yer alan kişiler için kullanılır. Ancak kurmaca tarihi boyunca değişik anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Günümüzde ise kurmacada kendine has özellikler taşıyan kişiler için kullanılmaktadır. Karakter, değişik şekillerde ve değişik amaçlarla yaratılabilir: Yazar bazan kişilik özelliklerinin hepsini, karakterin inandırıcılığını ve güvenilirliğini kaybetmeden yeterli bir karmaşıklıkla sunar ki, o zaman basit (simple), E.M. Forster'in deyişiyle düz (flat) bir karakterden ziyade karmaşık (complex) bir karakter ortaya çıkar; bu türden bir karakter üç boyutlu veya Forster'in verdiği adla yuvarlak (round) karakter diye adlandırılır. Kural olarak, kurmacada tali karakterler çoğu zaman iki boyutlu olarak ele alınırlarken, asli karakterler üç boyutlu bir ele alış tarzına ihtiyaç duyarlar.

Yine statik ve gelişen karakterler de kurmacada yer alabilirler. Bunlar büyük ölçüde düz ve yuvarlak karakterlere benzerler. Statik karakter, aksiyon süresince değişmemiş olarak kalır. Çünkü o, eserin merkezindeki kişilerin ilişkilerindeki değişmelerle doğrudan doğruya bağlantılı değildir. Bu tür karakterler, eserde yardımcı bir rol oynarlar. Gelişen karakter ise genellikle eserin merkezinde yer alır. Bu karakterin kişiliğinde eser boyunca değişmeler veya hayatın yeni yönlerini tanımasıyla gelişmeler olur.

Kurmacadaki karakterlerin ayırımı konusundaki bir başka görüş onların işlevlerine dayanır. Onların eserde ne yaptıklarını, rollerini tanımamız, çoğu zaman eserin olay örgüsünü ve temasını kavramamıza yardımcı olur ve eseri yorumlamamız için bize elverişli bir terminoloji sağlar.

Daha önce üzerinde durduğumuz baş kişi ve hasım en önemlileridir. Sırdaş, çoğu zaman yazarın, baş kişinin veya diğer bir asli karakterin düşüncelerini, görüşlerini veya umutlarını anlattığı veya tartıştığı karakterdir. Sırdaş yoluyla yazar, karakterin bazı özelliklerini bize dramatik bir teknikle vermiş olur. Sırdaş, çoğu zaman baş kişinin yakın bir dostu veya sevgilisidir.

Mukayese karakteri ise, yine aslî karakterin olağanüstü veya olağandışı özelliklerinin apaçık bir şekilde görülmesini sağlamak için çizilen ikinci derece karakter portresidir. Böylece karşılaştırma yoluyla asli karakterin özellikleri daha açık bir şekilde ortaya çıkar.

Kurmacada kimi zaman karakterler yerine tipler yer alır veya eserin bazı figürleri tip olarak çizilirler. Tip, bireysel özelliklerden çok ortak özellikler taşıyan ve bu özellikleri en açık bir biçimde kendinde temsil eden kişidir. En önemli özelliği, grubunun özelliklerini en iyi şekilde taşıması ve bu özelliklerin onda abartılı bir biçimde bulunmasıdır. Tipler, genellikle düz ve tek cephelidirler. İnsanoğlunun karmaşık eğilimleri ve iç çatışmaları hesaba katılmadan yaratılırlar. Roman boyunca başlarından pek çok olay geçtiği halde değişmeye uğramazlar, başka romanlarda başka adlar alarak yeniden karşımaza çıkarlar. Moliére'in cimri tipi ve Tanzimat sonrası romanımızdaki alafrangalar tipin en iyi örnekleridir.

— Bizim toplumumuzda ve edebiyatımızda "alafranga tipler", Batılılaşma sürecinde ortaya çıkmıştır. Türk romanında Hüseyin Rahmi'ye kadar alafranga tiplerin temel özellikleri nasıl çizilmiştir? Hüseyin Rahmi bu tipleri ne gibi özellikleriyle, hangi dönemlerde ele almıştır?

— Sorunuzun ilk bölümünün en açık ve en güzel cevapları, Sayın Orhan Okay'ın **Batı Medeniyeti**

Karşısında Ahmed Midhat Efendi (Baylan Matbaası, Ankara 1975, 431 sayfa) adlı eserinde ve Sayın Berna Moran'ın **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış** adlı eserine aldığı "Alafranga Züppeden Alafranga Haine" (II. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1987, ss. 250-259) adlı makalesinde yer alıyor. Okay, Ahmed Midhat Efendi'nin romanlarında yer alan alfrangaların özelliklerini verir ve "Roman ve Tiyatrolarındaki Tipler" başlıklı **VII.** bölümde A. Midhat'ın alafrangalarını ve diğer tiplerini ayrıntılarıyla tanıtır.

Moran ise **Araba Sevdası**'ndan başlayarak züppelikten hainliğe kadar giden çizgide alafrangaları büyük bir ustalıkla yorumlar.

Hüseyin Rahmi'ye kadar alafrangalar, Batı'ya hayran, Batı karşısında aşağılık kompleksine kapılmış ve onu yüzeysel bir biçimde taklit eden, kılık kıyafetiyle, makyajıyla, düşünceleri ve tavırlarıyla gülünç ve zavallı tiplerdir. Hüseyin Rahmi'nin **Şık** ve **Mürebbiye** romanlarında da önceki alafrangaların özellikleri sürer. Ancak **Şipsevdi** romanı, değişimin ilk romanıdır. II. Meşrutiyet dönemi romanlarının en belirgin özellikleri, alafrangaların fikrî yönlerinin ön plâna geçmesi ve alafranga genç kız tiplerinin ortaya çıkmasıdır. Cumhuriyet dönemi romanlarındaki alafrangalar ise değişen hayat içinde önemlerini yitirirler ve sadece yaşama tarzlarındaki farklılıkları ve ahlâkî zaaflarıyla ele alınırlar.

— Kitabınızda da belirtiğiniz gibi Hüseyin Rahmi'nin alafranga tiplere yaklaşımı hemen hep "eleştirel" ve "yergici"dir. Siz bunu neye bağlıyor, nasıl açıklıyorsunuz?

— Hüseyin Rahmi, romanlarında alafranga tipleri eleştirir ve yerer. Bunun nedenini, devir insanının alafrangalara duyduğu öfke ve hatta nefrette aramak gerekir. Hüseyin Rahmi, yazarlık hayatı boyunca bir halk romancısı, halkın dili ve sesi olmayı amaçlamıştır. Bu yüzden zaten hiçbir olumlu özelliği olmayan ve ortaya çıkışlarından itibaren öfke ve nefretle karşılanan bu tiplere karşı romancı da acımasızdır.

— Hüseyin Rahmi'ye göre alafrangalık, öyle sanıyorum ki "ahlâkî yozlaşma" ile eşanlamlıdır. Yazarımızı böyle bir değerlendirme yapmaya yönelten nedir? Önyargısı mı, gözlemleri mi?

— Ahlâkî yozlaşma Hüseyin Rahmi'nin alafrangalarının tümünde görülen bir özellik. **Şık** romanından **Namuslu Kokotlar**'a kadar bütün romanlarındaki alafrangaları harekete geçiren dürtü cinsel içgüdüleridir ve onların karşı cinsi etkilemek, ona sahip olmak için yapmayacakları ahlâksızlık yoktur. Romancı böyle bir değerlendirme yaparken hem gözlemlerinin hem de önyargılarının etkisindedir. Ancak bunlardan hangisinin ön plânda geldiğini belirlemek de son derece güç, hatta imkânsızdır.

— Çok teşekkür ederim.

NAZIM HİKMET'E SAYGI GECESİ

5 Haziran 1992 Cuma Saat: 20.00

Düzce'de
Nazım Hikmet'e Saygı gecesini
yaratan
Direngen İnsana
Düzce'li dostlara
yol arkadaşlarımıza
teşekkür ederiz.

GECEYE KATILANLAR:

İSA ÇELİK
CENGİZ GÜNDOĞDU
AYDIN HATİPOĞLU
AFŞAR TİMUÇİN
INSANCIL OKUMA TİYATROSU

Yöneten: Cemile Çakır
Necmettin Borteçin
Berrin Taş
Nihat Ateş
Sadık Albayrak

ADNAN ÖZYALÇINER
SENNUR SEZER
MUSTAFA SERCAN
YAVUZER ÇETİNKAYA

TEŞEKKÜR
İnsancıl Okuma Tiyatrosu'nun çalışmaları için bize kapısını açan ve yardım eden **Fırat Kitap Galerisi**'ne ve Sayın **Mehmet Fırat Eroğlu**'na teşekkür ederiz.
İnsancıl Okuma Tiyatrosu

ÖYKÜ

GÜNEŞLİ BİR GÜN YA DA TAMAMLANMAMIŞIN UMUDU

Ömer BAYTAŞ

(Gereçler: Güneşli bir gün / Baştan aşağı tanıtım tabelalarıyla kaplı bir yapı / Daha tamamlanmamış bir inşaat / Ortayaşlı Aydın / Aydının yaşıtı Gözlemci.)

Gün alabildiğine güneşli, taze ve yeğnik, sözcüğün tam anlamıyla güzeldir. Ortayaşlı Aydın, araç gidişgelişinden biraz ötede, gezi yolunda, her yönden gelip geçen insan kalabalığının ortasındadır. Yolun bitiminde durmuştur. Toprak yoldan ayrılmak istememektedir. Önündeki taş parmaklığa dayanmıştır. Devingen kalabalığın ortasında olmasına karşın, duyduğu, toprağın ve taşın serinliğiyle güneşin yukardan vuran sıcaklığıdır. Önce kendini duyumlarına bırakacağından, güzel günle özdeşleşivereceğinden korkmuştur. Sonra günün çağıran güzelliğine kapılarak, bunun yaşadığı dünyada biraz da lüks kaçacağını bilmekle birlikte kafasındaki binbir dünyasal sorunu bir an için unutmaya ve salt güneşle olmaya karar vermiştir. Eğer biraz olsun başarabilmişse, anlığının işleyişinden kaçmayı başarabildiği ölçüde, güneşin altında kendini bırakmış, gevşemiş, mutlu görünmektedir. Öyledir ya, bir an için bile olsa, anlığının işleyişinden gene de kurtulabilmiş değildir.

Çünkü kentin bu en geniş ve işlek alanına bakan işyeri yapılarından birinin önyüzü, öbürlerininkinden daha belirgin olarak, baştan aşağı tanıtım tabelalarıyla kaplıdır. Tabelalar büyüklü küçüklüdürler. Değişik iş dallarını göstermektedirler. Renk renktirler. İçiçedirler. Uyumsuzdurlar. Güzelduyudan yoksundurlar. Çirkindirler. Gözü yorucudurlar.

Bitişiğindeki yapı ise, birincisiyle tam bir karşıtlık oluşturacak biçimde, dört duvarı ve katları çıkılmış, daha bitmemiş bir inşaattır. Ağaç iskelenin ardında, önyüzü, yeni, temiz, ak, dokunulmamıştır. Yapımı tamamlanınca, yepyeni, uyumlu, güzel bir yapının ortaya çıkacağını sezdirir. Umut vericidir.

Aydın, ordan, bulunduğu yerden karşısındaki tabelalı yapıyla, tamamlanmamış inşaatın birlikte oluşturduğu görünüme bakar görünmektedir. Ayrımında olmadan kendini karşısındaki görünüme kaptırmıştır bile. Öylesine ki ruhunun derinliklerinde bir iç-konuşması geçirmektedir. Birinci düşüncesini dile getiren ilk ses şöyle der:

> — Ne yazık! İnşaat bir gün tamamlanacak. Önyüzü yanındaki yapınınki gibi, tanıtım tabelalarıyla kaplanıp örtülecek. Temiz, dokunulmamış görünüşü, uyumu, güzeliği yitecek. Çirkinleşecek. Ne olur, bu olmasın. İnşaat hiç tamamlanmasın. Tanıtım tabelalarıyla kaplanmasın. Çirkinleşmesin. İnşaat hep böyle tamamlanmamış olarak kalsın. Çünkü tamamlanmamış bir gün tamamlanınca, yepyeni, uyumlu, güzel bir tamlığın ortaya çıkacağı umudu vardır hep. Oysa gerçek hiç de böyle olmaz. İnşaat tamamlanınca, yanındaki tabelalı yapıya benzeyecek. Onunçün ne olur, hiç tamamlanmasın. Olduğu gibi kalsın. Tamamlanmamışın umudunu hep taşısın.

İkinci düşüncesini dile getiren ikinci ses buna karşı çıkar.

Der ki:

> — Hayır. İnşaat bitecek. Yüzü çirkinleşecek. Olacaktan niçin korkuyorsun? İnşaat elbette tamamlanacak. Önyüzü tanıtım tabelalarıyla kaplanacak. Çirkinleşecek. Her zaman olan budur. Değişmedir. Güzelin zamanla çirkine dönüşmesidir. Sonra bu çirkinliğe karşı bir savaşım başlatılacaktır. Yeni bir güzelliğin yaratımına geçilecektir. Bırakalım inşaat tamamlansın ve çirkinleşsin. Değişimin tadını duyumsayalım. Savaşımını yaşayalım.

Aydın ikinci sesin haklılığını bilmesine karşın, şöyle düşünmeden edemez: Ne kötü! Evet, ikinci ses haklı. Nesnelerin, olayların doğası tastamam dediği gibi. Yaşam çeşitliliklerle, düzensizliklerle, karışıklıklarla, çelişkilerle dolu. Ama, şu güzelim güneşli-günün hatırı için, bir kezlik olsun şans verilerek, birinci sese katılmak çok görülmesin bana. Güzel havalarda alandan her geçişimde, hep tamamlanmamış bir inşaat olarak kalacak bu yapıya başımı çevirip bakayım ve tamamlanmamışın bir gün en-güzele tamamlanacağı umudunu duyayım, ya-

YENİ BİR SEVDAYA BAŞLAMAK

Yeni bir ağaca başlıyorum
Baktıkça sözcüklerine ayrılıyor ağaç
Dokunuşumla değişiyor yaş çizgileri
Kabukları okşuyorum, yumuşacık
Görüyorum topraktan
meyveye uzanan yolu

Yeni bir ağaca başlıyorum
Köklerini sanki ellerime uzatmış
Bak bu aşk çizgisi, çiçeğe gidiyor
Bu yaşam...
Kımıl kımıl yayılıyor yerin altına
bir bakışınla

yürüdükçe mevsimler değişiyor
Bir adımla geçiyor kıştan yaza, yazdan kışa
yüzündeki o ürkek dalga
sor yüreğine ya da karanlığa
yağmurlar ne diyor

Yeni bir sevdaya başlıyorum
Yeryüzüyle birlikte

Nurhan TUNAKAN

Cemile ÇAKIR
1992

şayayım.

Ne varki düşündüğü gibi olmaz. Gözlemcinin karşıdan onu gözlemlediğini ve geçirdiği iç-konuşmasını işittiğini, dahası onun birinci sese katıldığını bildiğini sezi-verir. Tüm erincini yitirir bir anda. Ne kötü, gene ikinci sese katılmam gerekecek diye acıyla geçirir.

Gözlemci ise, öbür yanda, Aydın'ın gözlemlenmekte olduğunu sezdiğini, bu yüzden tüm erincini yitirdiğini ayrımlar hemen. Güneşin altında Aydın'ın duygu ve düşüncelerinin çelişkilerini yansıtan yüz çizgilerini seçer. Bu çizgilerin ardında onun şöyle demek istediğini işitir gibidir:

> — Ah, Gözlemci, yargında, ikinci sese katılmanda, benden de aynı şeyi yapmamı beklemende yerden göğe haklısın. Ama, etme, bana acı, şu günün güzelliğine bak. Şu öğle sonrasının binlerce uyumsuzluğu, çirkinliği içinde, tertemiz, uyumlu bir yüzle biz alandakilere gülümseyen şu inşaata bak. İnşaatta tamamlanmamışın umudu var. Alandan her geçişimde başımı kaldırıp inşaata her bakışımda tamamlanmamışın bir gün engüzele tamamlanacağı umudunu taşımak mutluluğunu benden esirgeme.

Gözlemcinin gözlemlediğine yani Aydın'ın içdünyasına karışmak gibi bir düşüncesi yoktur elbet. Ona:

> — Evet, bir tartışma başlatmadan, bu güzel günün hatırı için, tatlıya bağlamak en iyisi,

der.

> Alandan geçtiğin her güneşli gün, tamamlanmamışın umudunu yeni baştan yaşaman için birinci sesin haklılığına katılıyorum. Gönlünü hoş tut.

Sözünü bitirdikten sonra:

> — İşte seni kendinle bir başına bırakmak için ben de kendi yoluma gidiyorum,

diye söylenerek, ağır adımlarla kalabalağın arasına karışır.

Aydın güneşli -günün ortasında, alanda, inşaatın karşısında, kendine her nasılsa verdiği dünya sorunlarından uzak kalıp salt güneşle ve düşlemleriyle olmak mutluluğunu biraz daha uzatmanın sevinciyle ve, artık gözlemlenmiyor olmanın erinciyle- gülümser.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

2 Mayıs Cumartesi

Sabah 9.30... Otobüsteyim. Çanakkale'ye gidiyorum. Saat 16.00 da bir konferans vereceğim... Dolaşıp duruyorum edebiyatın önemini anlatmak için. Bir mücadele bu. Star sistemi edebiyatı metalaştırdı... önemsizleştirdi. Edebiyatın etkisini sıfırladı. İşte bu yüzden değil şiir kitabı basmak, şiir kitabını dağıtmak sorun. Dün bir dağıtımcı "Şiir kitabı dağıtmıyoruz" dedi. Kimse almıyormuş... şiir okunmuyormuş. Ama istersek, denemek için "üçer adet" verebilirmiş.... Aynen böyle "üçer adet."

O dağıtımcı sistemin gerçekliğine tutsak olmuş... boyun eğmiş iyice. Sevmem böyle adamları. Eğik kafasıyla... kararsız, yılgın sesiyle insanın içini karartır. Bilmeden sistemin istediğini yapar. İnsanın direngenliğini kırar... Söyledim bütün bunları o dağıtımcının yüzüne...

Kaçgun döneminde yaşıyoruz. Bütün insani değerler yerlebir ediliyor. Yazarların... şairlerin birçoğu, dönekliğin... yılgınlığın utancını gizlemek için durmadan içiyor. Sistem tam bunu istiyor. Böylece, temeli sömürüye... haksızlığa dayalı "Amerikan hayat tarzı" kolayca kuşatıyor insanı.

Edebiyatı, etkisiz... yazarı... şairi yılgın... alkolik... böyle bir ülkede insanı, kolayca biçimlendirir sistem. İşte bu yüzden kaçgun döneminde milimetrik direngenlikler son derece önemlidir. Ankara'da **Toplum Kitapevi**'nin yöneticisi Remzi İnanç böyle yaptı. Direngen bir davranışla sevindirdi beni. Bunu unutmayacağım. Ankara'da dedikodu kumkuması alkoliklerin **İnsancıl**'ın önünü kesmek için durmaksızın dedikodu ürettiklerini biliyorum. Bunu da unutmayacağım.

Neden böyle oluyor... neden bazı insanlar insan için mücadele ederken... bazıları yangeldimci bir tavırla çirkinsiyor... söz gelimi güzel bir eserle insanî mücadeleyi destekleyecekken, tam tersi bir tavırla bu mücadeleyi kösteklemek istiyor.

Açık bir nedeni var bunun. İnsana inançsızlık... Şimdi şöyle düşünelim. Ateşi... tekerleği insan yaptı. Bu dünyayı, değiştire değiştire insan yarattı. Dünyayı değiştirirken kendi de değişti... Sanat... felsefe... bilim, bütün bunlar insanın etkinliği...

İnsanın hem kendini... hem dünyayı değiştirme gücü... insanın yaratıcılığı... insanın üretkenliği. İşte insana inanmanın temel noktaları. Yabancılaşma bu temel noktaları kırıyor. İnsan dünyayı değiştirdiğini... üretkenliğini... kültürün bir emek ürünü olduğunu... yaratıcılığını unutuyor. Bütün bunları, tarih boyunca çeşitli görünümlerde, insanla, insanın yarattıkları arasına giren... insanî bütün ürünlere "Bu benimdir" diyen bir sınıf yapıyor.

İnsan unutuyor. Gücünü unutuyor... üretkenliğini unutuyor... yaratıcılığını unutuyor.Unutan insan dönemin gerçekliğini mutlaklaştırıyor. Burjuvazinin gerçekliğinde "rüzgarlara kapılmış" kuru yapraklar gibi yaşıyor.. pul pul dökülüyor.

Bu, yazar da şair de biraz farklı oluyor. Sözgelimi, Küçük İskender... Burjuva ideolojisini... burjuva hayatı beğenmiyor. Ama gerçekliğe tarihi maddeci açıdan bakmadığı için "Batsın bu dünya"yı estetize etmeye çalışıyor.

Bir zamanlar solculuk yapmış olanlara gelince... Bunların solculuğu kelime düzeyinde kaldığı için tarihi maddeci açıdan bakamıyor gerçekliğe... Bugün bile gerçekliğe tarihi maddeci açıdan bakan... işte bu yüzden insana inanan.... insanın yaratıcılığına... üretkenliğine inanan bir insanın mücadelesi bunları ciddi biçimde rahatsız ediyor. Çünkü o, kaçgun döneminin ideolojisiyle kendine yabancılaştı... unuttu insanın gücünü... yaratıcılığını... Ama bir zamanlar öyle değildi. Hayal meyal hatırlıyor. "Davran proletarya" "Geliyoruz ha"lı şiirleri... yazıları o yazdı... O mu yazdı. Aman allahım nasıl oldu bütün bunlar.. Geçmişinin derinliklerinden gelen zehirli kurt... çünkü o, bir zamanlar solcuydu... bütün iç dünyasını kemiriyor... o, iç dünyası kemirilirken, insan için mücaedele edenleri kemirmek için harekete geçiyor. Şöyle düşünüyor. İnsan için mücaedele edenler ya benim gibi olsun... alkolik... dönek... ya da yok olsun. Çünkü insan için mücaedele edenler, geçmişi hatırlatan birer zehirli kurt.

Oysa şöyle düşünse rahatlayacak. Ben bir zamanlar

insan için mücadele ettim. Şimdi bıraktım. İsteyen mücadelesini sürdürsün. Böyle yapamadığı için insani her mücadeleyi kötülüyor sözgelimi. **İnsancıl**'ın tek bir sayısını okumuyor... ama **İnsancıl**'ın çok kötü bir dergi olduğunu söylüyor... **İnsancıl**'ın her ay çıktığını görünce.. her aybaşı... iki üç kadeh daha fazla içiyor... Sözgelimi, **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'na inanmıyor. "Yok canım, İnsancıl Okuma Tiyatrosu masal... Kim gider de üç-dört saat şiir... öykü konuşur" diyor. Ordan biri, "Ben gördüm. İnsancıl Okuma Tiyatrosu var" deyince... "Hayır. Olamaz inanmam" diyor.

Gülüyorum. **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'na inanıp inanmaman hiç önemli değil. Sen insana inanmıyorsun. Seni bir zamanlar kandırdılar değil mi... Küçüktün. Kanıverdin. Yok sömürüsüz dünyaymış... yok insanî dünyaymış... şiir de yazdın üstelik. Hani nerde... nerde, değişmedi hiçbir şey... Pat diye Sovyetler de yıkılmaz mı... öp babanın elini... şimdi titrek yumruğunla göğsüne vurup "Ben kendimden başka kimseye inanmam" diyormuşsun... Peki ama sen kendin olabildin mi...

Sahi sen kimsin... Belki sen, sistemin oluşturduğu kendine kölesin.

Saat 12.35

Merhaba Sevgideğer yolarkadaşlarım. Çanakkale'ye 30 km var. Solda deniz... çırpıntılı... Otobüs hızla gidiyor.

Bakalım n' olacak Çanakkale'de.

3 Mayıs Pazar

Çanakkale'de bir güzellik yaşadım. Arabalı vapurda Özen Hanım karşıladı beni. Özen Hanım adını bütünüyle yansıtan bir genç kız... insana özen gösteren... kibar... Kelimeleri yutmuyor... tane tane... yumuşak sesle konuşuyor... Beni otele bıraktıktan sonra Belediye'ye gidecekmiş... öyle dedi. Tabiî gidemedi. Ben bırakmadım. Otelin yan salonunda hafif bir yemek yerken Özen Hanım'ı konuşturdum... Biz konuşurken bir delikanlı geldi. Adı Mehmet Ali... Mehmet Ali'nin elinde benim "Eleştiri" kitabı... Kitabın içinden bir fotoğraf çıkardı... Önceki yıl Çan'a gitmiştim. Orda... konuşurken çekilmiş... "Bu fotoğraf bende yok" dedim. Almak istedim. Mehmet Ali vermedi fotoğrafı...

Yemeği bitirdikten sonra kalktık. Nilüfer Hanım'ın sahneye koyduğu çocuk oyununu seyretmeye gittik. Kitap düşmanlarını teşhir eden oyunu seyrederken, kültürsüzlüğe karşı kültür mücadelesi veren insanları trajik bir duyguyla kutladım içimden.

Bu tür etkinlikleri seyrederken bir öfke kaplar içimi. TRT'nin sanatçı diye karşımıza çıkardığı kişileri düşünürüm.

Kültürün n' olduğunu bilmeyen... meta sisteminin tutsakları... televizyoncular size söylüyorum. Bu ülkenin insanına.. bu ülkede yetişen.. insanî kültür için mücadele eden Nilüferlere haksızlık ediyorsunuz.

Şu bilinsin. Bu haksızlık bireysel değil, toplumsaldır.

Nilüfer Hanım'ın sahneye koyduğu oyun bittikten sonra konuşma yapacağım salona gittik. Orda Türkiye'de edebiyatın durumunu anlattım... Sonra tartışma başladı. Bazıları bana katıldı... bazıları katılmadı... Sorulu... yanıtlı... tartışmalı güzel bir toplantı oldu.

Şunu söylemeliyim. Kitapların... dergilerin böylesine az okunduğu bir dönemde yüz kişinin saatlerce edebiyat konuşması son derece önemli. Biz bu insanları okur-yazar bütünleşmesi içinde toplayabilseydik bu gün edebiyatımız bu durumda olmazdı.

O gün Mehmet Ali'lerin evinde akşam yemeğinden sonra, gece 01.00'de İzmir'e hareket ettim... İzmir bende hep bir yoksunluk duygusu yaratır. Sanki her kentte sabahın erinde kapısını çalıp demli çay içebileceğim bir ev var da, bir tek İzmir'de yok... Sabahın 05:00'inde İzmir'e indim. Canım müthiş ev çayı istiyor. Ama İzmir'deyim. Kime gidebilirim... kimin kapısını çalabilirim.. Saniye geciktirmeden Afyon'a giden bir otobüse bindim.. Şimdi Afyon yolundayım... otobüs'te yazıyorum. Kıs kıs gülüyorum. Dizleri yaralı bereli... patlak topu koltuğunda cangıldan kaçan bir çocuk.

Peki Afyon'dan sonra... Bilmem. Kıs kıs gülüyorum ya, gülüşümün bir nedeni de şu. Bir defterim var. Küçük küçük notlar yazardım yıllar önce. Bakın 26 Mart 1972 pazar günü ne yazmışım. "Özlem" başlıklı. "Gittim Afyon'da aradım seni. Biliyorum, duysan gülersin. Afyon nerde, sen nerde."

Hep birini ararım ya... yirmi yıl önce yazdıklarımdan anladığıma göre o gece bir düş görmüşüm. Bütün ülkeyi dolaşmışım, onu arıyorum. Afyon'a gelmişim sonunda... Şimdi yıllar sonra Afyon'a gidiyorum... Birkaç saat sonra Afyon'dayım. Otobüsten iner inmez telefon ederim... "Ben Afyon'dayım" derim. Çok şaşırır. "Afyon'da mısın" "Evet..."

Otobüs gidiyor... Git otobüs.. Kapının gülümser yüzle açıldığı bir evde akşam çayına yetişmeliyim.. Böyle bir ev olmalı. Vardır. Mutlaka. Çabuk otobüs. Akşam çayına... yeni demlenmiş... yetişmeliyim.

14 Mayıs Perşembe

Yine yoldayım. Ankara'ya gidiyorum Mavi Tren'le. ODTÜ'lü gençler çağırdı. Bir söyleşi var. "Popüler Kültür." Onun için gidiyorum.

Puslu... soğuk bir gece... Bakın ne söyleyeceğim. Geçen gün İzmir'den bir tanıdık telefon etti. İzmir'e yolum düşerse bekliyormuş beni. Söyledim "Geçen hafta İzmir'deydim, sabahın beş buçuğunda" dedim, "Keşke gelseydiniz" demez mi. Şaşırdım. Hem şair, hem seviyor beni. Şairler... yazarlar... bir başka deyişle edebiyatçılar sevmez beni. Bir ağırlık, rahatsız edici bir sesim onlar için. Geçen gün biri, "Allahın gazabı" demiş gıyabımda. Doğru. Durup dururken iş çıkardım başlarına. Felsefi anlayıştan yoksunsanız güzel eser yaratamazsınız dedim. Üstelik felsefe semineri başlattım dergide. Bir de dil işi var. Yerleşik dille sistemin ideolojisinde kalırsınız.. sistemi bütünleyen eser yaratırsanız dedim.Övsem.. "Siz bir tanesiniz... O şiirleri... o öyküleri nasıl öyle döktürüyorsunuz" desem, bunun yalan olduğunu bile bile sevinirler... severler beni. " Allah'ın gazabı" değil , "Allah'ın çok

değerli kulu" olurum o zaman.

Daha kötüsü, birçoğu "İdeoloji öldü" derken, ben "Bırakın martavalı. İdeoloji öldü diyen, kapitalist ideolojiyi yaygınlaştırmak isteyendir" diyorum.

Bir tatsızlık daha. Bir eserin nasıl bir hakikatı güzelleştirdiğine dikkat ediyorum. Sistemin hakikatlarını güzelleştiren esere "Güzel değil" diyorum.

Bütün bunların üstüne, insanî idealleri bitmiş... insana inanmayan birinin güzel eser yaratamayacağını söylüyorum.

Sussam... elim kolum tutmasa "Oh" diyecekler. Rahatlayacaklar. Sevinecekler. Peki o şair, neden "Sabahın kaçında olursa olsun gelebilirsiniz" diyor. Yüze gülücü düzencilerden bıktı belki. "Gündoğdu hiç olmazsa yüze konuşur" diye düşündü. Belki beni sevmek istiyor. Belki benim kendini beğenmiş suratsız biri olduğumu bilmiyor.

Hem edebiyatçı, hem beni seviyor. Şaşırdım.

Tren gidiyor puslu karanlığı kıra kıra... Sanatçı da böyle olmalı. Eseriyle karanlığı kıra kıra ilerlemeli.

22 Mayıs Cuma

Saat 9.00. Geçen hafta bugün bu saatte Ankara'daydım. Şimdi Çanakkale yolundayım. Aşk üstüne konuşacağım Çanakkale'de.

Ankara'da "popüler" kültür üstüne konuştuk Aydın Çubukçu'yla... Ben ayrıca dia gösterdim. Diaları yorumladım. Fotoğraf diaları Hatice Tuncer'in, resim diaları Macit Tekinalp'indi.

Müzikli-Şiirli bir paneldi. Müzik bölümünü beğenmedim. Acemiydi... donatımsızdı müzisyenler. Hep söylüyorum.. N'olcaksak olalım, ama donatımlı olalım. O işi iyi bilelim.. milimetrik noktasına kadar... Bizde böyle olmuyor. Eline bir gitar... bir bağlama geçiren çıkıyor sahneye. Tıngır mıngır... yalapşap... ne o müzik... O gecenin etkisiyle alkışlanıyor, sonra şişim şişim iniyor sahneden.

Adlarını unuttum o gece tıngır mıngırcıların. Onlar... o tıngır mıngırcılar ya bu işi bıraksınlar, ya da doğru dürüst yapsınlar.

Ankara'da ertesi gün bir başka toplantıda bir başka tıngır mıngırcı çıkmasa mı karşıma. Elinde gitar şarkı söyledi. Toplantıdan sonra rastlantı bu ya, yanıma geldi. "Buranın yöneticisi olsaydım o gitarı kafanda parçalardım" dedim. Hık mık etti.

Bıktım yalapşapçılardan. Üstelik saygısızlıktır... insana saygısızlıktır yalapşapcılık... Ben çıkıp konuşuyorum ya, etkili oluyor ya... kağıtsız kalemsiz. Konuşma yeteneği var sanıyorlar. Hayır. Yetenek filan yok bende. Uzun yıllar çalıştım konuşma için. Üstelik her konuşmadan önce uzun uzun çalışıyorum... hazırlanıyorum.

ODTÜ'lü gençleri düşünüyorum. Beni söyleşilere çağıran... bizleri saatlerce dinleyen... açımlama için soran... tartışan gençler... Bu genç insana hakkını vermeliyiz. Ciddiyet... samimiyet... saygı.. sevgi genç insanın hakkıdır. İşte Abra dergisi yanımda. Bu dönemde böyle bir dergi. Baştan sona okuyacağım. Bakalım ne diyor gençler...

Benim ODTÜ'de üç kez konuşmamı gençler açısından kimse hafife almasın. Düşünün despotik kültürün yürütücüleri bütün illetişim kanallarını tutmuşlar. Böyle bir ortamda söyleşi için yirmi ad yazsan ben akla gelmem. Despotik kültürün yürütücüleri var çünkü. Denizin yüzeyini kaplayan.. denizin içini göstermeyen mazot tabakacısı onlar. Genç insan, ODTÜ'de, Kayseri'de, Çanakkale'de mazot tabakacılarını parçaladı. Mazot tabakacılarının hakikati saklayan sinyallerini bozdu. Önemli bu. Yıllardır demokratik kültür için.. üretkenliğin önünü açmak için... bir başka hakikat için mücadele ettim kültür dünyasında. "Doğru yapıyorsun" diyen yazarlar mazot tabakacılarının sinyallerini bozamadı. Genç insan yaptı bu işi. Bu, meta sisteminde mazot tabakacılarına rağmen insanın insanla buluşmasıdır.

Star sisteminin mazot tabakacıları bana kızıyorsunuz değil mi... Şöyle demiştim size. İsterseniz bütün iletişim kanallarını ele geçirin... bütün ödülleri toplayın.. n' aparsanız yapın insanın insana kavuşmasına engel olamıyacaksınız. Benim mücadelem bunu gösterdi...

Peki nerden biliyordum bunu yıllar önce inançla.. kesin konuşuyordum. Biliyordum. Çünkü insan, insanı arar. İnsan insanı hisseder. Bundan böyle ben sussam.. susturulsam bile söylediklerimin doğrulduğu görüldü. Bu, burda durmayacak. Yüzbinler.. milyonlar birbirine kavuşacak. İnsanı yok eden sistem yerlebir olacak.

İnsan mutlu bir dünya kuracak.

Saat 11.30

Moladan sonra... Çanakkale yolunda. Bu gece yan gelip yatmayı düşünüyorum... Gülüyorum şimdi. Erciyes'e kızmıştım bu yüzden... yan gelip yatmış diye. Kıskanmıştım da ondan. Kıskanmıştım Erciyes'i. Öyleyimdir. İnsan kıskanmam ben. Karlı bir dağı kıskanırım. Esip duran rüzgarı... kocaman denizleri... başını alıp giden bulutları... koştur koştur yağan yağmurları. Ah derim, keşke dağlı bir kar olsaydım.. hep giden hiç durmayan bir rüzgar... kocaman bir deniz... dolanıp duran bulut.. bir yağmur.

Bilsem sözümü tutacaklarını, ölünce yakmalarını isterdim beni. Bulut olurdum... Şimdi güldüm buna. Ben ölünce bir köşeye atıvermesinler... mezarıma tükürmesinler de...

Niye böyle.. Mustafa Sercan'la konuştuk bunu. Benim beğeni notum kıtmış... Bu yüzden kızıyorlar bana... sevmiyorlar beni. Hem kızıyorlar bana, hem de eserlerini beğenmemi istiyorlar.

Ankara'lı bir dostum söyledi. Yazarlar... şairler beni görünce "Aman görünmeyim şuna. Aklına düşerim de, eserin berbat der" diye yan yan, bana görünmeden uzaklaşıyorlarmış... Güldüm bunu duyunca. Doğru. Eskiden bu huyum vardı. Söylerdim eserinin berbatlığını. Şimdi söylemiyorum. Umudu kestim de ondan. Okuyorum. Dikkatle okuyorum ne yazarlarsa... Ama hiç ses etmiyorum... Bakın dil sorununu gündeme getirdim. Kimileri "Bu Gündoğdu'nun sorunu" diyormuş. Onların

söylediği anlamda benim mülkiyetim değil o sorun. Sanatımızın sorunu bu. Bu sorunu anlamamakta inat ederseniz, yerleşik dille berbat eserlere devam edersiniz.

Hadi korkutayım sizi. Geleceğe kalamazsınız... "klasik" olamazsınız. Ödüller kurtarmaz sizi...

Bu yanyan yürüyenlerden biri... Ankara'da "Ben Gündoğdu'yu susturdum" demiş kendine bir paye çıkarmak için. Nerde susturmuş bilmiyorum. Bir tartışmam olmadı yanyancılarla... Hem susturmak ne demek... Bir tartışmada görüşler söylenir. Anlaşma olmayabilir. Tartışma, atışma, dövüşme, susturma değildir. Şimdiye kadar hiçbir tartışmada karşı görüşü susturayım diye düşünmedim. Benim bilincimde insanı susturma kavramı yok.

Yine de susmuş olabilirim o kişinin yanında. Yaparım bazen. Konuşurken susuveririm: "Bu adam kafayı nasıl taşıyor" diye düşünürüm. Susarım. Parmağımla mehtabı göstermişimdir. O kişi, parmağımı mehtap sanmıştır.

Edebiyatımızın önüne önemli gündemler koydum. Sözgelimi, güneşin doğuşuyla batışı arasındaki uzanan zamana gündüz deyip çıkarız, işin içinden dedim. Güneş, her dakika başka yerdedir. Orda gerçeklik başkadır. Bu gerçekliğin adını koyalım dedim. Şairimiz yazarımız koskoca bir zaman dilimini... değişip duran gerçekliği tek bir kavramla... gündüzle açıkladı.

Hayata hep böyle baktı. Bu yüzden gerçekliğin gerisinde kaldı. Meta sisteminin estetiğinde ezildi. Sözgelimi, meta sistemi insana eğlence öğretirken tiyatro dünyamız karşı eğlenceyle çıkmadı meta sisteminin önüne. Tiyatronun bir eğlence olduğunu unuttu. Tiyatro diye sol bildiriler okudu sahnede. Bıktırdı insanı. Hafakanlar bastırdı insana.

Geçende bir şairin belli bir yılını kutlama toplantısına gittim. Şair de orda. Ama şair ölmüş de bu toplantı düzenlendi sanırsınız. İçim sıkıldı.

Genç insan bu toplantıya gelmez.

Söylemek istediğim şu. Bakış açımızı değiştirmeliyiz. Değiştirmelisiniz. Değiştirmediğiniz için benim gündeme getirdiğim sorunların çok gerisinde kalıyorsunuz. Bu yüzden söylediklerim, size nükleer fiziğin karmaşık sorunları gibi geliyor. Çözemediği problemi atlayan öğrenciler var ya, öylesiniz iste.

Şimdi konuşuyorum. Ama bir gün... o gün gelince söylerim size. "Sustum" derim. Ne çok sevineceksiniz değil mi... Ama siz bu sorunu çözmek zorundasınız. Çözemezseniz tarih sizi tokatlayacak... edebiyatın mezarlığında çürüyeceksiniz. Çünkü siz Türkiye'de genç insanı "Hey Corç Versene borç" diyene kaptırdınız.

Boş övgülerle avunmayın. "Şair-i azam" size ders olsun.

23 Mayıs Cumartesi

Saat 10-30. Çanakkale. Büyük Truva Oteli... Kıpırtısız bir deniz... Uzakta Eceabat. Güzel bir kahvaltı-

TARARNAME
Sultan suyuydu bu eski sarnıç
Nice bağbozumları gördü
Nice kıyamlar hoyratça
Uğultularından kimsesizliğimin

AŞK DENİLEN PLAKET
Şimdi kimin elindesin
Parlayan yıldızın yanında

SEVİMLİPATİ
Deli edecek bu kadınlar beni
Cinnetim gülcemal bir zaliman
Ne zaman öptüysem ensesinden
Titremedi hiçbir mavisi göğün
O oyuksu uzak yeşiller ötesinde orotoryoydu
Çıngıraklı yılanlar ahlat gölgesinde neylesin
Gece konuğum oldular biri gider öteki içeri
Ne Zebur, ne Tevrat faslından tüm dinlerin
Sarı güle kaside yakmışlar da
Ben de demirden bir kadıncık yapsam ne olur
Şöyle emekliyi alınca cüzdanın arasına
Doğru demirci Yani ustanın yanına
On kilo demir, iki kilo alüminyum
Cam, lastik, hortum, kablo
Ampul, düğme, eteklik, külot, sütyen
Başlamalıyım alt katta çalışmaya
Aksi kadınım, yaşayan iskeletim
Ne anlar "Köprüden geçti gelin" türküsünden
Temizlik kumkuması perişan saçlı
Ah bu aşkın da canı cehenneme
Ne anlar kırmızı gül böyle fasıllardan
Kapanıp alt katına evimin
Bir kadın yaratıyorum demirden
Hatta göğsüne süt de koyacağım inadım olsun
Adı Sevimlipati, elleri süngerli, saçı katmerlim
Memelerinde silikon, dudaklarını söylemem
Şimdi benim kadın kuduruyor öfkesinden
O hizmet ettikçe gülerek
Güller topladıkça bahçeden
Dün komşusunun köpeği ısıramamış
Bilgisayar bozulup bırakınca onu köşede
Kadınlar hop oturup hop kalkmış zambaklar yolunurken
Artık onunla aynı odadayız
Hiç korkmuyor farelerden
O kadar güzel söylüyor ki adımı
Yemeğimi koyarken önüme türküler mırıldanır
Ustalar diyor ki istersen bin hüner veririz ellerine
Canına can katarız yeter ki paradan bahset
Hergün gelişir bilgisayarlarımızın derinliği
Belki de o zaman öpüşürken anlıyorsun ya
Basar kendisi gözlerini yumup bir düğmesine
Sevda olur aramızda aşk da bilmecesi
Kim soktu bu deliyi aklıma çıkaramıyorum
Anlıyorsun ya kadınımla deniz kenarında
O hiç üşümedi ki, serin sular taşıyor bazen memelerinde
Sevimli patim sen elektriksin belki de güzel Helen
Dur hele bahar gelsin birlikte dinleyeceğiz bülbülleri
Ne renk olur kimbilir o zaman gözlerin.

Ali Ersin GÜNÇE / 1992

dan sonra yazıyorum.. Yan gelip yatacağım dedim ya, öyle. Dün geceden beri yan gelip yatıyorum. Nilüfer Hanım toz kondurmuyor üstüme.

Nilüfer Hanım hakkımı veriyor.

Konferansa gelince... Tartışmalı... güzel bir konferans oldu. Ben bu konferanslarımda sistem dışı donatımlı iki insanın aşkı yaratabileceğini söylüyorum. Sistemin insanı olursak... sistemin değerleriyle bakarsak dünyaya aşkı kesinlikle yaratamayız diyorum. Tabiî bu, dinleyeni sarsıyor. Dün bu yüzden genç bir hanım... konferans öncesi tanışmıştık, beni dinlemeye geldiğini söylemişti... sinirlendi... canı sıkıldı konferansı terketti.

Sorun şu. Sisteme... yerleşik değere göre seven insan, en iyiyi götürür sevdiğine. Söz gelimi çarşıdan en iyi ekmeği alır... Buna hayır diyorum. En iyi ekmeği size getiren... kötü ekmekleri başkasına bırakan insanın iç dünyası... aklı bozuktur. Böyle biri faşisttir... "Size en iyi ekmeği getireni ya düzeltin... ya da terkedin... Bütün ekmeklerin iyi olması için mücadele eden insanlar aşk yaratabilir" dedim. Tabiî bu birçok insanı sarstı. Bir delikanlı dört kez bu konuya döndü.

Biz faşizmi bazı kötü adamların yönetimi sanıyoruz. Faşizmin kültürel temellerini... faşizmin tek tek insanlarda temellendiğini bilmiyoruz. "En iyi ekmek benim olsun. Benden başkası iyi ekmeğe layık değildir" düşüncesinin faşizmin önemli temelinden biri olduğunu kavrayamadık.

Konferansta bunu açımlayınca soğuk suya düşmüşcesine ürperdi herkes. O genç hanım ciddi bir sarsıntıyla terketti konferansı.

Şunu söylüyorum. Biz püsürük insanlarız. İçimiz çıfıt çarşısı. Böyle bir durumda aşk yaratamayız.

Sözgelimi, Platon'u iyi kavramalıyız. Vivaldi'yi iyi kavramalıyız. Satranç bilmeliyiz... Ben böyle deyince ortalık birbirine giriyor.

Bütün bunlar bir örnek. Temelde söylediğim şu. Sistem dışı donatımlı olabilirsek insanlaşma sürecine gireriz. Öbür türlü, sistemin içinde kalırsak, insanlaşma sürecinin dışına çıkarız. Sistemin istediği gibi oluruz. Meta oluruz. Konuşan... müzik dinleyen... okuyan... para kazanan... alıp satan... alınıp satılan... cinsel ilişkiye giren birer meta. Bir meta. Bu meta, insanî hiçbir yaratıyı bilmez. Bu meta aşkı yaratamaz.

Ancak insanlaşma sürecine giren insan aşkı yaratabilir.

Meta sistemine... metalaşmaya karşıymış gibi konuşan metalar, beni dinlerken cin çarpışmışa dönüyor. Hakikatın sağlı sollu tokatlarıyla sarsılıyor. Tabiî ciddi bir esenlik duyuyorum bundan. Böylelerini yakaladım mı tam merkeze ağır vuruşlar indiriyorum.

Dün gece böyle oldu. Üç saat sürdü tartışmalı konferans... Sonra Turgut Özakman'ın **"Ah Şu Gençler"** adlı oyununa gittim. Anadolu Lisesi öğrencileri sahnelemiş. Bu oyun kötüdür bana göre. Sahneye konuşu... oynanışı da kötüydü. Gece berbat bitecek diye korktum. Neyse oyun bitiverdi. Biz de çıktık... Otele döndüm. Yalnız... Doğru yemek salonuna gittim. Güzel yemeklerle iki kadeh rakı... Yalnızlığın o güzel tadını hissede hissede iki saat oturdum...

Sabah kahvaltısı da güzeldi. Ama börek sorun yarattı. Soğmuş böreğin tadı gidiyor. Lokanta yöneticileriyle konuştum bu sorunu. Anında servis mümkün değilmiş... Kahvaltıdan sonra kapıdan çıkarken seslendim. "Siz yine de bir yöntem düşünün anında servis için" dedim.

Sıcak... taze börekli kahvaltı daha güzel olur... diye düşünürken trenlerin berbat kahvaltıları geldi aklıma... Güldüm... Bazen gülerim böyle. Durup dururken güldüm sanılır. Değil.

Bir gülüşün temelinde bir hayat olabilir bazen... kimbilir.

24 Mayıs Pazar

İstanbul'dayım. Evde. Çanakkale'yi... genç arkadaşlarımı düşünüyorum şimdi... Dün... cumartesi günü, saat 13.00'den 24.00'e kadar gençlerle konuştum.

Önce şunu söylemeliyim. Çanakkale'de genç insanın yerleşik bakış açısını sarstım. Birçok genç, "gibili" yaşadığını farketti... Saatlerce bunu konuştuk... Bu sarsıntı ciddi bir iç hesaplaşmayla bilinci, yeni bir bakış açısının kapısına getirir mi...

Biliyorum, bazısı korkacak iç hesaplaşmadan, kendini yeniden yaratma zor gelecek. Yerleşik bakış açısının kolaylığında meta insan olacak. Kendini... insanî gücünü... insanî değerlerini unutacak... meta sisteminin nesnesi olacak.

Bazısı... belki çok azı... ciddi... samimi bir cesaretle iç hesaplaşmaya girişecek sarsıntıdan sonra. Böylesi, temiz bilinçle, yeni bakış açısının kapısında, insanî gücünü... insanî değerlerini görecek. Meta sisteminin karşısında insanî gücüyle kendini var edecek.. yeniden yaratacak... insanlaşma sürecinde hem kendine.. hem öbür insana ciddi katkılar yapacak.

Şu bilinmeli. Metalaşmış biri, arkadaşlığı... sevgiyi... aşkı yaratamaz. Böyle biri sahte insandır. Bütün ilişkileri meta sistemine uygun çıkar üstüne kuruludur. Meta sisteminde kendini mal diye satışa çıkaran böylesi sahte insan için bütün insanî değerler, yalnızca kelimedir. Onun için asıl her türlü ilişkinin hızla paraya dönüşmesi... ya da her türlü ilişkinin kendine çıkar sağlamasıdır.

İşte bundan... bu bakış açısından sakınmalarını söyledim genç insanlara... Biliyorum zor bu. Ama inanıyorum. Birçoğu bu zorluğu aşacak... gibili hayatı kıracak.

Çanakkale'den 01.00'de ayrıldım. Çay bahçesinde vedalaştık. Uğurlanmayı istemedim ama bir baktım, bazı gençler otobüsün yanında beni bekliyor uğurlamak için... Belli etmediğim bir iç burkuntusuyla bindim otobüse... Saat 06.30'da indim İstanbul'a... cangıla.

Çanakkale'de tam ayrılırken bakın n'oldu. Nilüfer Hanım bir paket uzattı. "Nedir bu" dedim. "Yolluk" dedi... "Poğaça". Poğaçayla otobüste aç bir çocuğu da doyurdum. Çocuk "Ne güzelmiş amca bunlar" dedi... "Eli kolu tutulmazsa insan her şeyi güzel yapar" dedim.

KİTAP

İLKEL TOPLUMLARDA CİNSELLİK VE BASKI
B. Malinowski
Çeviri: Hüseyin Portakal
KabalcıYayınları, 2. Baskı, 1989, 200 sayfa

"Burada dile getirilen düşüncelerin çoğu, bir mercan takımadasında kendimi Melanezyalıların incelenmesine verdiğimde kafamda doğdu. Dostum Prof. L.G. Seligman'ın bana gönderdiği bilgiler ve hizmetime sunduğu kitaplar, Ödip kompleksinin ve 'bilinçaltı'nın diğer duşavurumlarının ana hukuku üzerine kurulu bir toplulukta da kendini gösterebileceğini düşünmeye itti beni. Melanezyalılar'da kendini gösterdiği biçimiyle ana kompleksi üzerine doğrudan yapılan gözlemler, benim bildiğime göre, ilkellerin yaşamlarının incelenmesinde psikanalitik kuramın ilk uygulanmasını oluşturuyor."

OBLOMOVLUK NEDİR
Nikoloy Aleksandroviç Dobrolyubov
Çeviri: Mazlum Beyhan
Yön Yayınları, 2. Baskı, Şubat 1992, 224 sayfa

Dobrolyubov bir makalesinde "Eleştirmen için en önemli olan şu belirlemeyi yapmaktır: yazar, işlerin gidişatı gereği halkla doğmuş ya da doğmakta olan doğal istekleri görebilecek düzeyde midir? Sonra bu istekleri hangi ölçüde anlayabilmekte, yansıtabilmektedir? Olayın özünü mü, yoksa yalnızca görünürdeki yanını mı kavrayabilmiştir? Olayın yalnızca kimi yanlarını değil de bütününü kavrayabilmiş midir?" der. Bu kitapta Dobrolyubov'un üç incelemesi var. Gonçarov'un Oblomov'u üzerine Oblomovluk Nedir, Dostoyevski'nin Ezilenler'i üzerine Ezilenler, Turgenyev'in Öngün'ü üzerine Gerçek Gün Ne Zaman Gelecek (Öngün Türkçeye Devrim Öncesi diye çevrilmiş)

PAPİRÜS'TEN BAŞYAZILAR
Cemal Süreya
Cem Yayınevi, 1. Baskı, 136 sayfa

"Türk şiirinin önemli adlarından Cemal Süreya'nın ilk kez 1960'ta, daha sonra 1966'da çıkardığı Papirüs'teki başyazılarını toplamış Cem Yayınevi. (1980'de üç aylık olarak çıkarmayı denedi) "Şiir alışkanlıklara karşı bir yaylım ateşidir. Bu yaylım ateş şiirin konusunda olduğu kadar diyalektiğindedir. Hatta daha çok diyalektiğindedir. Ama ahlaka karşı koyuş şiirin amacı değil. Belki fonksiyonu. Bu iki kavramı birbirine karıştırmamak gerekir. Şiirin çıkış noktasında yapıcılık da yakıcılık da yoktur. Bir noktadan sonra ise sadece yıkıcılık niteliği kendini gösteriyor."

KALEMİN UCU
Cevdet Kudret
Cem Yayınları, 1. Baskı, 1991, 320 sayfa

Cevdet Kudret, 1950'lerden 1990'lara kadar çeşitli dergilerde yayımladığı yazılarını toplamış bu kitapta. Şiir üzerine, oyun üzerine, kişiler üzerine, 'Yedi Meşale' üzerine, dil üzerine, çeşitli konular üzerine yazılar... "İşte böyle, benim okuyucularım! Eskiden beri tutumum hiç değişmedi: Çarşamba günleri 'çarşambadır çarşamba' dedim, sırtıma başkasının kamburunu yükleseler dahi 'perşembe' demedim" diyor Cevdet Kudret.

TOPLUMSAL BİLİNÇ
Evrimsel Bir Toplumsal Hareket Düşüncesine Doğru
İlker Belek
Sorun Yayınları, 1. Baskı, 1991, 192 sayfa

"Toplumsal bilinç formasyonu, belli toplumsal, tarihsel koşullarda topluma mal olmuş toplumun, doğal ve toplumsal hareketleri kavrayış ve onlara yaklaşım biçimidir. Yalnızca evreni duyularla algılayışı değil, aynı zamanda bu algıların zihinsel yorumlanması genellenmesi, bir yaşam felsefesi oluşturulması ve bunun pratiğe dönüştürülmesini de içerir. Üretim ilişkilerinin tüm toplum düzeyinde benzer özelliklerle cereyan edişi gibi, bilinç de toplumsal boyutludur"

UMUT EDEBİYATI YEDİ CANLIDIR
KemalÖzer
Yordam Yayınları, 1. Baskı, 1992, 168 sayfa

Kemal Özer bu kitabında çeşitli dergilerde yayımladığı yazılarını toplamış. "Son yirmi yıla yayılmış bu yazıları bir araya getirirken, güçlü- güçsüz, gerekli- gereksiz ayrımı yapamadım. Birkaç sözcük dışında hiçbir değişiklik de yapmadım. Elbet bugün yazsaydım böyle yazmazdım dediklerim oldu. Daha çok zamanım olsaydı daha iyi yazabilirdim kaygısı ise zaten hiç bir zaman yakamı bırakmadı. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Hiçbiri beni pişman edecek, gerek kendimin, gerek okurlarımın gözünde beni örseleyecek konumda değil. Çünkü hepsini de -içlerinde acemice yazılmış, aceleye gelmiş olanlar olsa bile- içtenlikle, yapabileceğimin en iyisini yapmaya çalışarak yazdım"

TÜRK-İSLAM SENTEZİ
Prof. Dr. Bozkurt Güvenç, Gencay Şaylan, Prof. Dr. İlhan Tekeli, Prof Dr. Şerafettin Turan
Sarmal Yayınları, 1991, 1. Baskı, 344 sayfa

Güvenç, Tekeli, Turan ve Şaylan'ın bu kitabı, çok önemli bir belgesel çalışma. Sağa karşı oldukça ilgisiz olan ve kulaklarını tıkayan ve sadece anlamsız bir biçimde korku duyan çevreler için kaynak bir eser.

Sağda henüz bir sentez oluşmamasına karşın, olağandışı bir dönemde ve devlet desteği sağlandığı zaman, neler yapılabileceğini sergilemesi bakımından ayrıca üzerinde durulmalı ve düşünülmeli"

ÇEVRE MASAL VE ÖYKÜLERİ (4 Kitap)
(Başak'ın Çevre Günlüğü, Çiçek ile Kirli Karga, Hayvanlarla Konuşan Çocuk, Taş Devrine Yolculuk)
Gülsüm Akyüz
Arıtaş Yayınları, 1992, 1. baskı

Bilincin oluşumu çocuklukla başlar. Çocuklukta okuduğumuz masallarla, dinlediğimiz ninnilerle, öykülerle... Renkli ve büyülü nasal dünyasının derinliklerinde dolaşırken bazı düşünme biçimleri ediniriz. İşte Gülsüm Akyüz de küçüklere doğru bir dünyaya bakış çizgisi oluşturabilecek masallar yazmış. Hem masal dünyasında gezinecek çocuk, hem de öğrenecek, dünyayı, insanlara, çevreye saygılı olmayı öğrenecek...

SANAT VE EDEBİYAT
Marx, Engels, Lenin
Çeviri: Aziz Çalışlar
Ekim Yayınları, 1. Baskı, 352 sayfa

Çeşitli kitaplardan derlenen Marx, Engels ve Lenin'in sanat ve edebiyat üzerine yazılarının toplandığı bir kitap. "Üretim ihtiyaca maddi bir nesne sağlamakla kalmaz, o maddi nesne için bir ihtiyaç da doğurur. Tüketim kendi ilk doğal kaba ve dolayımsız halinden sıyrıldığı zaman, (ki onun o durumda kalışı üretimin hâlâ ilkelce kaba oluşana bağlıdır) bir talep biçiminde nesne yoluyla ortaya çıkar. Nesneye duyulan gereksinme, o nesnenin algılanışından doğar. Sanatın nesnesi de (herhangi başka ürün gibi) sanat duyusu olan ve güzellikten haz alabilen bir izleyici kitle yaratır. Onun için, üretim, özne için bir nesne üretmekle kalmaz, ama nesne için de bir özne üretir"

Hedefimiz Daha İleriye

Türk çiftçisinin güveniyle güçlenen
ŞEKERBANK daha ileriye, daha yeniye
ulaşmanın gururunu taşıyor.

İstikrarlı yönetim,
sürekli yükselen başarı grafiği...

ŞEKERBANK

"Doğru Banka"